

BÜLENT ECEVİT

Ecevit'in
Açıklamaları 1976

Bülent Ecevit

Ecevit'in Açıklamaları 1976

BÜLENT ECEVİT
ECEVİT'İN AÇIKLAMALARI 1976
© türkiye iş bankası kültür yayınları, 2008

editör

LEVENT CİNEMRE

görsel yönetmen

BİROL BAYRAM

düzeltili

NECATİ BALBAY

grafik tasarım uygulama

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Bu kitabın tüm yayım hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul

Tel. (0212) 252 39 91

Fax. (0212) 252 39 95

www.iskultur.com.tr

Mustafa Bülent Ecevit

28 Mayıs 1925'te İstanbul Beşiktaş'ta doğdu.

İstanbul ve Ankara Konservatuvarlarında öğretmenlik yapmış olan annesi Fatma Nazlı Hanım, Türkiye'nin ilk profesyonel kadın ressamlarından biridir.

Babası Ahmet Fahri Ecevit, Ankara Hukuk Fakültesi'nde adli tıp profesörlüğü yapmış, 1943'te CHP'nin Kastamonu milletvekili olmuştur.

Liseyi Robert Kolej'de, edebiyat kolunda okuyan Ecevit, 1944'te bu okulu bitirdi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne bir süre devam etti. Hint ve Doğu felsefesiyle ilgileniyordu.

1944'te Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde çevirmen olarak başladığı çalışma hayatına, 1946'da Türkiye'nin Londra Elçiliği Basın Ataşeliği Katibi olarak devam etti.

22 Ağustos 1946 tarihinde Zekiye Raşan Aral ile evlendi.

İngiltere'de bulunduğu yıllarda Londra Üniversitesi'ne kayıt yaptırdı ve burada İngiliz dili ve edebiyatı, Sanskritçe, Bengalce ve sanat tarihi üzerine eğitim aldı ancak eğitimini tamamlamadı.

Katiplik görevinden 1950 yılında ayrıldı ve aynı yıl Cumhuriyet Halk Partisi'nin çıkarttığı Ulus gazetesinde işe başladı. Bu gazetenin kapatılması üzerine Ecevit, Halkçı gazetesinde, Forum dergisinde ve Yeni Ulus gazetesinde yazı işleri müdürlüğü görevini üstlendi, aynı zamanda bu gazetelerde yazılar da yazıyordu.

Ulus gazetesinde başlayan siyaset ilgisi, onu 1954 yılında CHP Çankaya Ocağı'na kaydolmaya itti. Bu sırada gazetecilik görevine devam eden Ecevit, 1954 sonları ile 1955 başları Amerika'nın Kuzey Carolina eyaletine bağlı Winston-Salem'de The Journal and Sentinel adlı gazetede konuk gazeteci olarak çalışmaya başladı.

1957'de kazandığı bursla Harvard Üniversitesi'nde sekiz ay boyunca Ortadoğu tarihi ile sosyal psikoloji çalıştı. Aynı yıl CHP'den milletvekili olarak aktif siyaset hayatına adım attı.

1957'den 1980'e kadar Ankara ve Zonguldak'tan CHP milletvekili seçilen Ecevit, 12 Ocak 1959'da İsmet İnönü'nün listesinden CHP Parti Meclisi'ne girdi. 1960'ta Kurucu Meclis üyesi, 1961'de İsmet İnönü hükümetinde Çalışma Bakanı oldu. Bakanlık görevini 1965'e kadar sürdürdü. Ecevit'in Çalışma Bakanlığı döneminde toplu sözleşme ve grev hakkı yasalaştı, sendika özgürlüğü sağlandı, genel olarak çalışma hakları ve sosyal güvenlik genişletildi.

1965'te Ecevit'in Zonguldak milletvekili seçildiği seçimde CHP muhalefet partisi oldu. Bu tarihten sonra Bülent Ecevit, "ortanın solu" fikrini benimsemeye ve bu akımın öncüsü olmaya başladı. 18 Ekim 1966'da CHP'de başlayan demokratik sol hareketle birlikte genel sekreterliğe seçildi.

12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra oluşturulan hükümete CHP'nin de katkıda bulunmasına karşı çıkarak 21 Mart 1971'de Genel Sekreterlik görevinden istifa etti.

Ecevit, 1972 yılında yapılan 5. Olağanüstü Kurultay'da CHP Genel Başkanı seçildi. 1973 seçimlerinde en çok oyu aldığı halde hükümet kuramayan Ecevit, 6 Şubat 1974 yılında CHP-MSP koalisyonunda ilk kez başbakan oldu. Aynı yıl 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekati'nı gerçekleştirdi. Bu dönemde haşhaş ekimi yasağı, yasadışı kullanımı önleyici tedbirler alınarak kaldırıldı, Türkiye'nin Ege'deki hakları gündeme getirildi, açık yükseköğrenim başlatıldı.

5 Haziran 1977 seçimlerinde CHP'nin aldığı yüzde 41.4'lük oy oranı ile 213 milletvekili çıkararak Ecevit, Türk siyasetinde sol bir partinin aldığı en yüksek oy oranı olarak tarihe geçti. Ecevit 21 Haziran 1977'de azınlık hükümeti kurdu ama güvenoyu alamadı.

1978'de kurduğu hükümette 21 ay başbakanlık görevini yürüttü.

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında, askeri darbelerin antidemokratik olduğunu düşünerek karşı çıktığı askeri yönetim tarafından üç kez hapse mahkum edildi ve bir süre cezaevinde yattı. Birçok

siyasetçi ile birlikte 10 yıl süreyle politikadan uzaklaştırıldığı dönemde siyasal çalışmalarını sürdürdüğü için hakkında yaklaşık 130 dava açıldı.

21 Şubat 1981'de Arayış dergisini çıkartmaya başladı ancak dergi askeri yönetim tarafından kapatıldı.

1985 yılında Hamburg Üniversitesi'nde bir sömestr ders verdi. Yasaklı olduğu bu dönemde ve daha sonraki tarihlerde Avrupa üniversitelerinde, 1988 ve 1992 yılında ise muhtelif Amerikan üniversitelerinde konferanslar verdi.

14 Kasım 1985 yılında Demokratik Sol Parti, Ecevit siyasi yasaklı olduğu için eşi Rahşan Ecevit'in başkanlığında kuruldu.

1987'de siyasi yasakların referandumla kaldırılması üzerine 13 Eylül 1987 tarihinde DSP'nin başına geçti. Ancak aynı yıl yapılan seçimlerde partisi barajı aşamayınca siyasetten çekilme kararı aldı.

1989'da tekrar siyasete dönerek partisinin genel başkanı oldu.

20 Ekim 1991 seçimlerinde Zonguldak'tan milletvekili seçildi.

1995 seçimlerinden sonra DSP, yüzde 14.6 oy oranıyla solun en büyük partisi konumuna geldi. 30 Haziran 1997'de kurulan 55. Hükümet'te başbakan yardımcısı, daha sonraki 11 Ocak 1999'da kurulan 56. Azınlık Hükümeti'nde 4. kez başbakan oldu.

1999 seçimlerinde yüzde 21.7 oy oranıyla partisini birinci parti haline getiren Ecevit, 28 Mayıs 1999'da kurulan 57. Hükümet'te 5. kez yüklendiği başbakanlık görevini 2002 yılına kadar sürdürdü.

24 Temmuz 2004'te DSP 6. Olağan Büyük Kurultayı'nda genel başkanlık görevinden ayrıldı.

Bu tarihten sonra Ulusal Uzmanlar Kurulu adında bir düşünce grubu kurarak ülke gündemiyle ilgili çalışmalarına devam etti.

Bülent Ecevit, 18 Mayıs 2006 tarihinde geçirdiği beyin kanaması sonucunda Ankara Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde tedavi altına alındı. Yaklaşık 6 ay boyunca tedavi gördüğü bu hastanede 5 Kasım 2006'da, 81 yaşında hayata veda etti. 11 Kasım 2006'da Devlet Mezarlığı'na defnedildi.

Siyasi hayatı boyunca kendisine altı kez suikast girişiminde bulunulan Ecevit, dürüstlüğü, nazik kişiliği ve eşi Rahşan Ecevit ile geçirdiği mutlu evlilikle daima kendisinden söz ettirmiştir.

1973 yılında, CHP'nin seçim kampanyası sırasında Türk siyasi sahnesinde "Karaoğlan" olarak anılmaya başlanan Ecevit, ak güvercin, mavi gömlek ve eniştesi İsmail Hakkı Okday'ın hediyesi olan Erika marka daktilosu ile adeta simgeleşmiştir.

Asıl mesleğini hep gazetecilik olarak dile getiren Ecevit'in siyasi yaşamı yanında şair ve yazardı. Yazarlığa sanat yazıları ile başlamıştı. 1950'li yıllarda çağdaş sanat akımlarını tanıtmak üzere kurulan Helikon derneğinin kurucuları arasında yer aldı ve bir süre Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin genel sekreterliğini yaptı. Sanskrit, Bengal ve İngilizce dillerinde çalışmalar yapmış olan Ecevit'in lise yıllarında Rabindranath Tagore'dan çevirdiği iki kitap yayımlanmıştır. Bunun dışında T.S. Eliot'un şiir dramı Kokteyl Parti ile Ezra Pound ve Bernard Lewis'in yapıtlarını Türkçeye çevirdi. Şiirleri, Ich Meisselte Lich Aus Stein (Işığı Taştan Oydum) adıyla Almancaya çevrildi. Şiirler, Elele Büyüttük Sevgiyi ve en son olarak da 17 yaş şiirlerini de içeren Bir Şeyler Olacak Yarın isimli şiir kitapları vardır. Ecevit'in şiirleri Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Romanya, Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde yayımlandı. Edebiyat dünyasına Hep Bu Topraktan dergisindeki şiirleriyle giren, *Milliyet* gazetesinde günlük yazılar yazan Ecevit, siyaset ve şiir kitaplarının dışında *Özgür İnsan* (1972), *Arayış* (1981) gibi dergiler çıkartmıştır.

Çeşitli konulardaki görüş ve konuşmaları da kitapçıklar halinde yayımlanmıştır. Ecevit'in bazı eserleri şöyledir:

Ortanın Solu, Bu Düzen Değişmelidir, Atatürk ve Devrimcilik, Kurultaylar ve Sonrası,

Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar, Dış Politika, Türkiye/1965-1975, Umut Yılı: 1977, 1980'lere Girerken Türkiye ve Dünya, 10 Yıl Önce 10 Yıl Sonra 24 Ocak Kararları, 1991 Sonunda tbmm Konuşmaları, 1996 Sonunda Türkiye, Azerbaycan ve Batı Trakya Olayları, Bağımsızlık ve Özgürlük, Başbakan Ecevit'le Sohbet, Başbakan Ecevit "Ekonomiyi Güçlendirme Programını" Anlatıyor, Bozuk Düzeni Değiştireceğiz, Bölge Merkezli Dış Politika, Bülent Ecevit'in Kurultay Konuşmaları 1988, CHP'nin Düzen Değişikliği Programında Çalışanların Hakları ve Etkinliği, Değişen Dünya ve Türkiye, Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Demokratik Solda İşçi Köylü Elele, Dış Politika, Dış Sorunlar, Dış Ülkelerdeki İşçilerimizin Sorunları, Doğu'nun Kalkınması, Ecevit Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği, Ecevit'in Açıklamaları 1976, Ekonomimizin Durumu ve Güçlendirilmesi, Karşı Anılar, Kendi Düşüncemi Desteklemem Yasaklanamaz, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, Körfez Bunalımının Öncesi Sonrası, Mithat Paşa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci, Perdeyi Kaldırıyorum, Siyasal Yaşamı Tıkanıklıktan Kurtarma Yolları, Sömürü Düzeninde Yeni Aşama, Toplum Siyaset Yönetim, Toplumsal Kültürün Türk Siyasal Yaşamına Etkisi, Uygulamada Demokratik Sol.

ECEVİT'İN AÇIKLAMALARI^[1]

İç Politika

Halk eğer bizim sol anlayışımızın özgürlükçü demokrasi ile çelişen bir noktaya dönüştüğünü görecektir olursa ya bizi durdurur veya bizi bırakır. Bunu değişik ifadelerle belirtmek suretiyle, “Bizim soldaki sınırlarımızı halk çizecektir” demişimdir. Bunu, solumuzun nereye kadar gidebileceğinden kuşku duyanlara veya kuşku duyar gibi gözükene karşı halkı, sağduyululuğunu, gerçekçiliğini ve özgürlüğe bağlılığını herhalde herkesin bilmesi gereken Türk halkını güvence göstererek söylemişimdir...

İPEKÇİ – Efendim, Sayın Demirel son yaptığımız konuşmada solla ilgili bazı yorumlar, değerlendirmeler yaptı. Bu arada bu yorumlardan hareket ederek CHP ile ilgili iddialar ileri sürdü, suçlamalarda bulundu. Bilmiyorum bunları burada tekrarlama gereği var mı, ama, acaba bu iddialar, yorumlar konusunda yanıtlamalarınız ne olabilir? Hatırlatmama gerek var mı efendim?

ECEVİT – Hayır, okudum Sayın Demirel’in konuşmalarını. Zaten bu konuda yıllardan beri söylediği sözleri söylemiş. Son yıllarda dünyada bir hayli değişim oldu. Fakat Sayın Demirel’in dünyadaki değişime, gelişmelere gerçeklere bakış açısında herhangi bir değişiklik olmadığı anlaşılıyor. Aslında Sayın Demirel’in solla ilgili olarak söyledikleri, Türkiye’nin ve Türk demokrasisinin bir talihsizliğidir. Çünkü Türkiye’nin demokrasiye inandığı kabul edilen iki büyük partisinden birinin lideri, hâlâ sol kanadı olmayan bir demokrasi özlemi, arayışı içindedir. Oysa demokrasi aslında toplumların sola açılma eğiliminden doğmuş bir rejimdir... Eğer toplumlar tutucu eğilimlerle yetinseydiler, sağ denebilecek ekonomik ve sosyal düzenlerle yetinseydiler, belki demokrasi arayışı içine bile girmezlerdi. Ve dünyanın hiçbir yerinde bizim anladığımız, bizim Anayasa’mızın kabul ettiği anlamda bir demokrasi sola kapalı değildir. Fakat Sayın Demirel’in bunu hâlâ kabul etmek istemediği anlaşılıyor. Zaten Anayasa’yı temelinden değiştirmek istemesi de böyle sol kanadı olmayan bir demokrasi istemesindedir. Bu aslında kendisinin demokrasiyi istemediği anlamına gelir. CHP’nin sol anlayışının belirlenmediği kanısına gelince: Sayın Demirel bu konuda kendi kafasında bir aydınlığa, açıklığa varmış olmayabilir. Fakat özellikle son yıllarda CHP’nin yeni sol tutumuna getirdiğimiz açıklık ve bu tutumla kadromuz arasında sağladığımız tutarlılık sonucunda, Türk halkının giderek artan bir kesiminin bizim sol anlayışımızı çok iyi anladığı, kavradığı anlaşılıyor. Bizim için de önemli olan Sayın Demirel’den önce halkın bunu anlamasıdır. Hatta benim dış gezilerimden gördüğüm kadar, dünyada hiç umulmadık yerlerde ve çevrelerde CHP’nin yeni demokratik sol anlayışı ilgi ile izleniyor ve bu konuda pek çok çevreler benim tahminimin üstünde şeyler biliyorlar... Öte yandan Sayın Demirel yine ısrarlı bir yanlış anlama ile CHP’nin sol kavramına gölge düşürmek için, “Bunun sınırını halk çizecektir” diyor. Bir kere halkın sınır çizmesinden bu kadar korkmak, halkın kendisine saygısızlık ve inançsızlıktır. Kaldı ki, ben, “Bizim demokratik sol anlayışımızın sınırını halk çizecektir” derken, bunu hiçbir zaman tek başına bir tümce, bir cümle olarak söylemedim. Daima şu şekilde söyledim: “Kimse bizim demokratik sol anlayışımızın komünizme kayabileceğinden kuşku duymasın. Çünkü biz halkla bütünleşen bir partiyiz. Türk halkı da özgürlükçü demokrasi ile bağdaşmayan hiçbir rejimi benimsemez. Eğer bizim sol anlayışımızın özgürlükçü demokrasi ile çelişen bir noktaya dönüştüğünü görecektir olursa ya bizi durdurur veya bizi bırakır.” Bunu değişik ifadelerle belirtmek suretiyle, “Bizim soldaki sınırlarımızı halk çizecektir” demişimdir. Bunu, solumuzun nereye kadar gidebileceğinden kuşku duyanlara veya kuşku duyar gibi gözükene karşı, halkı, sağduyululuğunu, gerçekçiliğini ve özgürlüğe bağlılığını herhalde herkesin bilmesi gereken Türk halkını güvence göstererek söylemişimdir.

Ben yalnız şimdi değil, 12 Mart öncesi dönemde de sağ tedhişçilere olduğu kadar sol tedhişçilere karşı da en açık şekilde durum aldım. Meclis kürsüsünde, Meclis dışında

durum aldım. Ve aynı şekilde Sayın Demirel'i de durum almaya çağırırım. Bunları duymazlıktan gelmiş olamaz. Çünkü birçok kereler Meclis kürsüsünde kulağının dibinde söyledim, bu çağırıda bulundum. Ama ben solun tedhişçilerine en ağır hücumlarda bulunurken, o, sağın tedhişçilerine çiçek gönderdi, onlardan çiçekler kabul etti. Onların kongrelerine kendi bakanlarını ve partisinin ileri gelenlerini iyi niyet mesajları ile göndermeye devam etti...

– Efendim, bu son yaptığınız tanımlamalar ve açıklamalar Sayın Demirel'e hatırlatıldığında diyor ki: “Evet ama hiçbir zaman komünizme karşı olduğunu söylemedi ve zaten söyleyemez...”

– Hayır, ben komünizme karşı olduğumu her zaman söyledim ve söylerim. Demirel'in sıkıştırması nedeniyle söylemedim ve söylüyor değilim ama neye inandığımı ve neye inanmadığımı söylemeyi hem kendime, hem de halka saygının gereği bilirim. Ancak komünizme inanmamak, komünizmi reddetmek başkadır, bir de her düşüncenin serbestçe söylenilebileceği, savunulabileceği bir toplum düzeni istemek başkadır. Ben hem komünizme inanmıyorum, komünizmi istemiyorum, komünizme karşıyım, hem de Türkiye'de, komünist olsun hatta faşist olsun, herkesin düşüncesini serbestçe savunabileceği ve hakem olarak tam bir serbestlik içinde halkın seçme yapabileceği bir rejim istiyorum. Ama bu serbestliği tanıma, eylemde ve devletin temel düzenini değiştirmekte aynı serbestliği tanımak anlamına elbette gelmez. Bunu da her zaman belirtiyorum. Yani tekrarlayayım, belki günün birinde Sayın Demirel de bunu anlar diye: Örnek aldığımız özgürlükçü demokrasilerin çerçevesi ne ise, ölçüsü ne ise, o çerçevede ve o ölçüde bir demokrasi istiyorum. Ne bir adım fazla, ne bir eksik. Sayın Demirel o türlü demokratik rejimin ancak 15-16 ülkede olduğunu sizinle yaptığı son sohbette söylemiş. Bunu bir özlem olarak kabul etmek mümkündür. Fakat bu özlemin gerektirdiği gibi düşünmemektedir Sayın Demirel. O örnek alır görüldüğü ülkelerin hepsinde, her düşüncenin açıklanması ve her düşünce etrafında örgütlenme serbesttir. Ama bazı düşüncelerin eyleme dönüşmesine karşı belli anayasal ve kurumsal tedbirler alınmıştır. Bunun da ötesinde bazı ülkelerde belli düşüncelerin eyleme ve iktidara dönüşmesine karşı en etkin güvence, halkın kendisidir, toplumun yapısıdır. Ben Türkiye'de bu güvencenin çok sağlam bir şekilde var olduğuna inanıyorum, hem faşizme karşı, hem de komünizme karşı var olduğuna inanıyorum.. O nedenledir ki, Türk toplumu kendi halinde bırakılırsa, bu iki akımın da Türkiye için bir kaygı konusu, bir tehlike olmayacağına inanıyorum. Sayın Demirel bu konuda da beni kınıyor, sizinle sohbetinde de kınamış, komünizmin bir tehlike olduğunu kabul etmiyor diye. Yine tekrarlıyorum; Türk toplumu, Türk halkı kendi haline bırakılırsa, komünizm de faşizm de ümmetçilik de Türk toplumu için bir tehlike olmaz. Ama Sayın Demirel bu bakımdan Türk toplumu kendi haline bırakmıyor. Bundan önceki hükümet dönemlerinde de bırakmamıştı. Bu kez de bırakmıyor. Ve Türk toplumunda eğer bugün komünizm gerçekten bir ölçüde tehlike haline gelmişse, bunda en önemli etken de, Demirel'in siyasal, sosyal ve ekonomik tutumudur. Hele büyük bir sorumsuzlukla son hükümet döneminde izlediği ekonomik tutumunu 1977 Ekimi'ne kadar işbaşında kalır ve o zamana kadar da sürdürürse, gerçekten Türkiye için komünizm ciddi bir tehlike haline belki o zaman gelebilir. Çünkü şimdiden bunun tohumlarını ekmektedir. Daha doğrusu bunun tohumları Demirel Hükümeti'nin izlemekte olduğu ekonomik politikanın içindedir... İzin verirseniz sohbetimizin ekonomi bölümüne geldiğinizde o noktaya daha ayrıntılı olarak değinebilirim...

Gerçek şudur ki, biz hükümetteyken ne sağdan, ne soldan hiç kimse tedhişçilik eylemine girişememişti. Demirel, istediği kadar mugalâta yapsın, gözden saklayamayacağı bir tarihi gerçek vardır: 1974'te biz hükümette bulunduğumuz sırada kimse şiddet eylemine başvuramıyordu. Buna kalkışanlar derhal yakalanıyordu. Sağcı mı,

solcu mu diye bakılmaksızın yakalanıyordu ve daha şiddet eylemine geçmeden önlemek olanağı bulunuyordu. Fakat bizim hükümetten fiilen ayrılmamızla ve cephe hareketinin başlamasıyla birlikte Türkiye’de şiddet eylemleri yeniden başladı...

– Sayın Demirel’in sizinle ilgili bir iddiası daha var. Diyor ki: “Bugün Türkiye de rejimi yıkmayı amaçlayan ve bu amaçlarını açıkça bildiren silahlı örgütler var. CHP bu örgütlere karşı çıkmıyor, onları âdeta himaye ediyor, koruyor. Zaten bu örgütlenme CHP döneminde çıkarılan affin bir ürünüdür, bir sonucudur.” Bu görüşleri hakkında ne diyorsunuz?

– Türkiye’de demokratik rejimi yıkmak isteyen, değiştirmek isteyen sınırlı da olsa bazı çevreler bulunduğunu biliyorum. Bunlar arasında solcu denenler de vardır, sağcı denenler de vardır... Bunlar arasında üslup bakımından görünürdeki fark şudur: Soldaki bazı gruplar –ki bunlar daha çok örgütlenmiş solun dışında birtakım gruplaşmalardır– açıktan söylüyorlar bu niyetlerini. Sağdakiler açıktan söylemiyorlar. Bence açıktan söylemeyenler, açıktan söyleyenlerden çok daha tehlikelidir. Açıktan söylemeyenlerin bugün tehlikelerini arttıran bir başka çok önemli etken daha vardır, o da Demirel Hükümeti tarafından destek görmeleridir, himaye edilmeleridir. Aslında ben her ne kadar bu sağda bulunup da rejimi yıkmak, değiştirmek isteyenlerin niyetlerini çok açık söylemediklerini ifade ediyorsam da, dolaylı yollardan bu niyetlerini belli ettikleri de oluyor. Örneğin ben sonradan kitap haline getirdiğim 1976 Millet Meclisi bütçe konuşmamda, bu Milliyetçi Hareket Partisi’ni destekleyen gençlere, Ülkücü denen gençlere, ders kitabı gibi okutulan bir kitaptan bazı örnekler verdim. Burada demokrasi kesinlikle reddediliyor.

– Ne biçimde reddediliyor?..

– Sözü ettiğim Ülkücüye Notlar adını taşıyan...

– Kimin tarafından yayınlanmış efendim?

– Şimdi burada ismini açıklamaya gerek yok. Partinin ve Ülkü Ocakları’nın fikriyatını yaptığı bilinen kimselerden biri... Bunlardan biri... Bu kitaptan bir parça zaten Türkeş adına bir MHP ilçe başkanının yayınladığı ünlü bayram kutlamasında da kullanıldı. Ve Türkeş, bütün ısrarlara rağmen bu sözleri benimsemediği yolunda bir açıklama yapmadı. Geçen yıl Şeker Bayramı dolayısıyla yayınlanan bu sözde kutlama mesajında şunlar yazılı idi: “Alparslan Türkeş diyor ki: Emanet olan davayı kucakladım. Hiç arkaya bakmadan, tereddütsüz hiçbir şeye aldırmadan yürüyorum. Hızlanıp koşmak gayreti içindeyiz. Koşacağız arkadaşlar, bu davada geri kalmayıp beni takip edin. Herhangi bir sebeple ben düşersen bayrağı kapın daha ileriye gidin, dönersen vurun. Davaya katılıp dönen herkesi vurun.” Buraya sayfa numaralarını ekleyim; Türkiye 1965-1975 başlıklı kitabımın 203. [2] sayfasında... Aynı kitaptan bir başka söz: “Disiplin, sözde, fikirde, harekette lidere uymak, lidere uygun davranış içinde bulunmak, ondan işaret beklemek, gösterdiği hedefe mermi hızı ve mermi doğrultusunda fırlamaktır. Doğru olan müstakil mantıkların kabul ettiği şey değil, liderin emrettiği şeydir.” Yine aynı kitabımda 204. [3] sayfada yazılı... Halbuki demokrasi müstakil mantıkların kabul ettiği şeylerin serbestçe açıklanmasından ve tartışmasından ortaya çıkan bir rejimdir... Bir başka sözü kitabımın 207. [4] sayfasından aktarıyorum. “Türk milletinin mukadderatı parlamentoda değil, halkın ruhunda hazırlanmaktadır. Kitle propagandasına ağırlık verilmeli. Çünkü kitle kendisine telkin edilen fikrin dışında bir fikri kabul edecek kabiliyette değildir.” ... Halkı bu kadar horgören insanların, demokrasiyi reddetmeleri de tabiidir. Bir başka parçayı aynı sayfadan naklediyorum: “Hissiz, hareketsiz, duygusuz hantal Anadolu’yu bütün öfkesiyle ayağa kaldırmak istiyorsak Türk milliyetçileri olarak katı, sert, tavizsiz bir disiplin anlayışını iliklerimizde duymak zorundayız...” Bir başka söz: “Savaş, yaşamın ve milli hayatı idame ettirmenin tek şartıdır. Zaferin bedeli kandır...” Vesaire... Zaten bu partinin içindeki başbuğ anlayışı, liderlik anlayışı da aynı zamanda iktidar mücadelesinde

kullanılan yöntemler ve öngörülen iktidara gelme biçimi de demokrasiye tamamıyla ters düşmektedir. Seçimle iktidara gelme umudunu taşımadığını her zaman belirten bir partidir...

Şimdi tekrar bıraktığımız noktaya dönüyorum. Dediğim gibi bu sağda bulunup da demokratik rejimi değiştirmeyi, daha doğrusu yıkmayı amaçlayan çevreler, Demirel Hükümeti'nin bütün desteğini yanlarında buluyorlar ve Sayın Demirel, olayların kışkırtıcısı CHP'dir diyor. Oysa bu olaylar nedeniyle hakkında kovuşturma yapılan herhangi bir Cumhuriyet Halk Partili yoktur. Ama hakkında kovuşturma yapılan pek çok Milliyetçi Hareket Partili vardır, pek çok Ülkü Ocaklı vardır. Hatta Adalet Partisi'nin yerel yönetiminde görevli pek çok kimse vardır. Zaman zaman haklarında kovuşturma yapılan kimseler arasında yer almaktadırlar. Ben yalnız şimdi değil, 12 Mart öncesi dönemde de sağ tedhişçilere olduğu kadar, sol tedhişçilere karşı da en açık şekilde durum aldım. Meclis kürsüsünde, Meclis dışında durum aldım. Ve aynı şekilde Sayın Demirel'i de durum almaya çağırdım. Bunları duymazlıktan gelmiş olamaz. Çünkü birçok kereler Meclis kürsüsünde kulağının dibinde söyledim, bu çağrıda bulundum. Ama ben solun tedhişçilerine en ağır hücumlarda bulunurken, o sağın tedhişçilerine çiçek gönderdi, onlardan çiçekler kabul etti. Onların kongrelerine kendi bakanlarını veya partisinin ileri gelenlerini iyi niyet mesajları ile göndermeye devam etti...

– Yeniden başlayan silahlı örgütlenmenin affın bir ürünü olduğu konusundaki iddiaya ne dersiniz?

– Demirel'in kastettiği anlamın dışında bir gerçek payı vardır. Çünkü, bugünkü şiddet eylemlerinde çok aktif rol oynayan bazı kimseler, biz hükümetteyken siyasal nedenle adam öldürme suçundan mahkûm edilmişlerdi, mahkûmiyetleri kesinleşmişti. Biz affı eşitlik ölçüleri içinde çıkardığımız için, daha doğrusu Meclis'te bize rağmen yapılan değişikliklerle yasanın dengesi bozulduğundan Anayasa Mahkemesi o dengesizliği giderip eşitlik sağlamak üzere bazı istisnaları kaldırmak mecburiyetinde kaldığından, cinayetten hüküm giymiş bu aşırı sağcı gençler de aftan yararlanmışlardır. Ve şimdi Demirel Hükümeti'nin açık desteğinde ve himayesinde tedhişçi eylemlerini sürdürmektedirler. Bunlardan bazıları yeniden tutuklanmış veya haklarında kovuşturma açılmıştır. Bunun dışında elbette sol tedhişçiler arasından da yine dediğim nedenle aftan yararlananlar olmuştur. Tekrarlıyorum, bizim hazırladığımız tasarı bunların bir ölçünün ötesinde aftan yararlanmasını önleyici hükümler getiriyordu. Ancak Meclis'te yasanın dengesi bozulduğu için bu çığır açılmıştır. Fakat gerçek şudur ki, biz hükümetteyken ne sağdan, ne soldan hiç kimse tedhişçilik eylemine girişememişti. Demirel, istediği kadar mugâlâta yapsın, gözden saklayamayacağı bir tarihi gerçek vardır: 1974'te biz hükümette bulunduğumuz sırada kimse şiddet eylemine başvuramıyordu. Buna kalkışanlar derhal yakalanıyordu. Sağcı mı, solcu mu diye bakılmaksızın yakalanıyordu ve daha şiddet eylemine geçmeden önlemek olanağı bulunuyordu. Fakat bizim hükümetten fiilen ayrılışımızla ve cephe hareketinin başlamasıyla birlikte Türkiye'de şiddet eylemleri yeniden başladı... Sayın Demirel birtakım mantık kurnazlıkları ile bu işin içinden kendini sıyrabilmek için diyor ki: "Bizim hükümetimiz daha kurulmadan da şiddet hareketleri başlamıştı." Doğrudur. Bunu ben de ifade ediyordum. Cephe hareketiyle bir defa başlamıştır. Irmak Hükümeti'nin güvenoyu almamış bir hükümet olarak, olaylara yeterince hâkim olması çok zordu. O sırada ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanarak Cephe hareketini oluşturan kimseler, daha iktidara gelmeden, daha doğrusu hükümet kurmadan, kendi adamları vasıtasıyla şiddet eylemlerini yeniden başlatmışlardır. Bu yolda ilk hareket 1974 Kasım başlarında bizim hükümetten ayrılmak üzere olduğumuz sırada Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde bazı sağcı gençlerin, Ülkü Ocaklı gençlerin, fiili saldırısı ile başlayan harekettir. Ondandan sonra da olaylar birbirini izlemiştir...

Hükümet, Polisi ayırım gözetmeye zorlamaktadır. Bunu sorumlu bakanların ağzından yapmaktadır, tutumuyla yapmaktadır. Tarafsız davranan, görevinin gereğini Anayasa'ya ve yasaya uygun biçimde yerine getirmeye çalışan birçok polisleri sürmektedir,

cezalandırmaktadır. Bizim bütün uyarılarımıza rağmen toplantılara ve olay çıkabilecek yerlere genellikle yaka numarası taşımayan polisler gönderilmektedir. Ben bu polislerin iyi niyetine inanıyorum. Ama polisi yaka numarası takmadan olay yerine veya olay çıkabilecek yere göndermek, insanda ister istemez kuşku uyandırır...

– Aslında Af Kanunu hiç çıkmamış olsaydı, bugün bu eylemler görülmez miydi?

– Bence çok daha fazlası olabilirdi. Çünkü çok daha fazla burukluk ve tepki birikimi olurdu.

Aslında 1974'te çıkarttığımız Af Kanunu, daha önce yapılan haksızlıkları bir ölçüde dengelemiştir, gidermiştir. 12 Mart öncesi dönemde Türkiye'de çatışmalar vardı. Bugün genellikle tek taraflı saldırılar vardır. Ancak son zamanlarda bazı sorumsuz sol gruplar veya sol denen gruplar da olaylara kalkışıyorlar. Fakat bu çok mahdut ölçüde kalıyor. 1971 Martı'ndan önce çatışmalar vardı. Demek ki, iki taraf belirgin biçimdeydi. Fakat bu taraflardan ancak birinin üzerine yürünmüştür. Öbür taraf açıkça himaye edilmiştir. Hatta Sıkıyönetim Savcılarının bazılarının iddianamelerinde himaye edilmiştir. Bugün AP milletvekili olan bir zatın başkanı bulunduğu bir Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kararlarında himaye edilmiştir. Fakat bu himaye edilenlerin katil oldukları, siyasal nedenlerle cinayet işledikleri sonradan yine Sıkıyönetim Mahkemelerinde veya başka mahkemelerde ortaya da çıkmıştır. Böylece şiddet eylemlerine kalkışanlardan bir kısmının mahkûm edilip, hatta işkence görüp, öteki kısmının alkışlanması, himaye edilmesi, toplumun adalet duygularını önemli ölçüde incitmiştir... Bir toplum için, toplumun, kamunun adalet duygularının incitilmesinden daha tehlikeli bir durum olmadığı kanısındayım. Biz bu durumu ortadan kaldırdığımız içindir ki veya büyük ölçüde bu nedenledir ki, 1974'te sağlayabildiğimiz huzuru sağlayabildik. Aynı zamanda tabii polisi, güvenlik kuvvetlerini tarafsız biçimde kullandığımız için ve ben başbakan olarak bizzat olaylarla çok yakından ilgilendiğim için, bunu önleme olanağını bulduk.. Şimdi bugünkü hükümetse aksine polisi tek taraflı davranmaya zorluyor... Sizinle yaptığı son sohbette, Sayın Başbakan, benim polis arasında ayırım gözettiğimi söylemiş, bundan şikâyet etmiş. Bundan şikâyete hiç hakkı yoktur. Çünkü polisi ayırım gözetmeye zorlamaktadır bugünkü hükümet... Bunu sorumlu bakanların ağzından yapmaktadır, tutumuyla yapmaktadır. Tarafsız davranan, görevinin gereğini Anayasa'ya ve yasaya uygun biçimde yerine getirmeye çalışan birçok polisleri sürmektedir, cezalandırmaktadır.. Bizim bütün uyarılarımıza rağmen, toplantılara ve olay çıkabilecek yerlere genellikle yaka numarası taşımayan polisler gönderilmektedir. Ben bu yaka numarası taşımayan polislerden birçoğunun iyi niyetine ve gerçek polis olduğuna inanıyorum. Ama polisi yaka numarası takmadan olay yerine veya olay çıkabilecek yere göndermek, insanda ister istemez kuşku uyandırır. Demek ki, bunların arasına katılan, karıştırılan gerçek polisler dışında birtakım kimseler de var. En azından demek ki bir şeyler gizlenmek isteniyor. Polis üniforması altında birtakım oyunlar gizlenmek isteniyor kuşkusunu ortaya çıkar. Bundan birkaç ay önce Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Hacettepe Üniversitesi'nde bildiğiniz gibi gençlerin üzerine ateş açılmıştı ve çok kanlı, acı olaylar olmuştu. Hacettepe'deki olayla ilgili resimler gazetelerde çıktı. Bu arada *Milliyet*'te de çıktı. Burada bir panzerin arkasından gençlere ateş eden bir sivil vardı. Polis midir, değil midir bilmiyorum. SeNATO'da kurulan bu konularla ilgili Araştırma Komisyonu haftalardır bu kimsenin ismini istiyor hükümetten, daha ancak dün bu kimsenin kimliği Komisyon'a bildirilmiş ve kendisinin polis olduğu ifade edilmiş... Bugün polis kendi iyi niyetine rağmen, halka ateş açmaya, halka zulmetmeye ve tek taraflı olarak zulmetmeye teşvik ediliyor. Bundan şikâyet eden yalnız ben değilim. Bütün polis dernekleri bundan şikâyet ediyor. Yani genellikle kamu görevlisi dernekleri, özellikle polis dernekleri, hele Türkiye'de, bu konularda tahammüllerinin son noktasına gelmeden konuşmakta çekingen davranırlar. Fakat aylardan beri Türkiye'de tüm polis dernekleri, bu derneklerin yöneticileri, kendilerinin tarafsız kullanılmalarına engel olduğundan ve parti militanları ile suç ortaklığına teşvik edildiklerinden şikâyetçi

olmaktadırlar.

– Efendim, Sayın Demirel’in o son sohbetinde üzerinde durduğu bir husus var, bunu daha önce de tekrar etmişti. Diyordu ki, “Gerek hükümet olarak, gerek iktidar partileri olarak bize yöneltilen birtakım suçlamalar var. Anarşik eylemleri tek taraflı olarak koruyoruz deniyor. Ama hiçbir zaman somut örnek ve kanıt göstermiyorlar, ortaya koymuyorlar. Zaten öyle yapsalar adalet görevini yapan bağımsız organlar var. Yasalara dayanarak bu iddialarını kanıtlayabilirler. Ve o istedikleri sonuca varabilirler.

Ama varamayacaklardır. Çünkü hiçbir zaman bütün ısrarlarıma rağmen bana isim ve olay zikrederek bir örnek göstermemişlerdir.” Siz konuşmamızın son bölümünde öyle bir örnekten söz ettiniz. Acaba onun dışında...

Ben, silahlı harekete hazırlanan, bunun için silah biriktiren solcular varsa, bunlar aranmasın, bunlar yakalanmasın demiyorum. Tam aksine, her kim silahlı eyleme hazırlanıyorsa devletin görevini yapması, bunları yakalaması gerekir. Hükümet, sol tedhişçileri yakalamak için hangi gayreti gösteriyorsa, aynı gayreti sağ tedhişçiler için de göstermeye mecburdur. Fakat Demirel, ortadaki mahkeme kararlarına rağmen, sağdan bir tedhişçilik geldiğini görmez gibi davranıyor veya onu mazur görüyor, onu destekliyor...

– Tabii benim onun dışında örnekler vermeme bile gerek yok. Biraz önce de söylediğim gibi, bu olaylarla ilgili davalara bakmak yeter. Bu davalarda kimler hakkında kovuşturma yapılıyor, kimler tutuklanıyor, kimler mahkûm ediliyor... Bunlar genellikle hükümet ortağı partilerin ya yöneticileri veya açık destekçileridir. Kaldı ki ortada şu gerçek var. Bir hükümetin yalnız ne yaptığı değil, ne yapmadığı da önemli olabilir. Örneğin yine 1976 bütçe konuşmamı kürsüde yaparken, Emniyet bültenlerinde çıkan bir haber bize ulaştı. Ankara’da bir büyük yurdun yakınında polislerin bazı Ülkü Ocaklıları silahlı olarak yakaladığı, fakat bunları karakola götürmek istedikleri sırada yüzlerce Ülkücü gencin bu yurttan çıkarak polislere saldırdığı, polisleri dövdüğü ve ellerinden, yakalanan gençleri alıp kurtardığı yazılı idi. Ben bu konuda Hükümet’ten bir açıklama beklediğimi söyledim. Ne o gün, ne ondan sonra bir açıklamada bulunmadılar, bu olay unutuldu gitti... Yapılanlar kadar yapılmayanların da bazen önemli olabileceğine bir başka kanıt: Herkes biliyor ki, bazı Ülkücü denen gençler yalnız öyle tabancayla, bıçakla, zincirle değil, yer yer güpegündüz büyük şehirlerin alanlarında, ana caddelerinde, mitralyözlerle, makineli tüfeklerle etrafi tarıyorlar. Demek ki bunların büyük silah stokları var, mühimmat stokları var. Ve bu stoklar Ankara’da, başkentte. Belki de bazı devlet dairelerinde. Çünkü bunların devlet dairelerine yerleştirildiklerini de biliyoruz. Nitekim son olarak anlattığım o yurt olayında, yakalananlardan biri, bir devlet dairesinde çalışan bir kimse idi. Gözler önündeki bu belirtiyeye rağmen, örneğin son olarak Gaziantep’te yapılan baskına benzer bir baskın bunlara karşı düzenlenmiyor. Ben silahlı harekete hazırlanan, bunun için silah biriktiren solcular varsa, bunlar aranmasın, bunlar yakalanmasın demiyorum. Tam aksine... Her kim silahlı eyleme hazırlanıyorsa devletin görevini yapması, bunları yakalaması gerekir... Yakalamak için kullandığı yöntem bir yana, bir kulübede saklı iki genci ele geçirmek için tanklar, tüfekler kullanmak bir teknik zorunluluk mudur, değil midir? Bu uğurda iki tedhişçiyi yakalamak uğruna daha çok sayıda Türk polisinin, jandarmasının ölümüne yol açmak insani bir yöntem midir, değil midir? Bunun tartışmasına konumuzun dışında olduğu için şu anda girmiyorum. Fakat Hükümet sol tedhişçileri yakalamak, onların silah depolarını meydana çıkarmak için hangi gayreti gösteriyorsa, aynı gayreti sağ tedhişçiler için de göstermeye mecburdur. Fakat Demirel, ortadaki mahkeme kararlarına rağmen, ortadaki tutuklama kararlarına rağmen, sağdan bir tedhişçilik geldiğini görmez gibi davranıyor veya

onu mazur görüyor, onu destekliyor. Bunlar gözler önünde olan kanıtlardır.

– Efendim Sayın Demirel bir de CHP'nin soldan gelen tedhişçiliği koruduğu, hatta özendirildiği iddiasına kanıt olarak, bazı hususlar üzerinde duruyor. Bunlardan biri, size atfen gösterdiği sloganlar, bir diğeri de partinizin bazı mitinglerine sokulan pankartlar... Sloganlar konusunda “Çökesi Düzen, Yıkılası Düzen” kelimelerinin, bu düzeni yıkmak eylemlerine cesaret verdiği ve onları koruduğu iddiasının bir karinesi olarak gösteriyor. Ayrıca pankartlar konusunda da kendisine bu pankartların size rağmen o mitinglere getirildiği hatırlatıldığında, şunu söylüyor: “Peki niye o zaman benim mitinglerime gelmiyor da, Halk Partisi'nin mitinglerine gidiyor bu pankartlar?” Bunların ima etmek istediği birtakım suçlamalar, iddialar var... Ne dersiniz?

– Bir kere ben “çökesi düzen” tabirini kullanmış olsam da, olmasam da...

– Kullandınız mı efendim?

Ben düzen değişikliğinden ne zaman bahsedersen, bunun demokratik yöntemlerle ve Anayasa'mızın çerçevesi içinde, hatta Anayasa'mızın gerektirdiği bir düzen değişikliği olduğunu söylemişimdir... Demirel, Anayasa'nın öngördüğü düzeni reddettiği içindir ki bu Anayasa'nın temelinden değişmesini istiyor... Ve Demirel'in de dramı, çökmekte olan bu düzeni zor kullanarak, ayakta tutmaya çalışmasından ileri geliyor...

– Ben de şu anda hatırlamıyorum. Belki kullanmış olabilirim. Ne çerçeve içinde kullandığım, başında ve sonunda hangi sözleri de birlikte söylediğim önemli. Ben düzen değişikliğinden ne zaman bahsedersen, bunun demokratik yöntemlerle ve Anayasa'mızın çerçevesi içinde, hatta Anayasa'mızın gerektirdiği bir düzen değişikliği olduğunu söylemişimdir. Aslında, asıl kınanması gereken Anayasa'ya karşı durum almaktır. Anayasa'mız belli bir düzen öngörüyor. Bu kısmen gerçekleşmiştir, kısmen gerçekleşmemiştir. Demirel, Anayasa'nın öngördüğü düzeni reddettiği içindir ki bu Anayasa'nın temelinden değişmesini istiyor...

– Bunu biraz açıklar mısınız? “Anayasa'nın öngördüğü düzeni reddettiğinden” dediniz. Ne bakımdan?

– Bir kere Anayasa'nın öngördüğü, çoğulcu ve yetkilerin bir denge içinde dağıldığı demokrasiyi reddediyor. Düşünce özgürlüğünün sınırsız olması ilkesini reddediyor. Toprak reformunu daima reddediyor. Nitekim şimdi uygulamasını da MHP ile el ele vererek baltalıyor. Anayasa değişikliği isteklerine bakarsanız bunlar kendiliğinden ortaya çıkar...

Şunu söylemek istiyordum, aslında bu düzenin çökmeye mahkûm olduğu gözler önünde, hatta çökmekte olduğu gözler önünde. Ve Demirel'in de dramı çökmekte olan, çökmeye mahkûm olan bu düzeni zor kullanarak, Anayasa dışı ve insanlık dışı yöntemler kullanarak ayakta tutmaya kalkışmasından ileri geliyor. Daha da garip bir şey oluyor, biz 1966'dan itibaren bu düzen değişikliği sloganını parti olarak yaptık. Bugün yıl 1976... On yıl geçmiş bulunuyor. Bütün dünyanın benimsediği, üzerinde birleştiği bir tek slogan hangisidir diye dünyanın herhangi bir memleketindeki yurttaşlara, halka sorulacak olsa, “düzen değişikliği” derler. Çünkü bütün dünya bugün dünyada yeni bir düzen arayışı içindedir. Bunun için özellikle demokratik Batı ülkelerinde seminerler düzenleniyor, özel incelemeler, çalışmalar yapılıyor. Birleşmiş Milletler çatısı altında veya dışında uluslararası konferanslar, kongreler toplanıyor. Demek ki düzen değişikliği bütün dünyada insanlığın bir ihtiyacı haline gelmiş ve dünyada bugün slogan haline gelen düzen değişikliği kavramı, bizim CHP olarak on yıl önceden beri ortaya attığımız düzen değişikliği kavramı ile aynı.

... Ve garip olan şudur ki, Sayın Çağlayangil, Nairobi Konferansı'na giderken, kendi hükümetlerinin de düzen değişikliği ilkesini benimsediğini belirtti. Bunu söylemeye mecburdu. Çünkü, “Biz düzen değişikliğini reddediyoruz” diyen bir Dışişleri Bakanı,

bugün dünyanın hiçbir yerine gidemez, hiçbir yerinde konuşamaz, hiçbir konferans masasına oturamaz...

Anlamı aynı, içeriği aynı. Yani insanlar arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri, adaletsizlikleri ortadan kaldıracak, daha tatmin edici ve yaygın bir gelir dağılımı adaleti ve olanak eşitliği sağlayacak bir düzen kurulması isteniyor... Ve yine bütün bu çalışmalarda Birleşmiş Milletler'in düzenlediği konferanslarda şu noktalar üzerinde de duruluyor, "Ülkelerin iç düzenleri değişmeden, ülkeler kendi içlerinde sosyal adalete ve özgürlüğe yönelik düzen değişikliği yapmadan, dünyada adaletli bir düzen kurulamaz. Onun için dünyada kurulacak yeni düzenin temelleri, her memleketin kendi içinde atılmalıdır" diye de bütün dünyada ifade ediliyor... Ve garip olan şudur ki. Sayın Çağlayangil, örneğin Naibori'de son olarak bu konuda toplanan konferansa giderken, kendi hükümetlerinin de düzen değişikliği ilkesini benimsediğini belirtti. Bunu söylemeye mecburdu. Çünkü, "Biz düzen değişikliğini reddediyoruz" diyen bir Dışişleri Bakanı bugün dünyanın hiçbir yerine gidemez, hiçbir yerinde konuşamaz, hiçbir konferans masasına oturamaz. Afrika'da bir toplantıya gidiyordu. Afrika'daki bir toplantıya da gidemez, Avrupa'daki, Amerika'daki bir toplantıya da gidemez... Ama dünyaya hoş görünmek için bu lafi inanmadan söylüyorlar, Türkiye'de, asıl düzen değişikliğine bizim açımızdan ihtiyaç duyulan yerde bunun karşısına çıkıyorlar. Oysa Türkiye'deki düzenin çelişkilerini ve yarattığı zorlukları son aylardaki konuşmalarında Demirel de ifade etmeye başlamıştır. Son bütçe konuşmasında olsun, türk-iş'in son genel kurulunda olsun, yaptığı konuşmalar bir sonuca bağlanacak olsa, bir düzen değişikliği ihtiyacı ortaya çıkar. Fakat kendisi tabii lafi bu noktaya getirip duruyor.

– Düzen değişikliği kavramınızın içinde, sınıf kavgası kışkırtıcılığı iddiasını destekleyecek, doğru gösterecek bir husus var mı?

Sınıflar arasında demokratik ve barışçı mücadele son derece doğal bir şeydir. Eğer bunun barışçı ve demokratik yöntemleri ve kuralları saptanıp kabul edilmezse, kötü anlamdaki sınıf kavgası o zaman olur...

– Hayır. Biz ayrı ayrı sınıflar olduğu gerçeğini kabul ediyoruz. Bu gerçeği kabul etmemek bilim dışı bir şey olur, çağın gerçeklerine aykırı bir şey olur... Sınıflar arasında demokratik ve barışçı mücadele de son derecede doğal bir şeydir ve bu mücadelenin dünyanın her yerinde, hele gelişme, sanayileşme sürecine girmiş her ülkede yer aldığı bir bilimsel gerçektir. Eğer bunun barışçı ve demokratik yöntemleri ve kuralları saptanıp kabul edilmezse, kötü anlamda sınıf kavgası o zaman olur. Bir örnek vereyim: Türkiye'de eskiden topluşözleşme, grev hakkını istemek nedense komünist olmakla bir tutulurdu. Biz de bunu savunduğumuz için o zamanlar komünistlik ithamı ile karşı karşıya kalırdık. Fakat bildiğiniz gibi 1963'te İnönü Hükümetleri sırasında, benim Çalışma Bakanlığım zamanında, işçilere bu hakları en geniş ölçüde tanıdık. Bu haklar tanınmamış olsaydı, Türkiye'nin bugünkü sosyal değişim süreci içinde, Türkiye'de çok kanlı sınıf kavgaları çıkabilirdi. Eğer çıkmamışsa, 12 Mart öncesinin kanlı kavgalı günlerinde bile o anlamda ve biçimde bir sınıf kavgası çıkmamışsa, bu bizim Anayasa emrine uyararak düzenin bir kesiminde yaptığımız bir değişiklik sayesinde önlenebilmiştir. Aynı şekilde toprak düzeninde bizim istediğimiz değişikliklerin yapılması halinde tarım kesiminde de sakıncalı sayılabilecek veya kanlı ölçülere varabilecek sınıf kavgaları kendiliğinden ortadan kalkar. Fakat, bu vesile ile tekrar şunu belirteyim, Urfa'da Demirel Hükümeti yalnız Anayasa'ya değil, 12 Mart döneminde AP'nin de oylarıyla çıkan bir yasaya ihanet etmektedir. 1 Kasım'a kadar Urfa'da toprak dağıtımı tamamlanmazsa Toprak Reformu uygulaması olanağı ortadan kalkacaktır. Çünkü toprak alımı-satımı o tarihten itibaren serbest kalacaktır. O zaman Urfa'daki toprak ve gelir dağılımı adaletsizliği, Toprak Reformu girişiminden öncekinin birkaç kat

üstüne çıkacaktır. Çünkü Toprak Reformu elbette sadece toprak dağıtımını veya toprak dağılımını adaletsizliğinin düzeltilmesi değildir. Aynı zamanda toprağın verimini arttırıcı birtakım yatırımların yapılmasını ve tedbirlerin alınmasını da gerektirir. Devlet, bizim hükümetimiz zamanından başlayarak, büyük paralar harcamıştır. Sulama projelerini gerçekleştirmiştir. Başka bazı önemli yatırımlar yapmıştır ve toprağın verimini arttırmıştır. Şimdi büyük toprak ağaları, devlet parası ile verimi artmış olan büyük toprakların sahibi olmaya devam edeceklerdir. Bu şekilde kendi oylarıyla çıkan bir yasaya da Sayın Demirel ihanet etmektedir... Şimdi bu yüzden Urfa'da birtakım sosyal huzursuzluklar olursa, Sayın Demirel'in bundan bizi sorumlu tutması herhalde büyük haksızlık ve mantıksızlık olur...

– Efendim bu vesile ile hâlâ üzerinde tartışma yapılan ve kuşku yaratılan bazı sözlerinizi yine ortaya koymak istiyorum, yanılmıyorsam bunları daha önce de sormuş ve size açıklattırılmışım ama, tekrarlamakta belki yarar var. Şu “Toprak İşleyen, Su Kullananın”, “Doğu Kanunu” gibi sloganlar yine CHP'nin yasadışı kışkırtıcı tutumuna bir kanıt olarak ileri sürülmeye devam ediliyor...

Toprakta özel mülkiyeti kabul eden ve ancak özel mülkiyetin dengeli dağılımını öngören toprak reformları, “toprak işleyen, su kullananın” ilkesine dayanır. Ancak bazı komünist ülkelerde yapılan reformların bu ilkeye dayanmadığı söylenebilir...

– Bu konudaki düşüncelerimi de tekrarlayayım: “Toprak işleyen, su kullananın” ilkesini benimsemeyen demokratik bir toprak reformu söz konusu değildir. Dünyada böyle bir şey yoktur. Bütün ciddi demokratik toprak reformlarının, daha doğrusu toprakta özel mülkiyeti kabul eden ve ancak özel mülkiyetin dengeli dağılımını öngören bütün toprak reformları, “toprak işleyen, su kullananın” ilkesine dayanır. Ancak bazı komünist ülkelerde yapılan toprak reformlarının bu ilkeye dayanmadığı söylenebilir. Çünkü o ülkelerde, hiç değilse o ülkelerden bazısında, toprakların tümü veya büyük bir bölümü işleyen değildir, devletindir. Biz devletin olsun demiyoruz. Toprağı işleyen, suyu kullananın olsun istiyoruz. Toprakta dengeli ve adaletli özel toprak mülkiyetini benimseyen ciddi ve demokratik bir toprak reformu, şehirde oturanın veya konağında oturanın toprakta başkasını çalıştırdığı bir toprak reformu kabul etmez, toprağı kim işliyorsa onun olmalıdır. Yani bir kimsenin az toprak sahibi olması onun toprağının kamulaştırma dışı bırakılması için yeterli neden değildir. Onun bizzat toprağının başında bulunması gerekir.

Nitekim AP'nin zoraki oyları ile 12 Mart döneminde çıkan Toprak Reformu da aslında bu ilkeye dayanmaktadır.

Doğa yasasına gelince, ben hiçbir zaman sosyal yaşamda, toplum yaşamında doğa yasaları geçerli olmalıdır demedim. Tam tersine, geçerli hale gelmiş sosyal yasalar çıkarılmazsa doğa yasaları işlemeye başlar dedim. Yani gerekli sosyal adalet tedbirleri alınmadığı takdirde ortaya çıkabilecek bir tehlikeye karşı uyarıda bulundum. Yoksa doğa yasalarının işlemesi yolunda bir özlem ifade etmedim. Tam tersine doğa yasalarını sosyal adaletçi bir düzen değişikliğini önleyenler tahrik etmiş olurlar. Bunu belirtmek istedim...

Pankartlar sorununa gelince... Bu pankartlardan Demirel'in şikâyetleri olması benim için o kadar önemli değil. Asıl ben şikâyetçiyim. Bu pankartların bizim toplantılarımıza sadece bizim dışımızdaki bazı sol gruplar tarafından getirildiği kanısında da değilim... Bunlar demokratik sol partilere karşı bütün dünyada kurulagelmiş tuzaklardır... Demirel'in de bizim bu konuda ne kadar kesin ve kararlı durum aldığımızı bile bile konuyu istismar etmeye devam etmesi, kafamda bu tuzağı hazırlayanlar içinde Demirel'in de bulunduğu kuşkusunu kuvvetlendirir...

Pankartlar sorununa gelince, bu pankartlardan Demirel'in şikâyetleri olması benim için o kadar

önemli değil. Asıl ben şikâyetçiyim. Bu pankartların bizim toplantılarımıza sadece bizim dışımızdaki bazı sol gruplar tarafından getirildiği kanısında da değilim. Sayın Çağlayangil'in 1974 yılında Sayın İsmail Cem İpekçi ile yapmış olduğu bir konuşma, bildiğiniz gibi açıklandı. Böyle sol görüntülü birtakım kışkırtıcı hareketlerin, çok başka bazı çevreler tarafından da örgütlenebileceğini, düzenlenebileceğini, hatta düzenlenmekte olduğunu, Türkiye'de de düzenlenmekte olduğunu, 12 Mart öncesinin ve bugünkü dönemin AP'li Dışişleri Bakanı açıkça ifade etmiştir. Birçok şeyleri çok iyi bilme durumunda bulunan bir kimse olarak ifade etmiştir...

Geçen seçimde sağcı partilerin oldukça yüksek oy aldıkları Elazığ'da miting yaparken karşımıza sağcı militanlar çıktı. Taşlarla, küfürlerle... O ilin sınırını aştık, Elazığ'dan bir saat mesafeden itibaren Tunceli'nde CHP'nin yüzde 80-70 oy alabileceği bilinen bir ilde, bizim toplantılarımızı engelleme çabaları sağdan gelemezdi. Onun için sol görüntülü bazı gruplardan geldi. Ben geçen seçimlerde yalnız Tunceli'nde seçime boykot sloganını gördüm. Bundan ne anlam çıkardı? Tunceli'nde seçimin boykot edilmesi, CHP'nin en yüksek oyu alabileceği bir ilde yaralanması, eksik oy alması isteniyor anlamı çıkabilirdi. Benim başbakanlığım döneminde yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı'na karşı sloganlara da yine orada rastladım. Ama Tunceli halkı değildi sloganları yazdıran, hatta tasvip de etmiyorlardı. Nitekim ben bu sloganlarla karşıma çıkanlara karşı Tunceli'nde kesin vaziyet aldığım vakit, bütün Tunceli halkını yanımda buldum. Ve ben o çıkışı yaptım diye Tunceli'nde bizim oylarımız düşmedi. Tam tersine oylarımız arttı. Bunun için de Tunceli halkına minnettarım. Aynı minnettarlığı Diyarbakır halkına da duyuyorum. Çünkü orada da bu sloganlar, aynı zamanda "halklar" sloganı karşımıza çıktı. Orada da açıktan ve kesin durum aldım ve orada da oylarımız azalmak şöyle dursun, arttı. Bu da benim halka ve o arada Doğu Anadolu halkına güvenmekte ne kadar haklı olduğumu gösterir...

Nerede karşımıza bu sloganlarla çıkıldıysa, evvela sözle onları uzaklaştırmaya çalıştık. Sonra da, eğer söz dinlemedikleri olursa, canlarını incitmemeye özen göstererek, kendilerini fiilen meydandan uzaklaştırdık. Bir bakıma devletin yapması gereken görevi biz yaptık. Eğer Sayın Demirel bunlardan şikâyetçi ise, bunlara karşı bizim gösterdiğimiz duyarlılığı kendisi de gösterebilir ve gereken tedbirleri alsın. Bizim toplantılarımıza gelen bu türlü sloganlar karşısında benim gösterdiğim tepkiyi kendi partisinin bazı toplantılarında veya öteki koalisyon ortaklarının bazı toplantılarında kullanılan sloganlara karşı da gösterebilir... Bunlar demokratik sol partilere karşı bütün dünyada kurulagelmiş tuzaklardır. Bu tuzağın mekanizması, amacı şudur: CHP, demokratik sol bir parti olarak, bu türlü sloganlarla toplantılarına gelen, toplantılarını sabote etmek isteyenlere karşı çıkarsa, "Bakın" denecektir, "CHP solu itiyor;" nitekim bu denmektedir. Karşı çıkılmazsa, o zaman da, "Bakın CHP milleti bölme hedefini güden, Türkiye'ye komünizmi getirmek, Türkiye'de silahlı eylem yapmak isteyen, bu fikirleri savunan kimseleri destekliyor" denecektir. Böylelikle açmaza düşürülmek isteniyoruz. Demirel'in de bizim bu konuda ne kadar kesin ve kararlı durum aldığımızı bile bile bu konuyu istismar etmeye devam etmesi, kafamda ancak bu tuzağı hazırlayanlar içinde Demirel'in de bulunduğu kuşkusunu kuvvetlendirir, bu sonucu doğurur. Biz bu tuzağı bile bile, bu sloganlarla bizim karşımıza çıkanların ve toplantılarımızı engellemeye çalışanların sesini kısmak için üzerimize düşenleri inandığımız, bağlı olduğumuz demokrasi kuralları ve barışçı kurallar içinde yapacağız... Hatta Ankara'da Tandoğan Alanı'ndaki son toplantımızda belirttiğim gibi veya başka toplantılarımızda, başka vesilelerle belirttiğim gibi, biz her ne kadar sınırsız düşünce özgürlüğü istiyorsak da, bu demek değildir ki, ülkemizi bölmek isteyenlere de bu düşünce özgürlüğünü tanıyalım. Bu bir düşünce özgürlüğü değildir. Bence, bir milleti, bir devleti, bir ülkeyi bölmek istemenin, düşünce özgürlüğü ile ilişkisi yoktur. Biz iktidara gelip yasalarda istediğimiz değişiklikleri yapsak bile, bu türlü bölücü akımlar benim gözümde suç olmaya devam edecektir...

– Efendim, bu pankartları belirli bir tuzakla ilgili olarak sokanların, büyük olasılıkla kışkırtıcı ajan olmaları da mümkün. Açıklamalarınızdan çıkan sonuç da bu... Bunlar da belirli kimseler olduğuna göre, kendilerini o mitinglerde belli ettiklerine göre, bunların üzerinde durmak olanağı yok mu?

– Devlet için olması gerekir... Ve tabii, bu sloganlarla bizim toplantılarımıza gelenlerden her birinin, birer kışkırtıcı ajan olduğunu söylemek istemiyorum. Kışkırtıcı ajan sayısı her yerde azdır, adı üstünde. Bunlar kışkırtıcıdır... Belli sosyal ve psikolojik nedenlerle tuzaklarına düşürebileceklerini bildikleri bazı kimseleri kullanırlar, belli bir şekilde yönlendirirler. O sloganları getiren, haykıran çocuklardan, gençlerden birçoğunun bile bile, isteye isteye böyle bir oyuna alet olduklarını sanmıyorum. Fakat onları bu oyuna getirenler bulunduğu inaniyorum. Nitekim, size bazı gözlemlerimi anlatayım. Bazı toplantılarda, ben tatlılıkla bu gençlerle tartışmaya girdim. Ve haklı olmadıklarını, aslında “halklar” diye haykırarak, kafatasına göre, halkı bölmeye kalkışmanın ancak bir emperyalist ve kapitalist oyunu olabileceğini, dilimin döndüğü kadar kanıtlayarak anlatmaya çalıştım. Birçok yerde bu gençler beni anladılar, o sloganları haykırmaktan vazgeçtiler, dövizlerini indirdiler ve alkışlamaya başladılar. Ama, aradan birkaç dakika geçiyordu, kürsüde olduğum için çok iyi görebiliyordum: Bazı lider durumundaki kişiler, onları yeniden ve zorla aynı sloganları haykırmaya, aynı dövizleri kaldırmaya teşvik ediyorlardı... Nitekim, bundan birkaç ay önce İstanbul’daki Sıkıyönetim Mahkemesi, bu gençlerden bazılarının kışkırtıcı ajanların kurbanı oldukları anlamına gelen ifadelerle bunları serbest bıraktı. Bazılarını tutukladı... Bazılarını “bunlar kışkırtılmış, aldatılmış çocuklar” diye serbest bıraktı. Elbette böylelerine karşı Anayasa ve yasa sınırları içinde her tedbiri almak, devletin görevidir. Bizim bu konuda hiçbir itirazımız olmaz. Yeter ki, alınacak tedbirler, demokratik hukuk devletinin ölçüleri içinde, kuralları içinde olsun...

– Bu konuda son bir soru sormak istiyorum. Sizce bu cepheci ortaklığın iktidara gelmesi, düşmanca kutuplaşmayı hızlandıran, dolayısıyla şimdi hepimizin şikâyetçi olduğu, hepimizin huzursuzlandığı şiddet eylemlerine hız veren bir etken olmuş mudur? Bununla ilgili olarak doğrudan doğruya sizin kişiliğinizle ilgili bir noktaya değinmek istiyorum. Muhalefet-iktidar ilişkilerinde sizin zaman zaman çok hırçın, çok saldırgan bir üslup kullandığınızı ileri sürenler var. Bu arada bundan Sayın Demirel de şikâyetçi. Sizin kendisini sürekli olarak tahkir ve tezyif ettiğiniz, ciddi bir eleştiride bulunmak yerine, dava konusu olabilecek saldırılarda bulunduğunuzu iddia ediyor ve, “Artık siyaseti mahkemelerde mi yapacağız?” gibi bir soruyla sonuçlandırıyor bu konudaki yargılarını. Genel olarak düşmanca tırmanma ve özel olarak sizin tutumunuzla ilgili iddialar hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

– Bu Cephe hareketinin bir husumet ortamına iç düşmanlıkla kavga ortamına yol açması cephe kavramının doğası gereğidir. Adı üstünde “Cephe.” Yani bir şeye karşı bir cephe meydana getirmek.

– Affedersiniz burada izin verirsiniz bir saplantı yapmak istiyorum. Cephe deyiminin kendilerine ait olmadığını, cephe deyiminin kendilerine dışarıdan takılan bir deyim olduğunu ileri sürüyorlar.

Sayın Demirel’in demiş olduğu şeyler için, “Ben böyle demedim” yolunda dönüşler yapmasına çok rastlamışızdır...

– Bu anlaşılan cephe kavramının tepki uyandırmaya başlamasından sonra Sayın Demirel’in yaptığı bir dönüş. Böyle dönüşleri sık sık yapar. Başından beri buna “Milliyetçi Cephe” denilmiştir. Hatta Milliyetçi Cephe’nin bu ad altında kuruluş toplantılarından biri, Türkiye’de tedhişçiliği teşvik eden, aynı zamanda çok uluslu petrol şirketlerinin savunuculuğunu yapan bir gazetenin idarehanesinde de toplanmıştır. Sayın Demirel büyük bir partinin lideri olduğunu unutarak bu kışkırtıcı ve küçük gazetenin bürosuna gidip oradaki toplantıya katılmıştır. Bir buçuk yılı aşkın bir sürenin gazete

koleksiyonları ortadadır, bu koalisyonun adı ortadadır. Ancak adını kendi gerçek amaçlarına göre değişik kullanma eğilimleri vardır, örneğin, MSP Partisi hep Milliyetçi Cephe demez, Milli Cephe der. Diğerleri Milliyetçi Cephe diyordu. Şimdi anlaşılan Sayın Demirel bunun savunulamaz bir kavram olduğunu anlamaya başlamış ve, “Ben böyle demedim” diyor. Sayın Demirel’in demiş olduğu şeyler için, “Ben böyle demedim” yolunda dönüşler yapmasına çok sık rastlamışızdır.

Dediğim gibi cephe kavramının içinde düşmanlık vardır. Bu, Türkiye’de düşünce farklılıklarına göre insanları düşman kamplarına bölme hareketini başlatmış veya hızlandırmıştır. Hatta etnik nedenlerle ve mezhep nedenleri ile bölücülüğü, ayrıcılığı kışkırtmıştır. Bu bakımdan yaptığı kışkırtmalar yarattığı kargaşalık ve düşmanlık, cephe kavramının doğal sonucu olsa bile, gerçek anlamda milliyetçilik kavramı ile ters düşmektedir. Çünkü bir milleti bölen, kendi içinde cephelere bölmeye kalkışan bir akımın milliyetçilikle hiçbir ilgisi olamaz. Kişisel tutumuma gelince... Zaman zaman Sayın Demirel’in bana sert hücumları olmuştur. Benim ona sert hücumlarım olmuştur. Ama zaman zaman benim hiçbir şey söylemediğim, haftalarca sustuğum dönemler olmuştur. O dönemlerde de dikkat etmişimdir, Sayın Demirel beni karşı hücumla geçirmek için daima kışkırtıcı bir üslupla üstüme yürümüştür. Örneğin, 1975 SeNATO seçimlerinden sonra, halkın aylar süren bir sert kampanyadan bıkkınlık getirmiş olacağını düşünerek, bunu doğal karşılayarak haftalarca sustum, hiçbir şey söylemedim. Fakat daha seçimin birkaç gün sonrasında başlayarak Sayın Demirel CHP’ye ve bana en ağır hücumları yöneltmeye başladı. Ve o zaman da beni kışkırtmak istediğini bir teşhis olarak muhtelif vesilelerle belirtmiş oldu. Son zamanlarda da hatta bir ölçüde eleştiri konusu olacak kadar, dış gezilere çıkmam gerekti. O arada da belki sohbetiniz sırasında sizin de değineceğiniz parti içi bazı ufak tefek meselelerimiz oldu. Ve ben haftalardır Sayın Demirel’le ilgili fazla bir söz de söylemedim. Hatta polemiklere karışmadım.

Neden iktidardaki parti, ana muhalefet partisini ve onun liderini kendisine karşı kışkırtmak istesin? Demirel açısından bunun bir mantığı olduğu kanısındayım: Bir kere sağdaki oyları kendi partisinde yeniden toplayabilmek için sola ve solun en büyük temsilcisi CHP’ye karşı halk arasında, kendi yandaşları arasında bir husumet uyanmasını ister. Hele kendi çevresinde, kendi partisinde kendisine karşı eleştiriler yöneltildiği vakit yahut ekonomik konularda olsun, başka konularda olsun başı sıkıştığı vakit, CHP ile kavgaya girmek ister. Bu, zaman zaman bazı devletlerin iç sorunlardan dikkati uzaklaştırmak için dış düşmanlıklar oluşturup, dış hedefler göstermelerine benzer.

Ama sizinle yaptığı sohbetle bile Sayın Demirel’in bana karşı kullandığı üslup ortada. Bu konuda benim teşhisim şu: Neden iktidardaki parti ana muhalefet partisini ve onun liderini kendisine karşı kışkırtmak istesin? Demirel açısından bunun bir mantığı olduğu kanısındayım. Ne kadar makbul sayılmazsa sayılmasın, bir mantığı olduğu kanısındayım. Bir kere sağdaki oyları kendi partisi etrafında yeniden toplayabilmek için sola ve tabii özellikle solun en büyük temsilcisi olan CHP’ye karşı halk arasında ve kendi yandaşları arasında daha doğrusu kendi yandaşı olan yurttaşlar ve kendi partizanları arasında bir husumet uyanmasını ister. İki tarafın arasının gitgide açılmasını ister. Onun için sürekli olarak aramızda polemikler olmasını ister. Hele kendi çevresinde, kendi partisinde kendisine karşı eleştiriler yöneltildiği vakit, yahut ekonomik konularda olsun, başka konularda olsun başı sıkıştığı vakit, CHP ile bir kavgaya girmek ister. Bu zaman zaman bazı devletlerin iç sorunlardan dikkati uzaklaştırmak için dış düşmanlıklar oluşturup, dış hedefler göstermelerine benzer. Bu Sayın Demirel’in öteden beri gözüme çarpan taktiklerinden biridir...

– Siz bu taktiğe alet olmamak konusunda özel bir dikkat gösteriyor musunuz?

– Şimdi zaman zaman Türkiye’de öyle şeyler oluyor ki, bunların üzerinde yumuşak bir dille

durmak olanağını bulamıyorum. Veya ancak kendimi çok zorlayarak sustuğum dönemler, ya da çok yumuşak üslupla değindiğim dönemler oluyor. Ama bir ülkede hemen her gün gençler öldürülürken ve bunun hükümet himayesi altında yapıldığı, hiç değilse bazı hükümet partileri himayesi altında yapıldığı kanaati yaygınken, bunun belirtileri ortada iken, çok yumuşak bir üslup ile tepki göstermek kolay değil. Hatta hakkımız değil. Aslında bu tür olaylar karşısında bu kadar kayıtsız kalabilen bir başbakana dünyanın hiçbir ülkesinde ve hiçbir rejiminde rastlanamayacağı ve böyle bir başbakan olamayacağı kanısındayım. Herhalde birçok anaların, babaların içindeki isyan duygusu benim zaman zaman Demirel'e ve hükümetine karşı kullandığım üsluptan çok daha serttir.

– Efendim, bu taktiği seçim şansını arttırmak için kullandığı olasılığından söz etmişsiniz. O arada bu koalisyonun da Demirel'in 1973 seçimlerinden sonra gösterdiği “sağda bölünmüş oyları AP’de toplama” hedefine uygun bir biçimde geliştiği izlenimi uyanıyor. Son yapılan yerel seçimler sonuçlarını yorumlayanlar bu izlenimi güçlenmiş buluyorlar. Önce bu kanıya katılır mısınız? Ayrıca CHP’nin kendi dışındaki soldan alacağı desteğin zayıfladığı, kendi içindeki bazı uyumsuzlukların da bir sorun olacağı, böylelikle AP 1973’e oranla oy oranını arttırırken, CHP’nin 1973’teki oranını dahi koruyamamak tehlikesi ile karşılaştığı konusundaki görüşler hakkında ne dersiniz?

– Evvela şunu söyleyeyim: 1975 kısmi seNATO seçimlerinde, öteki sağ partilerin oyları oldukça büyük bir ölçüde AP’de toplandı. Bu, koalisyonu o sırada bir tehlikeye düşürdü. Sayın Demirel’in seçim biter bitmez, CHP’ye ve bana karşı ağır ve sert bir kampanya açmış olması, o ortamda koalisyonun çözülmesi olasılığına karşı, husumete dayanan bir birlik havasını, dayanışma ortamını canlandırma amacına yönelik. Bu kanıdayım. AP liderliğinde bir sağ koalisyonun, öteki sağcı partilerin oylarını AP’de toplama olasılığı bir ölçüde vardır. Gerçi kısmi seNATO seçimleri ve yerel ara seçimler bunun tam göstergesi olamaz. Niçin olamayacağını seNATO seçimlerinden sonra ayrıntılarıyla anlatmıştım ve birçok yorumcular da bu konuda birleşmişlerdi. SeNATO seçimleri bir ölçüde yoğunluk sistemi kurallarının geçerli olduğu bir seçimdir. Küçük partilerin şansı çok azalır. Onun için aslında bazı küçük partilere bağlı olan ve bağlılıklarını sürdüren birtakım seçmenler bile oyları ziyan olmasın diye, ondan sonra en çok tuttıkları daha şanslı bir partiye oylarını yöneltebilirler. Aynı eğilim yerel ara seçimlerde de aynı nedenle geçerlidir. Fakat bu eğilimin genel milletvekili seçimlerinde ne ölçüde geçerli olacağı henüz sınanmış değildir. Herhalde aynı ölçüde geçerli olmayacaktır, fakat bir ölçüde geçerli olabilir. Biz CHP’nin iktidara gelmesini sağ oyların bölünmesine bağlı tutmuyoruz. Türk toplumunun doğal gelişme süreci, öyle inanıyoruz ki CHP’yi kendi tutumunu iyi ve inandırıcı bir şekilde saptadığı sürece ve tutumu ile kadrosu arasındaki uyumu sürdürdüğü sürece bu gelişme CHP’nin güçlenmesini hızlandıracaktır. Nitekim 1975 seNATO seçimleri bunun bir göstergesi olmuştur. CHP açısından oldukça olumsuz koşullar ve büyük baskılar altında yapılan bu seçimde tümü ile sağın oyları önemli ölçüde azalırken, CHP’nin aldığı oylardaki büyük artış demokratik sol oyların, dünyada az rastlanabilir bir hızla yükselmeye devam ettiğini göstermiştir. 1973’te yüzde 33 olan, 1973 genel seçimlerinden 1.5 ay sonraki yerel seçimlerde yüzde 38 olan oylarımız, 1975 Ekimi’nde yüzde 44’e çıkmıştır. 1975 seçimlerinde de seçmenlerin yarıdan çoğu oy kullanma olanağına sahipti. Benim kanım Türkiye’deki sosyal gelişme ve siyasal bilinçlenme sürecinin artarak, hızlanarak sürmekte olduğu yolundadır. Buna bugünkü hükümetin gerek siyasal durumunun siyasal alanda yol açtığı huzursuzluğun, gerek ekonomik tutumunun da geniş halk kitleleri arasında doğurduğuna inandığım tepki eklenecek olursa, CHP’nin önümüzdeki genel seçimlerde şansının azaldığı değil, tam tersine arttığı kanısına varmak mümkün olur. Tabii seçimlerle ilgili kesin tahmin yapılamaz. Ben de hiçbir zaman kesin tahmin yapmadım seçimlerle ilgili olarak. Ama 1973 seçimlerinde söylemediğim bir tahmini, 1977 seçimleri için rahatlıkla yapabiliyorum. Bu da CHP’nin 1977 genel seçimlerinde tek başına salt çoğunluğu sağlayabilme umudu çok güçlüdür ve

azalmamaktadır.

– Sizin dışınızdaki solun size karşı alacağı vaziyetler...

– Cephe Hükümeti birtakım tertiplerle, biraz önce anlattığıma benzer tuzaklarla bizim dışınızdaki soldan CHP'ye oy gelmesini önlemek için elinden geleni yapıyor ve yapacaktır. Fakat CHP bu tuzağa düşmediği gibi, bizim dışınızdaki sol kuruluşlardan da hiç değilse bir kısmının, önemlilerinin, böyle tuzağa düşmeyecekleri umundayım. Bu umudumu destekleyen bazı belirtiler de vardır.

– Ne gibi?

– Bir kere hükümetin kışkırtmalarına birçoğu alet olmamaktadır. Cephe hareketinden gelen kışkırtmalara, sağ teröristlerden gelen kışkırtmalara, legal sol örgütler genellikle alet olmamaktadır. Bu konuda büyük bir direnç göstermektedirler. Aramızda bir işbirliği yoktur ve söz konusu da değildir. Esasen bizim dışımızda sol partilerin kendi aralarında kendi açılarından önem taşıyan ayrılıklar vardır. Başlı başına bu dahi bir işbirliğine engeldir. Ama işbirliği ölçüsüne varmaksızın özgürlükçü demokrasiyi yaşatmak için birbirini kollamak, birbirine engel çıkarmamak eğilimi genellikle meşru sol kuruluşlarda kendini, geçmişe oranla, çok daha büyük ölçüde göstermektedir. Bunun istisnaları da vardır. Fakat çok azdır. Tabii legal örgütler dışındaki, hele partiler dışındaki sol gruplaşmalardan bazılarını bunun dışında tutmak gerekir.

Ekonomik Sorunlar

Ekonomist olmadığım için, ekonomik konularda yaptığım her açıklamadan önce mümkün olduğu kadar geniş bir uzman çevresine danışırım. Bu konuda hiçbir kompleksim yoktur. Bence bir siyaset adamı ve bir yazar, en büyük hatayı kendisinin her şeyi bildiğine inanırsa yapar. Benim böyle bir iddiam yoktur...

İPEKÇİ – İzin verirseniz, ekonomik konulara geçelim. Bu alanda da işe önce kişisel bir soru sorarak başlamak istiyorum. Bu soru yaygınlaştırılmaya çalışılan bir izlenimle, bir iddia ile ilgili... Denir ki, “Ecevit iktisatçı değildir, iktisattan anlamaz, bu alandaki görüşleri romantiktir.” Bu iddialara karşı ne dersiniz?

ECEVİT – Bunun tabii hangi verilere dayandığını bilmeliyim ki, bir cevap verebileyim. Ben genellikle iyi bilmediğim konularda, hatta bazen çok iyi bildiğim konularda, o konuları benden daha iyi bildiğine veya en az benim kadar bildiğine inandığım kimselere danışırım. Kendim de ekonomist olmadığım için, ekonomik konularda yaptığım her açıklamadan önce mümkün olduğu kadar geniş bir uzman çevresine danışırım. Onlardan bilgi ve görüş alırım. Bu konuda hiçbir kompleksim yoktur. Bence bir siyaset adamı ve bir yazar, en büyük hatayı kendisinin her şeyi bildiğine inanırsa yapar. Benim böyle bir iddiam yoktur. Özellikle ekonomik konularda öteden beri CHP çevresinde ve içinde uzmanların toplanmasına özen göstermişimdir. Ve bu konularda daima yetkili, bilgili kişilere danışmaya özen göstermişimdir. Zaman zaman bütçe üzerinde CHP'nin sözcülüğünü yaparım. Bu konuşmalarımı bazen aylar, bazen haftalar önce hazırlamaya başlarım ve söyleyeceğim her rakamı, vereceğim her bilgiyi birkaç süzgeçten geçiririm. Nitekim kitap halinde bastırdığım 1976 bütçe konuşmamda AP'nin kesintili olarak 10 yıllık bir süre içinde iktidarda izlediği ekonomik politikayı temelinden eleştirdim. Fakat bu eleştirilerimin dayandığı verilerden hiçbirini Sayın Demirel veya başka bir AP'li reddedemedi. Örneğin, AP'nin tutumunun Türk ekonomisindeki yapısal bozuklukları büsbütün derinleştirdiği ve yaralar haline getirdiği yolunda verilere, rakamlara dayanarak iddialar öne sürdüm. Demirel'in ve AP'nin yatırımcılık iddiasının bir aldatmaca olduğunu, yine birtakım rakamlara ve belgelere dayanarak ifade ettim; bunlardan hiçbirine, hiçbir somut cevap veremedi Sayın Başbakan ve öteki AP sözcüleri. Konuyu başka alanlara kaydırmak istediler.

Bu ekonomik konularda açıklamalar yaparken ve eleştiriler yaparken izlediğim yöntem, CHP'nin ekonomik politikasıyla ilgili olarak izlediğim tutum ise, hem uzmanlara danışılarak oluşturulan bir tutumdur, hem de halktan, halkımızın eğilimlerinden ve özlemlerinden esinlenerek oluşturulan bir tutumdur. Örneğin, halk sektörü kavramımız, ilkemiz vardır. Bizim halk sektörü kavramımız tümü ile Türk halkında son yıllarda ortaya çıkan bazı eğilimlerden, sağlıklı eğilimlerden esinlenmiştir. Özellikle yurtdışına giden işçilerimiz, bildiğiniz gibi aralarında birleşip şirketler veya kooperatifler kurarak devletin de, özel kesimin de ihmal ettiği geri kalmış bölgelerde sanayi yatırımları veya tarımsal sanayi yatırımları yapmaya çalışmaktadırlar. Yani dar gelirli halk kesimi ücretli işçi veya köylü olarak bir araya gelip sanayi yatırımları kurmak istemektedirler. Biz halktaki bu sağlıklı eğilimden hareket ederek, halk sektörü kavramını oluşturduk ve özellikle yurtdışı gezilerimde veya Türkiye'ye gelen yabancı devlet adamlarından bazıları ile veya gazetecileri ile yaptığım görüşmelerde, bizim bu kavramımızın dünyada şimdiden geniş bir ilgi uyandırmakta olduğunu görüyorum. Öte yandan kamu iktisadi kuruluşlarında çalışanların yönetime egemen olması, işçi, mühendis ve diğer yöneticilerle ücretli yöneticilerin yönetime hâkim olma fikri bütün dünyada değişik ölçülerde ve biçimlerde denenmekte olan ve yer yer de başarı ile uygulanmakta olan bir sistem. Örneğin, Yugoslavya kendi yolunda bu yönde bir hayli ileri adımlar atmıştır. Batı Almanya'da son zamanlarda bu yönde önemli yasalar çıkarılmış ve uygulamalara girişilmiştir, İsveç'te bu konu

önemle tartışılmaktadır. Şimdi benim bu gibi konularda ortaya attığım düşüncelerden hangileri niçin gerçekçiliğe aykırı bulunuyor da, romantikliğime kanıt sayılıyor, onu bilmeden cevap vermem zor.

– İzin verirseniz Sayın Demirel’in son konuşmasında yaptığı açıklamalar konusundaki görüşlerinizi öğrenmek istiyorum. Sayın Demirel o açıklamalarında enflasyonla savaş konusunda nasıl bir tutum izlediğini ve ne gibi tedbirler aldığını açıklamış bulunuyor. İsterseniz önce bu noktadan başlayalım.

– Sayın Demirel enflasyon hızını kendi hükümeti döneminde kestiği iddiasına sanırım ki, artık kendisi de pek inanamıyordur. Çünkü devletin şu âna kadar yayınlanan resmi belgelerinde bile Türkiye’de enflasyon hızının azalmadığı, tersine arttığı görülmektedir.

– Affederseniz, bu konuda kendisi diyor ki, “1975, 1973 ve 1974’te daha iyi oldu, 1976 olmayacak.” Bunu kabul ediyor, yalnız kümülatif olarak bugüne kadar gözükten artışın yıl sonuna kadar azalacağını ileri sürüyor.

– Şimdi vereceğim bazı rakamlar var. O rakamlar sanırım Sayın Demirel’in bu iyimser iddiasının da doğru olmadığını gösterecektir. En azından Sayın Demirel’in bu iyimser iddiasının hangi verilere dayandığını, hangi göstergelere dayandığını bilmemiz gerekir. Şu kadar öyle bir göstergeyle karşılaşmış değiliz. Kaldı ki, Demirel’in bu yıl enflasyon hızının artabileceğini kabul etmesi, kendi hükümetinin ekonomik tutumunun ne kadar ters olduğunu gösterir. Çünkü bugün dünyada az sayıda birkaç istisnayı bir yana bırakacak olursak, ülkelerden çoğunda enflasyon hızı artık tek haneli rakamlarla ifade edilir hale gelmiştir. Türkiye’de ise çift haneli rakamlarla ifade edilmektedir. Ve bütün dünyada enflasyon hızı düşerken, Türkiye’de bu hızın artması, herhalde bugünkü Türk Hükümeti’nin tutumunun doğruluğuna bir kanıt sayılamaz. Tüketici fiyatlarında geçen yıl yüzde 20 dolaylarında artış olmuştu. Oysa bu yılın yalnız ilk 5 ayında yüzde 10 artış vardır. Bu yıl yalnız tüketici fiyatlarında değil, toptan eşya fiyatları endeksinde de yüzde 20 ile yüzde 30 arasında bir yükselmeyi uzmanlar beklemektedir. Geçinme endekslerine Ankara’dan bir örnek vermek isterim. 1973’ten 1976’ya kadar ilk beş ayın bir karşılaştırmasını yaparsak şu durumla karşılaşırız: 1973’ün ilk beş ayında Ankara’da geçinme endeksinde yüzde 4 artış olmuştur. 1974’te yüzde 4.7, 1975’te yüzde 10.7, 1976’da yüzde 8.6. Demek ki, dünyada fiyat artışlarının en çok hız kazanmış olduğu 1974’e oranla, Türkiye’de 1976 yılında, yani dünya fiyat artış hızlarının düşmeye başladığı bir dönemde, geçinme endeksi, 1974’ün üstüne çıkmıştır. Öyle sanıyorum ki, ilk beş aylık artış hızı bu yıl hızlanarak devam edecektir. Çünkü geçinme endekslerini doğrudan veya dolaylı etkileyen bazı temel maddelerde ve hizmetlerde yer alan önemli yükselişler henüz beş aylık dönemin endekslerine yansımış değildir. Asıl önemli olan, toptan eşya fiyatlarının da bu yıl çok yükselmeye başlamış olmasıdır. Geçen yıl toptan eşya fiyatları geriden geliyordu. Geçinme endeksleri daha hızlı yükseliyordu. Fakat bu yıl toptan eşya fiyatları endeksindeki yükseliş de artmıştır.

– Sayın Demirel, gıda maddelerine bir baskı olduğunu söylüyor, öteki ürünlerde tehlike görmüyor.

– O da gerçeğe tamamıyla ters düşüyor. Şimdi rakamlarla bunu belirtmeye çalışacağım.. Bu yılın belirgin ve kaygı verici bir niteliği, özellikle sanayi ürünlerinin fiyatlarında hızlı artışların görülmesidir. Sanayi ürünleri fiyatlarında bu yılki yükseliş, son beş yılın en üst düzeyine varmıştır. Bunu örnekleriyle göstermek isterim: 1973 yılının ilk beş ayında, sanayi ürünlerinin fiyat artışı yüzde 5.6 idi. 1974’te bu, yüzde 12.4’e çıkmıştır. Fakat bu aslında olağanüstü bir döneme rastlar. Dünyadaki çok büyük petrol fiyatları artışı ve hammadde fiyatları artışı sonucu olarak, aynı zamanda Türkiye’de birkaç yıldır baraj arkasına alınıp bekletilen ve patlama noktasına gelen fiyat artışlarının tescil edildiği dönemdir 1974’ün ilk beş ayı... O dönemde yüzde 12.4’e çıkmıştır. 1975 yılında yüzde 1 düzeyinde kalmıştır. Fakat bu yıl 1976’nın ilk beş ayında sanayi ürünlerinin fiyatlarında yüzde 12.1

artış olmuştur... Burada 1974'ün artış hızına göre binde 3 gibi küçük bir fark görülüyor, bu yılın lehine. Fakat bu dahi aldatıcıdır. Çünkü bu verdiğim rakam, henüz elektrik fiyatlarına, demir-çelik fiyatlarına ve çimento fiyatlarına yapılan zamların muhtelif sektörlerde yansımalarından önce yapılmış hesaplara dayanmaktadır. Onların da yansımaları ile birlikte artış hızı daha da yükselecektir. Sayın Demirel, sizin de belirttiğiniz gibi, bu yılki fiyat artışlarının daha çok gıda maddelerinde, yiyecek maddelerinde ileri geldiğini söylüyor. Fakat aslında daha çok sanayi ürünleri ve girdileri fiyatlarındaki artışlardan ileri gelmektedir... Üstelik kamu iktisadi kuruluşlarının hemen bütün mamulleri için zam istekleri aylardan beri bekletilmektedir. Bunlardan bazıları şimdilik kabul edilmiştir. Fakat bunları bekletmenin yükünü Türk ekonomisi uzun süre taşıyamayacaktır. 1975 Ekim seçimlerine kadar fiyatlar suni birtakım tedbirlerle ve ekonomiye uzun vadede, hatta orta vadede büyük zararlar verebilecek bazı gecikmelerle yükseltilmiyormuş gibi bir tutum izlenmiştir. Fakat artık fiyatları suni yollardan düşük tutma veya düşük gösterme olanağı ortadan kalkmaktadır. Zam yapılmadığı izlenimini vermek ve bu yoldan hükümete puan toplamak uğruna zorunlu hale gelmiş, kaçınılmaz hale gelmiş fiyat ayarlamalarının suni olarak geciktirilmesi, kısa süre sonra ekonomiyi büsbütün olumsuz yönde etkilemektedir. Yatırımlar açısından, ekonomik kuruluşların iç finansmanı açısından olumsuz bir yönde etkilemektedir. Ve piyasada çift fiyatlar oluşmasına yol açmaktadır. Bu da devletin ve halkın değil, karaborsacıların, istifçilerin işine yaramaktadır. Nitekim kendi hükümetinin bazı fiyatları suni olarak düşükmüş gibi göstermekle karaborsacılara hizmet etmiş olduğunu sizinle yaptığı sohbetinde Sayın Demirel de itiraf etti. Uzun süre örneğin demir-çelikte çift fiyatın Türkiye'de geçerli kaldığını söyledi. Serbest piyasada, yani gerçekte, bazı demir-çelik mamullerinin fiyatı 9 liraya yükselirken, resmen bunun fiyatının 5 lirada tutulduğunu ve bunun sakıncalar doğurduğunu, sizinle yaptığı konuşmada ifade etti. Bugün de gerçek fiyat 9 lira olmakla beraber, Hükümet'in 7 lira resmi fiyat saptadığını söylüyor. Demek ki, arada yine iki liralık bir fark vardır. Ama Sayın Demirel fiili fiyatın bugünkü resmi fiyat düzeyine ineceğini söylüyor. Oysa bugün piyasadaki son durum, bazı demir-çelik ürünlerinin fiyatlarının dokuz lirayı da aştığını, 10 lirayı bulduğunu, hatta aştığını gösteriyor...

1974'te fiyatların artış hızından sürekli şikâyet ederdi Sayın Demirel... Fakat artık bu şikâyet hakkını kaybetmiş bulunuyor. Kaldı ki, 1974'te biz bazı fiyatları yükseltirken, biraz önce belirttiğim gibi, hem dünyadaki petrol fiyatlarında ve çeşitli hammadde fiyatlarında, sanayi ürünlerinde yer alan büyük değişiklikler, fiyat yükselişleri gerçeğini kabul etmiş oluyorduk. Hem de bu fiyatları yükseltirken, bir yandan işçi ücretlerinde ve kamu görevlilerinin aylıklarında, bir yandan da destekleme alımı yoluyla köylünün gelirinde olağanüstü artışlar sağlıyorduk. Şimdi ise hem tarım ürünleri için uygulanan destekleme alım fiyatları çok düşük tutuluyor, hem de tarımda kullanılan girdiler dahil, her şeyin fiyatları büyük ölçüde artıyor...

– Bu noktada bir saplantı yapmak istiyorum izin verirseniz. Tarım taban fiyatlarının çok düşük tutulduğunu söylediniz. Gerçekten çok düşük sayılabilir mi? Bereketli bir yıl olması nedeniyle düşük tutulsa dahi tarım üreticilerinin eline iyice bir para geçebileceği düşünülebilir. Birinci husus bu. İkincisi, toplu sözleşmelerle enflasyon oranının üstünde zamlar sağlandığı gözlemi var. Ve nihayet son getirilen kanunlarla, sosyal güvenlik alanında son alınan yasal tedbirlerle, memurlara, emeklilere getirilen bazı yeni maddi olanaklar var. Bunlar acaba fiyatlardaki artışın etkisini bir oranda azaltmış sayılmaz mı?

Geçen yıl gümrüksüz olarak 680 milyon dolar değerinde demir-çelik ithali yapıldı ve bu yüzden mahdut sayıda araçlar, istifçiler bir milyar lirayı aşkın kâr sağladılar. Öyle sanıyorum ki, bu kârların küçük bir kısmını da tedhişçi hareketlerin finansmanına yönelttiler... Örneğin, Ticaret Odası bile –elimizdeki belgelere dayanarak söylüyorum–

Ülkü Ocakları'na bağışta bulunmaktadır...

– Bu konulara da değinirim. İzin verirseniz önce fiyat artışları ile ilgili açıklamalarımı bitireyim. Bu destekleme alım fiyatları çok düşük tutulurken, satış fiyatlarının, tüketici endekslerine yansıyan fiyatların çok yükseldiğine birkaç örnek vermek isterim. Örneğin, devletin bu yılki çay alım fiyatlarında yüzde 17 düzeyinde bir artış oldu. Buna karşılık çayın satış fiyatında yüzde 40 artış oldu. Ekmeklik buğday fiyatı ortalama yüzde 4.5 yükseldi. Ekmek fiyatı ise birçok yerlerde şimdiden yüzde 25 yükseldi. Buğday fiyatlarının fazla yükseltilmemesine gerekçe olarak Hükümet, “Biz tüketiciyi koruduk. Çünkü vatandaşın çoğu ekmek tüketicisidir, buğday tüketicisidir” diyordu. Ama, görülüyor ki, tüketici hiç korunmamıştır. Üreticiye ancak ortalama yüzde 4.5 zam verilmiş, fakat bu, tüketiciye yüzde 25 olarak yansıtılmıştır... Öte yandan, kahvede yüzde 100 zam oldu. Tüp gazında yüzde 60 zam oldu. Gazdaki bu artış fiilen sağlanmış oldu. Böylelikle Hükümet'in zam vermiyorum iddiaları vatandaş için geçersiz kaldı. Aynı şey kömür fiyatlarında da bir gerçek olarak ortadadır. Görünürde kömürün satış fiyatı yükseltilmiyor ama, vatandaş normal yoldan kömürünü alamadığı için, birkaç kat yüksek fiyata karaborsadan almak zorunda kalıyor, eğer gücü yetiyorsa... Demir-çelik, son altı ayda yüzde 80 pahalılandı ve ona rağmen karaborsaya düştü... Bu vesileyle şunu belirtmek isterim: Demirel'in de itiraf ettiği üzere Hükümet'in zam yapmadığı izlenimini suni olarak yaratabilmek için uzun süre demir-çelikte çift fiyata izin verilmiş olmasının bir sonucu şu oldu: Geçen yıl 1975'te gümrüksüz olarak 680 milyon dolar değerinde 1 milyar 86 milyon ton demir-çelik ithali yapıldı ve bu yüzden mahdut sayıda araçlar, istifçiler 1 milyar lirayı aşkın kâr sağladılar. Öyle sanıyorum ki, bu kârlarının küçük bir kısmını da tedhişçi hareketlerin finansmanına yönelttiler...

– Bu kanıya nasıl varıyorsunuz efendim?

– Bir yerden bu paraların sağlandığı, bu arada bazı iş çevrelerinin de buna mali katkıda bulunduğu biliniyor. Örneğin, Ticaret Odası bile –elimizdeki bazı belgelere dayanarak söylüyorum– Ülkü Ocakları'na bağışta bulunmaktadır...^[5]

Çimento 10 Nisan 1975'e kadar resmi fiyatı fabrika teslimi, torba fiyatı olarak, 19 lira 75 kuruş iken, şimdi resmen 26 liraya yükseltildi. İnşaat ayı olan mayısta ise, fiilen 42 liraya kadar çıktı. Bundan da tabii karaborsacılar yararlanıyor... Şimdi o yüzden Türkiye yakın zamana kadar çimento ihracatçısı iken, çimento ithali yoluna gidiyor. Daha doğrusu Sayın Demirel, çimento ithal edilerek fiyat istikrarının sağlanacağını iddia ediyor. Oysa bazı çimento fabrikalarının aslında düşük maliyetle sağlanabilecek şekilde, tesislerine değirmenler eklemek suretiyle çimento üretimlerini arttırma olanağı vardır ve bu yolda başvurular olmuştur. Ama, bunun için gerekli malzemeyi ithal edemiyorlar. Çünkü, devlet kendilerine gerekli döviz olanaklarını sağlayamıyor. O yüzden Türkiye belki de çimento ithali zorunda kalacaktır... Türkiye'de tüm yatırımların yüzde 53'ünü inşaat yatırımları oluşturur, inşaat yatırımlarında son zamanlarda demir, çelik, çimento, tuğla, kereste ve sıhhi malzeme gibi maddelere yapılan zamlar dolayısıyla inşaat maliyeti altı ay içinde yüzde 30 oranında yükselmiştir. Bu tabii konut fiyatlarını ve kiralarını da olumsuz yönde etkiliyor. Son aylar içinde Ankara'da yer yer kiraların yüzde 50 dolaylarında arttığı haberlerini alıyoruz. Ayrıca kat fiyatlarında da olağanüstü artışlar olmaktadır ve inşaat maliyetindeki bu yükseklik giderek inşaatı olumsuz yönde etkileyeceği için, kiraları da büsbütün yükseltecektir. Bu tabii geçinme endekslerine önemli ölçüde yansıtacaktır.

Asıl ilginç bir nokta, gübre konusunda ortaya çıkıyor. Biliyorsunuz, bu hükümet gübre konusunda çok iddialı idi. İşbaşına gelir gelmez gübre fiyatlarını indirdi ve bununla övündü. Fakat şimdi Türkiye'de gübre sıkıntısı başladı. Şu sırada belki gübre bulabilirsiniz, ama gübreyi asıl kullanması gereken aylarda üretici köylü, gübreyi bulamadı, karaborsada bile bulmakta güçlük çekti. Bunun çok ilginç bir nedeni, devletin resmi belgelerinde görülüyor... 1974 yılında CHP hükümetteyken Türkiye

101 milyon dolarlık gübre ithal etmişti. 1975'te gübre ithali 48 milyon dolara düşürüldü. Bu yıl çok daha düşük olacağı anlaşılıyor. Bunun da göstergesi şu: Gübrenin tarım zorunluluğu açısından en çok ithal edilmesi gereken ocak-şubat ayları arasında bir karşılaştırma yapacak olursak, 1975 yılının ocak-şubat ayında 21 milyon dolarlık gübre ithal edilmişken, bu yıl ancak 1 milyon 600 bin dolarlık gübre ithal edilmiştir. Bu yüzden Türkiye'de büyük bir gübre karaborsası çıkmıştır. Ve gübreye en çok muhtaç olduğu dönemde köylü ya gübre kullanamamış veya buna olağanüstü paralar ödemek zorunda kalmıştır. Bu yıl destekleme alım fiyatlarının düşük tutulmasına bir de gübre karaborsasını ekleyecek olursanız köylünün ne kadar güç durumda kaldığı ortaya çıkar ve tabii bu gelecek yıllarda üretimi de olumsuz biçimde etkileyecektir.

Hükümet işbaşına geldiğinde gübre fiyatlarında suni olarak sağladığı ucuzluğu CHP'nin yaptığı stoklar sayesinde uygulayabilmiştir. Fakat kendi politikasının sonuçları Türkiye'de bu yılın büyük gübre karaborsası ve sıkıntısını doğurmuştur...

Görülüyor ki, Hükümet işbaşına geldiğinde gübre fiyatlarında suni olarak sağladığı ucuzluğu, CHP'nin uzun vadeli politikası sayesinde, yani CHP'nin yaptığı gübre stokları sayesinde uygulayabilmiştir. Fakat kendi politikasının sonuçları Türkiye'de bu yılın büyük gübre karaborsasını ve yokluğunu doğurmuştur...

Sayın Demirel, piyasada gerçek fiyatlar yükselirken, resmi fiyatları, hele kamu sektörünün ürettiği mallarda resmi fiyattan düşük tutmanın sakıncasını şimdi ilk kez sizinle yaptığı sohbette itiraf ediyor, kabul ediyor. Ama iş işten geçtikten sonra, yani vurguncu bu sayede vurgununu vurduktan sonra itiraf ediyor. Bunun da günahı elbette Demirel Hükümeti'nin üzerindedir... Türkiye'de iş çevreleri artık eskisi kadar günü gününe düşünmüyorlar. Birçok iş çevreleri, gelecekle ilgili hesaplarını, projeksiyonlarını en az devlet kadar ciddiyetle yapıyorlar. Bunun için bir temel maddenin fiyatı, siyasal nedenlerle suni olarak düşük tutulup, bu yüzden gerçek fiyatla resmi fiyat arasında fark doğduğu vakit işini bilen ve geleceğin trendlerini saptayabilen işadamları nasıl olsa demir-çeliğin, çimentonun, gübrenin fiyatı yükselecek, başka türlü olmasına olanak yok diye hesaplıyorlar ve hükümetin kendilerine ucuza sağladığı malları stok ediyorlar, bunlar piyasadan çekildiği ve fiyatları resmen yükseldiği vakit piyasaya çıkarıp olağanüstü kârlar sağlıyorlar. 1974'te CHP hükümette iken bu oyuna fırsat vermedi. Resmi fiyatlarla gerçek fiyatları bir düzeye getirdi. O sayede karaborsayı önledi ve kendisinden önce veya sonra karaborsacıların cebine giden parayı devletin kasasına veya halkın kesesine aktarmış oldu...

Fiyat artışlarına, özellikle geniş halk topluluklarını yakından ilgilendiren ve sanayii ilgilendiren fiyat artışlarına birkaç örnek vereyim.

Sayın Demirel hükümete geldiği vakit patiskayı, kaput bezini ucuzlattığını söylüyordu. Oysa son zamanlarda iki kez zam gördü bunlar. 1975 Aralık ayında düzenlediği basın toplantısında Sayın Demirel kendi hükümetinin, örneğin koyun eti fiyatını 27-28 liraya indirdiğini söyleyerek övünüyordu. Oysa şimdi koyun eti fiyatı 40-45 lira arasındadır...

Bildiğiniz gibi, elektriğe yüzde 27 oranında zam yapıldı. Üstelik bu genellikle sanayiciye yüzde 42 dolaylarında yansıdı. Çünkü daha evvel elektrik ücretini peşin olarak ödeyen sanayicilere belli bir indirim yapılırdı. Şimdi bu indirim de kaldırıldığı için fiilen elektrik ücretlerindeki yükselişin, sanayiciye yansımaları daha da çok oldu... Sayın Demirel hükümete geldiği vakit patiskayı, kaput bezini ucuzlattığını söylüyordu. Oysa son zamanlarda iki kez zam gördü bunlar da... 1975 Aralık ayında düzenlediği, yani daha birkaç ay önce düzenlediği basın toplantısında Sayın Demirel, kendi hükümetinin, örneğin koyun eti fiyatını 27-28 liraya indirdiğini söyleyerek övünüyordu. Oysa şimdi koyun eti fiyatı 40-45 lira arasındadır...

Dar ve orta gelirli halkın gelirlerinde sağlanan yükseliş, acaba fiyat artışlarını karşılamıyor mu, dengelemiyor mu? Şimdi bu sorunuza geliyorum.. Birçok kesimlerde köylü için dengelenmediği kesindir. Buğdayda yer yer üretim fazlalığı olmuş olabilir. Ama buna karşılık, dediğim gibi, gübrenin fiyatı artmıştır, traktörün fiyatı artmıştır. Fakat her yerde üretimin aynı oranda arttığı söylenemez. Kaldı ki bir sanayiciye, senin bu yıl üretimin ve satışın fazla, onun için kazancını kısıyorum denmezken, köylüye karşı bu gerekçenin kullanılması açık bir haksızlıktır... İşçilere ve kamu görevlilerine gelince... Bizim kamu görevlisi aylıkları için katsayının 11'e yükseltilmesi isteğimizi Demirel Hükümeti reddetti. Oysa daha 1974'te AP bize ısrar ediyordu, "katsayısı 11'e yükseltiniz" diye. Bunu yapmayan Hükümet, son günlerde bildiğiniz gibi yan ödeme uygulamasını bir ölçüde de yan ödemenin mantığına aykırı bir tutumla yaygınlaştırdı. Bu aslında katsayısı yükseltmeye oranla çok daha adaletsiz ve demesiz durumlar ortaya çıkarıyor. Bazı kimseler az yan ödeme alıyor, bazıları çok yan ödeme alıyor. Halbuki katsayı gereği gibi yükseltseydi daha adaletli bir uygulama sağlanmış olacaktı. Kaldı ki, yan ödemelerde yapılan yükseliş, emeklilere yansımıyor. Oysa katsayısı yükseltseydi, emekli kamu görevlileri de bundan yararlanmış olacaktı...

– Bütçe olanakları buna izin verir miydi? Yani katsayısı 11'e çıkarmaya...

– Bütçede, devlet masraflarında o kadar israf var ki, bunun hesabı bizden sorulamaz. Bugünkü hükümetten sorulur. Hükümet eğer tasarrufa dikkat etmek istiyorsa, bir koalisyon kanadının komandolarını, bir başkasının akıncılarını devlet kadrolarına suni olarak doldurmaktan vazgeçer. Devletin elindeki olanakları gerçek kamu görevlilerine, iyi niyetli kamu görevlilerine daha adaletle dağıtabilirdi. Bu yan ödemelerle de bir hayli para verilmiştir. Ama bu adaletsiz olarak dağıtılmıştır... Şimdi asgari ücretteki ve işçi ücretlerindeki yükselişlere bakacak olursak şöyle bir durum ortaya çıkar: 1975'te fiyat yükselişi yüzde 20'nin bir miktar üstünde olmuştur, geçim endeksleri bakımından. 1976'da, Sayın Demirel'in de itiraf ettiği gibi, 1975'in de üstüne çıkacaktır. Bizim geniş bir uzmanlar çevresinde danışarak yaptığımız tahminlere göre, 1976 sonunda bir yıllık fiyat yükselişleri muhtemelen yüzde 30'u bulacaktır. Böylelikle 1974'ten bu yana asgari ücretlerde sağlanan yükseliş, fazlasıyla gitmiş olacaktır, fiyat yükselişleri dolayısıyla. Fazlasıyla diyorum, çünkü bizim asgari ücretten vergi alınmaması yolundaki önerimizi bu hükümet ve hükümet partileri kabul etmediler. Bu kabul edilmeyince asgari ücreti yükselen işçinin ödediği vergi de çoğalıyor ve görüldüğü ölçüde bir yükseliş gerçekleşmemiş oluyor...

CHP'nin demokratik sol politikasının etkisi ve baskısı altında kalan Hükümet, sosyal güvenlik yönünde bazı adımlar atmıştır. Vaktiyle alay konusu yaptığı bazı önerilerimizi şimdi yavaş yavaş bir ölçüde yasalaştırma yoluna girmektedir. Fakat sadece sosyal güvenlik tedbirleriyle gelir dağılımı adaletsizliği düzeltilemez...

Sosyal güvenlik tedbirlerine gelince... Özellikle CHP'nin demokratik sol politikasının etkisi ve baskısı altında kalan Hükümet, bu yönde bazı adımlar atmıştır. Vaktiyle alay konusu yaptığı bazı önerilerimizi şimdi yavaş yavaş bir ölçüde yasalaştırma yoluna girmektedir. Fakat sadece sosyal güvenlik tedbirleri ile Türkiye'deki gelir dağılımı adaletsizliği düzeltilemez. Bir kere şunu göz önünde tutmak gerekir ki, nüfusumuzun yüzde 65'e yakın bir oranını oluşturan köylü henüz sosyal güvenlikten yararlanamıyor. O halde onun mağdurluğu artarak devam ediyor demektir. Sosyal güvenlik alanında atılan yeni adımlarla ancak orta ve düşük gelir düzeylerindeki bir kısım ücretlilerin yaşamlarına bir ölçüde ferahlık getirildiği söyleniyor. Bu da bazı konularda gelir açısından değil, belli sosyal ihtiyaçların karşılanması açısından oluyor. Fakat sadece sosyal güvenlik tedbirleriyle de Türkiye'deki gelir dağılımının yapısal bozukluğunu düzeltme olanağı yoktur. Böyle bir düzeltme için birtakım kurumsal düzenlemeler gerekir. Gelir dağılımı ile ilgili 1968'de yapılan

resmi bir araştırma şunu ortaya çıkarıyordu ki, Türk toplumunun en yüksek gelirli kesimini oluşturan yüzde 10'u, toplam gelirden yüzde 45 pay almıştır. 1973 yılında da aynı konuda bir araştırma yapıldı. Bunun sonuçları henüz resmen yayınlanmadı ama biliyoruz ki, 1973'te yapılan bu araştırma da aynı gerçeğin devam ettiğini gösteriyor... Gelir dağılımında gerçek bir adalet, en yüksek gelir düzeyinden aşağıya doğru transferlerle sağlanır. Fakat Türkiye'de vergi düzeni değişmediği için ve yüksek kazançlılardan ödemeleri gereken vergiyi alma yolunda yeteri kadar yönetsel tedbir de alınmadığı için üst düzeydekilerden aşağıya doğru hiçbir gelir transferi olmamaktadır. Bu nedenle de Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliği devam etmektedir... Üstelik Türkiye'de vergi ödeyenlerin başında ücretliler gelir. Ücretliler gelirin üçte birini alırlar, fakat verginin üçte ikisini öderler. Şimdi ücretlerine yapılmakta olan zamlarla birlikte ödedikleri verginin oranı da progresif olarak yükselmektedir. Böylelikle Türkiye'nin gelir dağılımı adaletsizliğinde belki bozulma olmaktadır, fakat bir düzelleme olmamaktadır.

– Sonuç olarak, sabit ve dar gelirlilerin gelirlerindeki artışlar, fiyatlardaki artışın etkisini azaltmayacak diyorsunuz.

– Bazıları için dengeleyecek, bazıları için azaltmayacak. Toplusözleşmelerle sağlanan ücret artışlarına gelince... Bu konuda da en belirgin aksaklık dengesizliktir. İş kollarının zorluğuna ve sağlık bakımından taşıdığı risklere bakılmaksızın çok tutarsız ücret artışları olmaktadır. Örneğin, hafif sayılabilecek bazı işlerde olağanüstü ücret artışları sağlanırken, çok daha ağır ve rizikolu işlerde bunun çok altında ücret artışları sağlanmaktadır. Yani toplusözleşme düzenine rağmen, işçi ücretlerinin, sanayi işçisi ücretlerinin kendi içinde de büyük dengesizlikler vardır.

– Buna karşılık son zamanlarda özellikle işveren çevrelerinden gelen bir iddia var efendim. Toplusözleşmelerde istenen zam oranları, bu iddiaya göre çok aşırı düzeylere erişiyor ve o nedenle birtakım işyerlerinin, birtakım fabrikaların kapatılma zorunluluğunun doğduğu ve bu zorunluluğun yerine getirilerek birçoğunun kapandığı ileri sürülüyor.

İş çevrelerinin çalışma düzenimizi ve bununla ilgili yasaları eleştirmeden önce bir özeleştiri yapmaları gerekir...

– Bu konuda iş çevrelerinin belki bir özeleştiri yapmaları gerekir. Yani çalışma düzenimizi ve bununla ilgili yasaları eleştirmeden önce bir özeleştiri yapmaları gerekir. Benim gördüğüm kadar, tekelleşme özlemi eğilimi içinde bulunan bazı işverenler, ücretlerde özellikle olağanüstü artışlar sağlamaktadırlar ki, o ölçüde ücretlere tahammül edemeyecek birtakım muhtemel rakipler ortadan silinsin, küçük ve orta boy sanayi işletmeleri ortadan silinsin diye. Bunun bazı örneklerini biliyorum ama ayrıntılarına girmek istemiyorum. Nasıl olsa onlar bunu benden daha iyi biliyorlar, onun için evvela kendi aralarında bir özeleştiri yapmaları gerekir düşüncesindeyim.

– Bugün işyerlerinin, fabrikaların kapatılmasının nedenleri işçi isteklerindeki yükseltelen çok tekelleşmenin bir sonucu mu oluyor?

Bir tüketim kültürü oluşturulmaktadır. Bunu oluşturanların başında da iş çevreleri, özellikle sanayiciler gelmektedir. Halkta tüketim hırsını kamçulamak için ellerinden ne gelirse yapmaktadırlar. Hem tüketim hırsını kamçılacaklar, hem de kendi fabrikalarında çalışan işçilerde tüketim hırsı uyanmasını isteyecekler, buna imkân yoktur...

– Muhtelif etkenler vardır. Girdi fiyatlarında büyük yükselişler, Türk ekonomisinin dış pazarlara açılabilir nitelikte, yapıda kurulmamış olması, özellikle AP döneminde ikame endüstrisine, içedönük tüketim endüstrisine yönelmiş olması gerçeği vardır. Ve suni desteklerle ayakta tutulan bir sanayidir. Bugün bir ölçüde olsun dış pazarlarda boy ölçüşebilecek duruma gelmedikten sonra,

sadece Türkiye'nin iç pazarı kadar cılız bir iç pazara dayanarak bir sanayinin ayakta durmasına olanak yoktur. Bazı bilgili işverenler, sanayi adamları bu gerçekleri çok iyi bilmektedirler ve sizin gazetenizde de bazı aydın sanayicilerin Türk ekonomisindeki, Türk sanayisindeki yapısal bozukluğu belirten, bu konuda hem hükümetlerin, hem de iş çevrelerinin hatalarını itiraf eden yazıları çıkmıştır. Öte yandan iş çevrelerinin, sanayicilerin bu konuda işçileri ve işçi haklarını eleştirmeleri şu açıdan da haksızdır: Türkiye'de özellikle son 15-20 yıllık dönemde sanayi daha çok tüketime, üstelik bir ölçüde lüks tüketime yöneldiği için, bir tüketim kültürü oluşturulmaktadır. Ve bu tüketim kültürünü oluşturanların başında da iş çevreleri, özellikle sanayiciler gelmektedir. Halkta tüketim hırsını kamçulamak için ellerinden ne gelirse yapmaktadırlar. Hem tüketim hırsını kamçılacaklar, hem de kendi fabrikalarında çalışan işçilerde tüketim hırsı uyanmasını isteyecekler, buna imkân yoktur. Bir başka açıdan daha sanayicilerin eleştiride bulunmaları haksızlıktır: Türkiye'de aşırı dedikleri ücret artış isteklerinin bir nedeni olarak bizzat sanayiciler, sendikalar arası rekabeti, yarışmayı gösteriyorlar. Oysa bu yarışmayı kıvırtıranların başında da yine –bütün sanayiciler değilse bile– bir kısım sanayiciler gelmektedir. Bütün bunları ancak Türkiye'de hem çalışanların haklarını tatmin edici ölçüde gözeten, hem de Türkiye'de sağlıklı bir sınaileşme, gerçek bir sınaileşme çığırını açacak olan bir iktidar düzeltebilir. Biz ancak CHP'nin böyle bir iktidarı oluşturabileceği düşüncesindeyiz.

– İzin verirseniz yine bugünkü hükümetin iktisadi politikasına dönelim. Sayın Başbakan bana yaptığı açıklamalarda ithalât hacmini genişletici bir düşünce içerisinde bulunduğunu bildirdi. Ve 5 milyar olarak öngörülen ithalâtın, 6 milyara çıkarılacağını, bunun olanaklarının bulunduğunu söyledi. Böylelikle arzı arttırmak, üretimi arttırmak, dolayısıyla fiyat artışlarında beklenenden daha az bir yükselmeyi gerçekleştirmek umudunda olduğu anlaşılıyor. Buna katılıyor musunuz?

– Buna katılmak mümkün değil. Bu konuda müsaade ederseniz bazı resmi bilgileri hatırlatayım: Türkiye 1975 yılına kısa ve orta vadeli dış borcu hemen hemen olmaksızın girdi. 1974 yılının ekim ayı sonunda yani CHP Hükümeti'nin son günlerinde, Türkiye'nin net döviz rezervi 1 milyar 940 milyon lira idi. Bunun ancak 200 milyon dolar kadarı eski yıllardan kalan dövize çevrilebilir mevduat borçları idi. Transfer bekleyen paralar 500-600 milyon dolar kadar tutuyordu. Demek ki, yaklaşık olarak Türkiye'nin 1 milyar 400 milyon dolarlık kesin net döviz rezervi vardı, CHP hükümetten ayrılırken.

Şimdi 1975 ve 1976 durumuna bakalım. 1975 yılının ithalâtı ile ihracatı arasındaki fark, ihracatın aleyhine olarak 3 milyar doları buldu. Buna karşılık ihracat dışında Türkiye'nin geçen yıl 1 milyar 312 milyon dolar tutarında işçi döviz geliri oldu. Kısa ve orta vadeli borçlanmalar, bu arada dövize çevrilebilir mevduat yolundan 1 milyar 426 milyon lira tutarında borç alındı. Ve döviz rezervlerimizde 417 milyon dolarlık bir erime oldu. 1976'nın ilk beş ayında döviz rezervlerimizde yemden 168 milyon dolarlık bir erime görüldü. Uluslararası Para Fonu'ndan son hakkımız olan 150 milyon doları çektik. 300 milyonun biraz üstünde de dövize çevrilebilir mevduat adı altında ödünç döviz sağlandı. 11 Haziran'da Merkez Bankası'ndaki döviz rezervi görünürde 830 milyon dolardı. Fakat bunun tümü ve fazlası dövize çevrilebilir mevduattan ve orta ve kısa vadeli borçlanmalardan ileri geliyordu. Gerçekte ise bugün döviz rezervimiz eksi 1 milyar 400 milyon dolardır. Ve buna bekleyen transferler de dahil değildir. Sayın Demirel'in size “günde 40 milyon dolar olarak ödeyeceğiz” dediği, bekleyen transferler de eklenecek olursa döviz rezervlerimiz bakımından açığımızın çok daha büyük boyutlara vardığı görülür. Demek ki, bekleyen transferleri bir yana bıraksak bile CHP hükümetten ayrılırken Türkiye'nin net ve kesin döviz rezervi 1 milyar 400 milyon dolardı. Bugün ise eksi 1 milyar 400 milyon dolardır. Demek ki bizim devrettiğimiz 1 milyar 400 milyon dolarlık döviz eridiği gibi onun da ötesinde 1 milyar 400 milyon dolarlık bir açık ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu gerçek karşısında Sayın Demirel'in iyimserliğini anlamak olanağı yoktur.

Çünkü bir kere yeni dış borçlanmalara umut bağladığı anlaşılıyor. Bu, gerçek ve sağlıklı bir açık kapatma yolu elbette ki değildir. Kaldı ki Türkiye'nin bu bakımdan olanakları ve güvenilirliği gitgide azalmaktadır. Üstelik gelişmiş ülkelerde, özellikle kapitalist ülkelerde, ekonomi ve yatırımlar yeniden canlandığı için kredi kaynaklarını, bundan bir-iki yıl öncesine oranla daha büyük ölçüde o ülkelerin kendi ekonomileri kullanmaya başlamıştır. Bu yüzden de bizim kredi bulma olanaklarımız daralacaktır. Öte yandan işçi dövizleri gelişindeki azalış devam etmektedir. Ve Merkez Bankası ile Dresdner Bank arasındaki anlaşmaya Sayın Demirel'in bağladığı umutların da o ölçüde gerçekleşeceğini beklemek aşırı bir iyimserlik olur. O noktaya birazdan değineceğim.

Benim son umutlarımdan biri, Türkiye'de durum düzeler, istikrarlı bir hükümet kurulur, yurtdışındaki işçilerimizin Türk ekonomisine ve siyasal durumuna güveni artar da, dışarıda kalan tasarruflarıyla Türkiye'nin yatırımlarına ve kalkınmasına katkıda bulunurlar idi. Şimdi Demirel Hükümeti bu umudu da harcamak üzere hazırlıklara girişmiş bulunuyor. Eğer sağlayabilirse bu dövizleri Türkiye'ye aktaracak ve sorumsuzca yürütmekte olduğu seçim ekonomisine biraz daha yakıt sağlamış olacaktır..

Asıl ihracat-ithalât konusu kaygı vericidir. Şimdi izin verirseniz ona geliyorum.. 1976 yılının ilk beş ayına bakacak olursak, gerçi, ihracat bakımından umut verici gelişme var gibi görünür. İlk beş ayda 934 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. Fakat bunun bazı konjonktürel nedenleri vardır. Bir kere geçmiş yıldan kalan pamuk ve tütün stoklarını satma olanağı bulunmuştur. Üstelik bu arada dünya pamuk piyasasında yükselme olmuştur. Bu da Türkiye'nin ihracat gelirlerine olumlu biçimde yansımıştır. Sanayi ülkelerindeki ekonomik faaliyetin canlanmaya başlaması da bizim ihracat olanaklarımızı bir süre için arttırmıştır. Fakat mayıs ayında bu olumlu gelişmenin durduğunu görüyoruz. O kadar ki 1976 yılının mayıs ayının ihracat rakamı, 1974'ün bile altına düşmüştür. Şöyle ki, 1974 Mayısı'nda ihracatımız 127.6 milyon dolarken, 1976'da bu, mayıs ayında, 116.1 milyon düzeyinde kalmıştır. Ekime kadar da ihracat bakımından ölü mevsimin süreceğini göz önünde tutarsak, bu yıl ihracat bakımından iyimser tahminler yapmak çok zorlaşmaktadır. Sayın Demirel, yıl içinde toplam ihracatımızdan sağlanacak gelirin 2.5 milyar olacağını söylüyor. Bizim uzmanlarla birlikte yaptığımız en iyimser tahminlere göre bu, 2 milyara ya varacak, ya varmayacaktır.

İşçilerimizin çok sayıda bulunduğu Avrupa ülkelerindeki canlanmaya rağmen, Türkiye'nin işçi dövizleri geliri düşmeye devam etmektedir. Örneğin, 1975'in ilk beş ayında 435 milyon dolar işçi dövizini geldiği halde, 1976'nın ilk beş ayında ancak 312 milyon dolar tutarında işçi dövizini Türkiye'ye gelmiştir. Aradaki fark 123 milyondur. Düşüş oranı yüzde 30'dur. En iyimser bir tahminle Dresdner Bank-Merkez Bankası işbirliği formülü işçi dövizlerini ancak geçen yılki düzeyine yükseltebilir. Bu dahi çok iyimser bir tahmindir. İşçi dövizleri gelirinin azalmasında asıl nedenler bize göre şunlardır: Birincisi: Yurtdışından ekonomik durumla ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapabilecek durumda olan Türk işçisinin, belli ki, Türk ekonomisine ve bugünkü Türk Hükümeti'nin ekonomik politikasına güveni giderek sarsılmaktadır. Öte yandan, birçok ithalâtçılar transferlerdeki gecikme dolayısıyla, dışarıdan karaborsadan döviz toplayarak ithalâtlarını yapmaktadırlar. Bu da Türkiye'nin resmi işçi döviz gelirinde azalmaya neden olan bir başka etkidir sanırım. Toplam işçi dövizleri için bu yılın resmi tahmini, programa göre 1 milyar 300 milyondur. Fakat bizim ve uzmanlarımızın tahminimize göre, yıl sonunda ancak 950 milyon doları bulabilir.

Dresdner Bank - Merkez Bankası işbirliği formülüne gelince: Bir kere bunun beklenen olumlu sonuçları vermesinin çok güç olacağını Sayın Demirel bile sizinle sohbetinde bilir görünüyor; onun için geniş propaganda yapma gereğini kabul ediyor. Bu türlü geniş propaganda kamu sektörüne, kamu iktisadi kuruluşlarına para toplamak için de açılmıştı, fakat sonuç vermemiştir. Çünkü, bunların işleyiş

biçimine güveni yoktu işçinin. Devlet tahvilleri çok olumlu ve çekici koşullarda satışa çıkarılmak istenmiştir. Bundan da beklenen sonuç alınamamıştır. Yurtdışındaki Türk işçisi, dediğim gibi, ekonomik olayları ve hükümetlerin tutumlarını oldukça iyi izleyebilecek ve değerlendirebilecek durumdadır. Belli ki, bugünkü hükümetin tutumunu beğenmemektedir ve ona güvenmemektedir. Türkiye'nin hem siyasal, hem ekonomik bakımdan yakın geleceğine güvenle bakamamaktadır. Nitekim bizim itirazlarımıza karşın, kamu iktisadi kuruluşlarının satışa çıkarılması yetkisi, bildiğiniz gibi, bütçe yasasına konuldu, takat bu konuda da hiçbir adım atılmadı. Çünkü halkta bugünkü hükümet yönetiminde devlet sektörüne güven yok...

Genel olarak, Dresdner Bank - Merkez Bankası anlaşması konusunda ne düşündüğüme gelince: Demirel Hükümeti, 15 aydır Türkiye'de sorumsuzca bir seçim ekonomisi uyguluyor. Eğer geçimler zamanından önce yapılmazsa ve 1977 Ekimi'ne kadar Demirel Hükümeti işbaşında kalırsa, daha bir o kadar süre Türkiye'de daha da sorumsuz bir seçim ekonomisi uygulanacak demektir. Oysa, dünya ağır bir bunalımın etkilerinden henüz tümüyle kurtulmuş değildir. Bütün ülkeler, ekonomilerini bu bunalımın gereksinmelerine göre, uzun veya orta vadeli planlar içinde zapturapt altına almaya çalışmaktadırlar. Böyle bir dönemde Türkiye gibi kıt kaynaklı ve gelişme sürecindeki bir ülkenin üç yıla yakın bir süreyi sorumsuzca bir seçim ekonomisi içinde geçirmesi, korkunç bir durumdur. Günü kurtarmak, kurtarılmış gibi görünebilmek uğruna, Türkiye'nin uzak geleceği de değil, yakın ekonomik geleceği ipotek altına sokulmaktadır. Büyük tehlikeler içine atılmaktadır. Benim bu konudaki son umutlarımdan biri Türkiye'de durum düzeler, istikrarlı bir hükümet kurulur, yurtdışındaki işçilerimizin, Türk ekonomisine ve siyasal durumuna güveni artar da, dışarıda kalan tasarrufları ile Türkiye'nin yatırımlarına ve kalkınmasına katkıda bulunurlar idi. Şimdi Demirel Hükümeti, bu umudu da harcamak üzere hazırlığa girişmiş bulunuyor. Eğer sağlayabilirse, bu dövizleri Türkiye'ye aktaracak ve sorumsuzca yürütmekte olduğu seçim ekonomisine biraz daha yakıt sağlamış olacaktır. Bunlar Türkiye'nin kalkınmasına bir katkıda bulunmayacaktır. Türkiye'de yatırımları hızlandırmayacaktır, hızlandıramayacaktır. Bunun nedenlerini izin verirseniz, birazdan açıklamak isterim. Onun için eğer bu yeni tertip başarılı olursa, o dövizlere yazık olacaktır. Kaldı ki, Türk ekonomisinin ve maliyesinin bugünkü hızla uçurumdan aşağı doğru yuvarlanması karşısında, devletin hukuki de olsa bazı yükümlülüklerini yerine getirmekte fiili güçlüklerle karşılaşmasından korkulabilir. Örneğin kamu görevlileri aylıklarından meyak için kesilen paraların sorumsuzca tüketildiği bilinmektedir. Bu sorumsuzluğu gösteren bir hükümetin, başka benzer konularda da ya aynı sorumsuzluğu göstereceğinden veya çaresizlik içine düşüleceğinden kaygı duyulabilir.

– Efendim, aslında, ekonomik gelişme ve genişleme için borcu göze almak gerekli değil midir?

Ekonomik genişleme ve gelişmede borcu bir ölçüde göze almak gerekli. Ama bunun borç olduğunu bilerek, ülkeyi kısa sürede o borç yükü altından kurtaracak yatırımlara yönelmek şartı ile... Yani ekonomiyi yapısal bakımdan güçlendirecek yatırımlara yönelmek şartı ile... Oysa Türkiye'de bugünkü hükümetin yönetiminde öyle bir eğilim görülüyor...

– Elbette bir ölçüde gerekli... Fakat bunun borç olduğunu bilerek, ülkeyi kısa sürede o borç yükü altından kurtaracak yatırımlara yönelmek şartı ile. Yani ekonomiyi yapısal bakımdan güçlendirecek yatırımlara yönelmek şartı ile... Oysa Türkiye'de, bugünkü hükümetin yönetiminde öyle bir eğilim görülüyor ve öyle bir eğilim olsa bile o yöne yönelme olanakları hiç değilse, şimdilik hemen hemen ortadan kalkmış bulunuyor.

Bu gerçekler karşısında Sayın Demirel'in resmi yıllık programdaki 5 milyarlık ithalât hedefini de az bulup, hangi yetkiye dayanarak bilmiyoruz, "5 milyar değil 6 milyar dolarlık ithalât yapacağız"

demesini insanın akli almıyor. Çünkü henüz 5 milyarlık ithalâtın dahi kaynakları ortada yok. Biz tüm iyimserliğimizi kullanarak birtakım tahminler yaptık uzmanlarla birlikte. Çıka çıka 4 milyar 100 milyon dolara çıkabildik, bu yıl sağlanabilecek döviz olanakları bakımından... Buna ihracat geliri, işçi döviz geliri, döviz çevrilebilir mevduat ve öteki krediler dahil... Üstelik bugün 600 milyon dolarlık transfer talebi beklemektedir. Ayrıca ödenmeyen bedeller vardır. Yani mal gelmiş, fakat bedeli ödenmiyor. Bu şekilde hem transferler, hem de ariyere denilen gecikmiş ödemeler bir araya gelirse bunların tutarı yaklaşık 1 milyar doları bulmaktadır.

– Ama transferleri hızlandırdılar şimdi değil mi?

Dış proje kredilerini kullanmaya başlamak için, yatırımların başlamış ve belli bir düzeye çıkmış olması gerekir. İnşaatı yapılacaktır, bütün hazırlıkları tamamlanacaktır. Sonunda birtakım yatırım malzemeleri dışarıdan gelecektir. Oysa yatırımların kendi kaynaklarımızla gerçekleştirilmesi gereken bölümlerinde büyük gecikmeler ve eksiklikler vardır. Bu yönden de projelerle ilgili dış kredi olanakları bakımından Sayın Demirel'in iyimser görünme çabalarının bir dayanağı yoktur...

– Şimdi ona geliyorum. Sayın Demirel, sizinle yaptığı sohbede –yanılmıyorsam– günde asgari 40 milyon dolarlık transfer yapacağım diyor. Yapıyorum veya yapacağım diyor. Ayda 25 işgünü olduğunu düşünürsek, bu bir ayda 1 milyar dolar transfer yapacağım demektir. Bunu nerden yapacak? Ortaya koyduğum hesaplar karşısında Merkez Bankamızın 1 milyar 400 milyon net açığı olduğu bir sırada, 25 gün içinde 1 milyar dolar transfer... Bunu yapmasına imkân yok. Bu aslında sorumsuzca bir beyandır. Belli ki, işin içyüzünü bilmeyenleri kandırabilmek umudu ile ve iç politika hesapları ile söylenmiş bir sözdür. Fakat bir başbakanın, özellikle dış ödemeler dengesi konusunda, transferler konusunda açıklamalar yaparken çok dikkatli konuşması, kendisinin bu konuda söyleyeceği sözlerin, vereceği rakamların dış ekonomik ve mali çevrelerce yakından izleneceğini bilmesi gerekir. Türk başbakanının bu türlü, hiçbir hesaba, kitaba sığmayan demeçler vermesi öyle sanırım ki, dış âlemde de bu konularda Türkiye'ye şimdi duyulmakta olan güvensizliği büsbütün arttıracaktır. Sayın Demirel, 15 Haziran 1975 günü yaptığı basın toplantısında, transferlerde bekleme olmadığı ve bundan sonra olmasının da söz konusu olmadığını söylüyordu. Fakat asıl Sayın Demirel'in bu sözleri söylemesinden sonra, Türkiye'de transfer gecikmeleri olmaya başlamıştır. Şimdi günde 40 milyon transfer yapıyoruz, yapacağız sözlerinin ciddiyeti, 15 Haziran 1975'te söylediği o sözlere bakarak ölçülmelidir...

Türkiye'nin yakın ekonomik geleceğine şu şekilde yeni yükler, ipotekler getiriliyor: Bir kere bildiğiniz gibi bazı maddeler için, istifçiliğe müsait bazı maddelerin ithali için, kredili ithalât sistemi uygulanmaya başlandı. Tabii bunun yükü bundan sonra gelecek hükümete aktarılmış oluyor, öte yandan döviz çevrilebilir mevduata kur garantisi veriliyor. Ayrıca özel sektörün yatırım projeleri finansmanı için doğrudan doğruya Avrupa sermaye piyasalarından yaptığı borçlanmalara da kur garantisi veriliyor. Türk parasının değeri de sürekli biçimde düştüğüne göre bunun da büyük yükü Türk ekonomisinin yakın geleceğine yüklenmiş olmaktadır.

Projeler için sağlanacak dış krediler konusunda Sayın Demirel'in iyimserliği şu açıdan da geçersizdir: Dış proje kredilerini kullanmaya başlamak için yatırımların başlamış ve belli bir düzeye çıkmış olması gerekir, inşaatı yapılacaktır, bütün hazırlıkları tamamlanacaktır. Sonunda birtakım yatırım malzemeleri dışarıdan gelecektir. Oysa yatırımların kendi kaynaklarımızla gerçekleştirilmesi gereken bölümlerinde büyük gecikmeler ve eksiklikler vardır. Bu yönden de projelerle ilgili dış kredi olanakları bakımından Sayın Demirel'in iyimser görünme çabalarının bir dayanağı yoktur.

Öte yandan ithalâta önemli eksilmeler başlamıştır. Tabii bu da yatırımları olumsuz yönde

etkileyecektir. Örneğin 1976 yılının ilk dört ayının ithalâtı 1 milyar 862 milyon dolardır ki, bu geçen yıla oranla görünüşte yüzde 7'lik bir artış anlamına gelir. Gerçekte ise ithal malı eşyanın dünya fiyatlarında yükseliş göz önünde tutulacak olursa fiilen geçen yılın altında ithalât, o arada yatırım malı ithalâtı yaptığımız ortaya çıkar.

– Yalnız efendim, bu arada Sayın Demirel yokluk ve kuyruk bizim dönemimizde olmadı, olmayacak diyor...

Bu hükümetin bilhassa umut bağladığı özel sektör, ekonomide gördüğü sıkıntılar ve olumsuz belirtiler dolayısıyla yatırımdan belirgin bir biçimde kaçınmaya başlamıştır. Bunun en belirgin kanıtını inşaat alanında görebiliriz. 1976 Ocak-Şubat döneminde sınai yapılar için inşaat ruhsatı müracaatı, para değeri olarak 1975'in ilk iki aylık dönemine oranla yüzde 51 düşüktür...

– Şimdi bir kere en başta köylüyü ilgilendiren gübrede, köylünün gübreye en çok muhtaç olduğu aylarda kesin bir yokluk vardı. Ve büyük bir karaborsa vardı. Onun dışında Türkiye'de çimento yokluğu baş göstermiştir. O yüzdendir ki, resmi fiyatı biraz önce de belirttiğim gibi 26 liraya yükseltilecek çimentonun bugün piyasa değeri 42 liraya kadar çıkmıştır. Onun için Sayın Demirel'in bu iddiasının da aslı yoktur... 1976 Mayıs'ında alınan sert tedbirlerle ithalâta gerçekleştirilen kısıntı sonucu bu ayın ithalâtı 257 milyon dolara düşmüştür. Oysa ortalama ayda 400 milyon dolaylarında ithalât yapılmaktaydı. 1976 Mayıs'ın ithalâtı 1974 başından beri en düşük düzeyi göstermektedir. Transferlerde Sayın Demirel'in iddiasına rağmen devam eden ve devam edecek olan gecikmeler de ithalâtı büsbütün düşürebilir. Bu yalnız yatırımları değil, üretimi de olumsuz şekilde etkileyecektir. Nitekim, bunun bazı acı belirtileri şimdiden resmi ve kesin rakamlarla ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, yatırımlar bakımından en önemli ithal malları arasında yer alan kazan ve makine ithal rakamlarına bakacak olursak, 1975 yılının ilk iki ayında bunların ithali için 212 milyon dolar ödenmişken, bu yılın ilk iki ayında 206 milyon dolarlık ithalât ancak yapılabilmektedir. Bu konuda dünyadaki fiyat artışları da dikkate alınır ise bu en az yüzde 10'luk bir ithalât daralmasını gösterir, sadece makine ve kazan konusunda... Hükümet'in gerçekleri saklamaya nasıl çaba gösterdiğini ve nasıl çelişkilere düştüğünü bazı kesin kanıtlardan biliyoruz. Örneğin, geçenlerde bir milletvekili arkadaşımız hem Maliye Bakanlığı'na, hem de belli yatırımcı bakanlıklara yazılı sorular yöneltti. O yatırımcı bakanların Maliye'ye transfer talepleri olup olmadığını Maliye Bakanlığı'ndan sordu. Maliye Bakanlığı'ndan gelen cevapta, böyle bir talep bulunmadığı yazılı idi. Oysa aynı günlerde yatırımcı bakanlıklardan bu sorulara gelen cevaplarda bir hayli transfer taleplerinin bulunduğu ve uzun süredir bekletildiği ortaya çıkıyordu. 2 milyar lirayı buluyordu ki, bunlar ancak birkaç kamu kuruluşunun transfer istekleriyle ilgiliydi...

Şimdi izin verirseniz Türkiye'deki yatırımların durumuna gelmek istiyorum. Bu, tabii dış ödemeler dengesi alanındaki olumsuz gelişme ile de, ekonomideki başka aksaklıklarla da yakından ilgilidir... Bir kere hele bu hükümetin bilhassa umut bağladığı özel sektör, ekonomide gördüğü sıkıntılar ve olumsuz belirtiler dolayısıyla yatırımdan belirgin bir biçimde kaçmaya başlamıştır. Hem kurulu işletmeleri tam kapasite ile çalıştırmakta, bunların girdi ihtiyacını karşılamakta zorluk çekmektedir, hem de yeni yatırımlara girişmek bakımından sıkıntılarla karşılaşmakta ve çekingenliğe düşmektedir. Bunun en belirgin kanıtını inşaat alanında görebiliriz... Özel sektörün sınai yapılara inşaat ruhsatı almak için yaptığı başvurmalara bakalım. Bu ruhsatlar için başvurma dönemi özellikle yılın ilk iki ayıdır. 1976 Ocak-Şubat ayları döneminde sınai yapılar için inşaat ruhsatı müracaatı, para değeri olarak 1975'in ilk iki aylık dönemine oranla yüzde 51 düşüktür. Daha sağlam bir gösterge, ruhsat istenen inşaatın metrekaresidir. Bu konuda 1975 yılında istenen ruhsatların kapsadığı

metrekare, 1974'e göre yüzde 1 düşmüştü. 1975 Eylül ayı ile 1976 Şubat ayı arasında yüzde 16 düşüş vardır. 1976 Ocak-Şubat ayında da metrekare olarak istenen inşaat ruhsatlarındaki düşüş, geçen yılın ocak-şubat ayına göre yüzde 52'dir. Mart ayında da aynı düşüş eğilimi sürmektedir. Bunlar özel sektör yatırımlarındaki gerilemenin çok açık bir göstergesidir...

Sayın Demirel 1975'te kamu yatırımlarında programın yüzde 95 oranında gerçekleştiğini söylemiş ve bu yıl daha da iyi olacağını belirtmiş. Sayın Demirel'in verdiği oran, ödemelerle ilgili orandır, gerçekleşmeyle ilgili oran değildir...

Sayın Demirel 1975'te kamu yatırımlarında programın yüzde 95 oranında gerçekleştiğini sizinle yaptığı sohbette söylemiş ve bu yıl daha da iyi olacağını belirtmiş. Sayın Demirel'in verdiği oran, ödemelerle ilgili orandır, gerçekleşme ile ilgili oran değildir. Bu yatırımlardan birçoğu geçen yıldan beri hâlâ döviz tahsisi ve transfer beklemektedir ve bizim yaptığımız hesaplara göre, bu yıl kamu iktisadi kuruluşlarının fizik yatırım gerçekleşmesi geçen yıldan bir hayli düşük olacaktır. Bu yılki gerçekleşmenin yüzde 65 dolaylarında kalacağını tahmin ediyoruz. Çünkü kamu iktisadi kuruluşları, yılın ilk beş ayında programda öngörülen yatırımın, o beş aylık dönem için öngörülen yatırımın, ancak yüzde 50-60'ını gerçekleştirebilmişlerdir. Yılın bundan sonraki kesiminde yatırımları hızlandırabileceklerini gösteren bir belirti de yoktur. Kaldı ki Sayın Demirel'in verdiği nakdi ödeme ile ilgili oranı kabul etsek bile –ki kabul etme olanağı yoktur– inşaat ve girdi maliyetlerindeki büyük artışlar karşısında bu nakdi gerçekleştirmenin hiçbir anlam taşımadığı kolaylıkla ortaya çıkar.

Maliyet artışlarına bir örnek vermek isterim: 1974'te 58 büyük projenin maliyet tutarı 40 milyar 286 milyon lira idi. Şimdi aynı projelerin maliyet tutarı 74 milyar 921 milyon liraya çıkmıştır. Kesin artış 34 milyar 635 milyondur. Maliyet artış oranı yüzde 86'dır. Bu durumda, nakdi gerçekleştirmelerle övünmenin geçersizliği ortaya çıkıyor... Demirel'in öteki bazı iddialarının da gerçekçilikten ne kadar uzak olduğuna birkaç örnek vermek isterim. Örneğin, bu yıl 16 çimento fabrikasının inşaatına başlanacağından söz ediliyor, halbuki bunların ortada henüz projesi yok, zaten programda da ancak bunların proje hazırlıklarının yapılacağı belirtilmiş. Ama proje hazırlıklarından daha büyük bir hızla temel atma hazırlıkları yapılıyor... Dördüncü demir-çelik projesi, son zamanlarda Sayın Demirel'in en çok övündüğü bir düşünce... Bunun sık sık sözünü ediyor. Fakat ne projesi var, ne de yeri belli. Gerçi Sivaslılara haklı olarak bekledikleri müjdeyi verdi. Bu Sivas'ta yapılacak dendi. Fakat bunun kararı henüz yetkili makamlardan çıkmış değil ve projesi de ortada yok... Ereğli Demir-Çelik'in üretimi 1976 ortasında iki katına çıkacaktı, fakat bununla ilgili yatırımlar da sonuçlanmış değil, şimdiden bir yıl ertelenmiş bulunuyor... Termik santraller konusunda ilginç bir durum var. Sizinle yaptığı konuşmada Sayın Demirel 50'ye yakın yeni termik santral yapılacağını söylüyor. Anlaşılan bu yıl veya seçime kadar büyük törenlerle bunların temeli atılacak. Oysa bilinen ve bugün değerlendirilebileceği düşünülen rezervler açısından 10, en fazla 15'in üstünde yeni termik santral olanağını teknisyenler göremiyorlar. Bunlar da ancak 10 yıllık bir projelendirme, işletmeye alma çalışmasından sonra faaliyete geçebilecekler. Henüz bunlardan hiçbirinin ciddi veya tamamlanmış bir etüdü bile yok. Eğer Sayın Demirel bu konularda çok iddialı ise tek tek bunları kamuoyu önünde tartışmaya hazırız...

Sulama projelerine geçiyorum: Küçüklü büyüklü 33 sulama projesi ilân edildi. Bunların da temel atma törenlerine herhalde tanık olacağız. Bunların toplam maliyeti 1 milyar 821 milyon lira... Fakat bunlar için konulan ödenek 7 milyon liradan ibaret... 1 milyar 821 milyon için 7 milyon ödenek konuyor... Bunlardan kimi 100 milyonluk, kimi 200, kimi 250 milyonluk yatırımlar... Bunlar için bütçeye konan ödenek 50 bin, 100 bin lira... 100 bin lirayı aşan pek yok... 100 bin lira ile bugün mütevazı bir eve başlanamaz. Bu projelerle

İlgili olarak ayrılan ödenekler temel atma, limonata ve pasta ikram etme masrafıdır...

Sulama projelerine geliyorum: Küçük büyük 33 sulama projesi ilân edildi. Bunların da temel atma törenlerine herhalde tanık olacağız. Bunların toplam maliyeti 1 milyar 821 milyon lira. Fakat bunlar için konulan ödenek 7 milyon liradan ibaret. 1 milyar 821 milyon için 7 milyon ödenek konuyor. Bunlardan kimi 100 milyonluk, kimi 200, kimi 250 milyonluk yatırımlar. Fakat bunlar için bütçeye konulan ödenek 50 bin lira, 100 bin lira... 100 bin lirayı aşan pek yok. 100 bin lira ile bugün mütevazı bir eve başlanmaz. Demek ki Sivas'taki konuşmamda da belirttiğim gibi, aslında bu projelerle ilgili olarak ayrılan ödenekler, temel atma, limonata, pasta ikram etme masrafıdır. Bunun ötesinde bir şey yapılmayacaktır... Ayrıca 50 barajdan söz ediliyor. Bunların detaylı projeleri bile ortada yoktur. Ve programda da yerleri yoktur. Ödenekleri hiç yoktur. Ama bunların da yatırımları yapılamasa bile, belli ki temel atma törenleri yapılacaktır.

Programda yeri olmadığı halde, projesi bulunmadığı halde, finansmanı, kredisi olmadığı halde yatırımlar ilân edilmesinin ve bunların seçim çalım için, gösteriş için temellerinin atılması ne olacaktır?.. Bu uydurma temel atmalar, Türk ekonomisinin geleceğini bağlayacaktır. Başbakan Yardımcısı Sayın Erbakan son zamanlarda trilyonluk yatırımlardan söz ediyor. Belki bazı kimseler bunu Sayın Erbakan'ın şakacı üslubuna veriyorlar. Fakat bu, Sayın Erbakan'ın şakacılığından daha çok, bizzat Demirel'in ve Demirel Hükümeti'nin ciddiyetsizliğinden ileri geliyor. Yakında bizzat Sayın Demirel de trilyonluk yatırımlardan söz ederse şaşmamak gerekir...

Yatırımlarda bu yıl ciddi bir iç tasarruf sorunu ile de karşılaşılacağı anlaşılıyor. Bunun bazı belirtileri şimdiden ortaya çıkmıştır... Banka mevduatında dövize çevrilebilir mevduatla ilgili bölümü çıkaracak olursak, 1976 yılının ocak ayı ile mayıs ortası döneminde bir yıl önceye göre mevduat yüzde 8.5 oranında gerilemiştir. Sermaye piyasasında da geçen yılın ilk dört ayında büyükçe miktarda tahvil ve hisse senedi satışı varken, bu yıl o da düşmüştür. Böylece, biraz önce belirttiğim gibi, yatırımların yurtiçi finansmanı da çok zorlaşmış olmaktadır. Oysa yurtiçi finansman gerçekleşmeden projelerle ilgili dış kredilerin kullanılma olanağı yoktur. Bu mevduattaki azalış Türk ekonomisinin yapısal aksaklığı ve yanlış yönlendirilmesi sonucu, tüketim ekonomisine dönüşmüş olmasından da ileri gelmektedir. Hiç değilse nedenlerinden biri budur... Programda yeri olmadığı halde, projesi bulunmadığı halde, finansmanı, kredisi olmadığı halde yatırımlar ilân edilmesinin ve bunların seçim çalım için, gösteriş için temellerinin atılmasının sonucu ne olacaktır? Bu uydurma temel atmalar Türk ekonomisinin geleceğini bağlayacaktır. Çünkü, bunları projesi arkadan gelerek, finansmanı sonradan bularak da olsa bir sonuca bağlamak gerekecektir. Halbuki bu yatırımların belli bir yerde yapılması gerekir mi, gerekmez mi, daha bunun bile hesabı yapılmamışken, sadece temel atma töreni uğruna bunların yapılması, hem Türk ekonomisinin geleceğini yolundan saptırıyor, ona birtakım olumsuz yükler getiriyor, hem de gecikmiş yatırımları bir an önce bitirip devreye sokma olanakları büsbütün yitirilmiş bulunuyor... Bu, programda yeri bulunmayan, projeleri olmayan yatırımlar için değil, sadece 1976 yılı programında resmen öngörülen yatırımların gerçekleşebilmesi için marjinal iç tasarruf oranının yüzde 49 olması gerekiyordu. Fakat bunun olanak dışı bulunduğu şimdiden anlaşılmıştır. Bildiğiniz gibi Başbakan Yardımcısı Sayın Erbakan, son zamanlarda trilyonluk yatırımlardan söz ediyor. Belki bazı kimseler bunu Sayın Erbakan'ın şakacı üslubuna bağlıyorlar. Fakat, bu gayri ciddi yatırımlarla temel atmalık sözde yatırımlarla ilgili olarak verdiğim örnekler gösteriyor ki, bu aslında Sayın Erbakan'ın şakacılığından çok, bizzat Sayın Demirel'in ve Demirel Hükümeti'nin ciddiyetsizliğinden ileri gelmektedir. Yakında bizzat Sayın Demirel de trilyonluk yatırımlardan söz ederse şaşmamak gerekir...

Son olarak şunu belirtmek isterim: Sayın Demirel'in, sizinle sohbetinde, 1977'ye kadar ekonomiyi sürükleyebilmek için batan kamuflaj tedbirlerini alacağı, geleceği ipotek altına alacağı görülüyor. Fakat bu, dediğim gibi, 1977'ye kadar ekonomiyi yaşatmaz, ona Demirel'in kullandığı tabir ile vayabilite katmaz, yani kendi kendine yeterlilik katmaz. Ekonomiyi ancak birtakım aldatıcı, göz boyayıcı tedbirlerle bir ölçüde sürükleyebilir. Fakat, belirttiğim nedenlerle, yatırımlar çok aksayacağı için işsizlik büyük ölçüde artacaktır, nitekim artmaktadır. Çok sakıncalı yollardan borçlanmalarla geçici ve suni mal arzları gerçekleştirilmek istenecektir. Bundan da ancak istifçiler yararlanacaktır. Ve memleketin asıl muhtaç bulunduğu yatırımlar gecikir, o yüzden maliyetler alabildiğine yükselir ve bunlar ekonominin devresine girmediği için Türk ekonomisinin gelişmesi engellenirken, birtakım uydurma temel atmalarla göz boyanacaktır. Bunların Türkiye'yi yalnız ekonomik bağımlılığa ve bunun sonucu olarak da siyasal bağımlılığa götürmesi değil, aynı zamanda büyük sosyal bunalımlara sürüklemesi de beklenebilir ve Türkiye'de eğer komünizm ciddi bir tehlike olacaksa, bu ancak Demirel Hükümeti'nin tutumunun yol açmakta olduğu bunalımların sonucu olarak ortaya çıkabilir...

Dış Politika

Türkiye, dış ekonomik ilişkilerinde bizim son seçim bildirimimizdeki değimimizle “çok unsurlu bir denge”ye yönelmek suretiyle dış ekonomik ilişkilerine canlılık, verimlilik kazandırabilir. Özellikle bölge ülkeleriyle daha yakın ve çok yönlü bir ekonomik işbirliği kurmamız gerekir. Gerçi Hükümet bu yönde birtakım olumlu adımlar atmıyor değil ama, koalisyon hükümeti, kendi içinde çıkan dağımlık karşımıza yeni çıkan bazı olanakları değerlendirmekte büyük güçlükler oluyor.

İPEKÇİ – İktisadi konulardan dış politikaya geçerken, birbiri içinde olan bu iki konuyu önce bir arada inceleyelim izin verirseniz. Sayın Demirel o son sohbetimizde, Türkiye'nin Avrupa ile politik ve ekonomik ilişkilerine bazı atıflarda bulundu ve dedi ki, “Eğer Avrupa güçlü bir Türkiye, istikrarlı bir Türkiye istiyorsa, siyasi yönden bunu istiyorsa, iktisadi bakımdan da yardım etmesi gerekir. Avrupa Ekonomik Topluluğu için Türkiye'ye öngörülen yardımların boyutları çok değişmiştir. Yeni bir yaklaşım gerekir. Nitekim o doğrultuda bazı isteklerde de bulunacağız.” Bunu daha genelleştirerek, Türkiye'nin gerek ekonomik, gerek politik yönden dış ilişkileri hakkındaki düşüncelerinizi sorabilir miyim? O arada siyasal ilişkilerde özellikle Amerika ile beklenen gelişmeler, konuyu belki savunma politikası ile de birlikte ele almayı gerektirecek...

ECEVİT – Ekonominin dış politika ile ve savunma politikası ile de yakından bağlantılı olduğu doğrudur. O açıdan da baktığımız zaman Türkiye'nin bugün bir ekonomik bunalım içinde olması, özellikle dış ödemeler dengesi bakımından büyük bir zorlukla karşı karşıya gelmiş olması çok sakıncalıdır. Çünkü Türkiye şu sırada ekonomik alanda geleneksel olarak işbirliği yaptığı ülkeler tarafından büyük ölçüde yalnız bırakılmış durumdadır ve gerek dış politikasında, gerek savunma politikasında yeni düzenlemeler yapmak zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Savunma konusunda da kendi olanaklarını geliştirme ve daha çok kendine yeterli duruma gelme zorunluluğu ile karşı karşıyadır.

Bu zorunluluklarla karşı karşıya olan bir ülkenin, ekonomisinin sağlam olmasına özellikle ihtiyaç vardır. Başkalarına, bir ölçünün ötesinde, muhtaç durumda olmamasına ihtiyaç vardır. Bir yandan dış ekonomik bağımlılığımızı artırıcı bir ekonomi politikası izlerken, bir yandan daha bağımsız bir dış politika ve savunma politikası izlemenin olanağı yoktur. Onun için Sayın Demirel'in, kalkınma sürecindeki her ülke dış borçlanmalara girebilir yolundaki sözlerinde gerçek payı olsa bile, Türkiye'nin bugünkü siyasal gerçekleri karşısında bunun ölçüsünü kaçırmanın büyük sakıncaları vardır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile işbirliğimize gelince, bu konuda Türkiye yıllardan beri hata üstüne hata işlemiştir. Ve bağışlanmaz ihmalciliklerde bulunmuştur. CHP'nin yıllardan beri bu konuda yaptığı uyarıların gerçekçiliği ve haklılığı ancak son zamanlarda Adalet Partisince ve bir kısım iş çevrelerince kabul edilmeye başlanmıştır. Fakat iş işten büyük ölçüde geçmiştir. Hiç değilse bu hataları tamir etmek şimdi eskisine nazaran çok zorlaşmış bulunuyor. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Türkiye'ye geçmiş yıllarda vermiş olduğu bazı sözde tavizler artık bütün geçerliliğini yitirmiştir. Bunu, bu topluluğa üye devletlerin ileri gelenleri de kabul ediyorlar. Bunlar yalnız yetersiz kalmamaktadır, bizim gibi Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üye olmayan birçok ülkeye de bu topluluk bize tanıdığından çok fazla tavizler tanımıştır. Üstelik karşılığında bizden aldığı gibi tavizleri almaksızın veya o ölçüde tavizler almaksızın... Bunların ayrıntılarına girerek vaktinizi almayayım, artık pek çok kimse bunları biliyor... Asıl acı olan şudur: Bu konuda aet ile ilişkilerimizi yeniden düzenleme zorunluluğu artık Adalet Partisi tarafından bile kabul edilir hale geldiği halde, şu âna kadar bu konuda hiçbir ciddi adım atılmamıştır. Sizin Sayın Demirel'le yaptığınız sohbet de bunu

doğrulamaktadır. Sizin kendisine hatırlattığınız gibi, uzun süredir aet bizden bu yönde teklifler bekliyor, fakat Türk Hükümeti hâlâ bunları hazırlama safhasındadır. Oysa biz kısa hükümet dönemimizde, 1974 yılında, o kadar ağır iç ve dış sorunlarla karı karşıya iken bu konuya da gereken önemi verdik. Bize gelinceye kadar Türkiye’de yalnız özel sektörle devlet arasında bu konuda görüş ayrılıkları var değildi, bunun ötesinde devletin kendi içinde büyük görüş ayrılıkları vardı. Planlama bir türlü düşünürdü, Dışişleri Bakanlığı bir türlü düşünürdü. Ticaret Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Tarım Bakanlığı başka türlü düşünürdü.

Bu bakanlıkların dışındaki uzmanlar başka türlü düşünürlerdi. İlk kez biz, hükümette bulunduğumuz sırada 1974 yaz başlarında, bu konunun uzmanları ile, bu konuda yetkili bilimadamlarıyla, bu konu ile ilgili resmi kuruluşların, bakanlıkların ve Devlet Planlama Teşkilâtı’nın temsilcilerini ve uzmanlarını bir araya getirdik, bir kısmına benim de katıldığım ve çok yararlandığım toplantılar yaptık. Evvela devletin kendi içindeki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırma yolunda ileri adımlar attık ve Avrupa Ekonomik Topluluğu’na ne teklifler götürebileceğimiz konusunda bize ışık tutmak üzere bir rapor hazırlanması görevini verdik. Biz, hükümetten ayrıldığımız günlerde de bu rapor hazırlanmıştı. Fakat ondan sonra, Hükümet bu raporla ilgili olarak hiçbir işlem yapmadı. Yapmadığı, Sayın Demirel’in size sözlerinden de belli... Biz, Batılı dostlarımızdan bizi bizden daha çok düşünmelerini bekleyemeyiz, bu haksızlık olur. Türk Hükümeti kendi isteklerini belirtmemişken, Batılıların, Türkiye’nin kendi yararı açısından şu isteklerde bulunmalıdır deyip, onları kendiliğinden karşılamalarını beklemek herhalde aşırı bir iyimserlik olur.

Kaldı ki, bu konuda girişimlerde bulunmak bakımından şimdi koşullar çok elverişsiz duruma gelmiştir. Çünkü, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun kendi içinde ciddi sorunlar belirmiştir. Hatta benim görüşüme göre, belki ilerde bölünmeye kadar yol açabilecek sorunlar ortaya çıkmıştır. Çünkü tıpkı dünyada olduğu gibi, aet’nin kendi içinde de zenginler-fakirler ayrımı bir sorun haline gelmiştir. aet’nin asli üyeleri kendi ekonomik yapıları ve düzenleri arasındaki büyük farklılıkları ve çelişkileri bağdaştırmakta çetin zorluklarla karşı karşıya olduklarını saklamamaktadırlar. Böyle bir durumda bizimle, bir ölçünün ötesinde, ilgilenebileceklerini sanmıyorum. Ancak, Türkiye büyük bir siyasal ağırlık koyarak bunu belki sağlayabilir. Fakat bugün de o ağırlığı ortaya koyabilecek durumda değildir. Bununla beraber, bu yüzden aşırı bir kötümserliğe kapılmanın da gereği olmadığını düşünüyorum. Türkiye, dış ekonomik ilişkilerinde, bizim son seçim bildirgemizdeki deyimimizle “çok unsurlu bir denge”ye yönelmek suretiyle dış ekonomik ilişkilerine canlılık, verimlilik kazandırabilir. Özellikle, bölge ülkeleriyle daha yakın ve çok yönlü bir ekonomik işbirliği kurmamız gerekir. Gerçi Hükümet bu yönde birtakım olumlu adımlar atmıyor değil ama, koalisyon hükümeti olarak kendi içinde ortaya çıkan dağınıklık, Türk bürokrasi çarklarının yavaşlığına ve paslılığına yeni bir unsur olarak eklenince, karşımıza yeni çıkan bazı olanakları değerlendirmede büyük güçlükler oluyor...

SSCB ile ekonomik işbirliği yolunda Demirel Hükümeti’nin attığı adımları destekliyoruz. Çünkü SSCB, Türkiye’de yeni sanayi kuruluşlarına yardımcı olurken, bunların temel sanayiler olmasına ve dışa bağımlı değil, kendi kendine yeter biçimde kurulmasına öteden beri özen göstermektedir.

Bu arada şunu da eklemek isterim ki, Sovyetler Birliği ile ekonomik işbirliği yolunda Demirel Hükümeti’nin attığı adımları destekliyoruz. Çünkü, Sovyetler Birliği, Türkiye’de yeni sanayi kuruluşlarına yardımcı olurken, bunların temel sanayiler olmasına, ağır sanayiler olmasına ve dışa bağımlı değil, kendi kendine yeterli biçimde kurulmasına öteden beri, Cumhuriyet’in başından beri özen göstermektedir. Bunda kendi uzun vadeli yararını da görmektedir. Çünkü, düşünmektedir ki,

Türkiye ekonomik bakımdan ne kadar kendine yeterli olursa dış ilişkileri bakımından da kendine o kadar güvenir ve Sovyetler Birliği ile daha çok karşılıklı güvene dayanan bir tutum izleyebilir. Bu hiç kuşkusuz bizim de yararımızdır. Ben bunun gibi çeşitli olanakları, gerek Ortadoğu ülkeleriyle, gerek Balkan ülkeleriyle, İskandinav ülkeleriyle ve başka ülkelerle bu gibi olanakları değerlendirerek, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile iyi veya kötü devam edebilecek olan ilişkilerimize bir ölçünün ötesinde muhtaç durumda kalmaktan kendimizi kurtarabileceğimizi umuyorum. Ve son zamanlarda yaptığım dış gezilerde de ilk seçimlerde gerçekleşeceğini umduğum CHP iktidarına hazırlık olmak üzere, bu çok unsurlu ekonomik denge ilkesine uygun olarak, hangi ülkelerle ne gibi işbirlikleri yapabileceğimizi, ikili veya daha çok ülkelerin bir araya gelmesi suretiyle ne gibi ekonomik işbirliği girişimlerinde bulunabileceğimizi saptamaya, buna teşhis koymaya çalışıyorum. Bu teşhislerim de, benim bu konudaki iyimserliğimi destekliyor...

– Efendim, şimdi bir askeri sorun var. Aslında askeri-ekonomik ve siyasal sorunlar birbirinin içinde. Bu konudaki konuşmamızı açarken, üzerinde durduğumuz gibi... Askeri alanda da kısa sürede Amerikan Kongresi'nin imzalanmış olan anlaşmayı onaylamaması halinde belirecek bir durum söz konusu. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesi Türkiye'nin askeri, ekonomik ve dış politikasında ne gibi etkiler yaratır?

– Ben meseleye izin verirsiniz, o açıdan bakmayacağım. Çünkü bizim Hükümet'in yaklaşımından değişik bir yaklaşımımız var. Biz Amerikan Kongresi'nin ne karar vereceğine bir ölçünün üstünde bakmaksızın, Türkiye için yeni bir savunma kavramı oluşturma gereğine inanıyoruz.

– Ama o uzun vadeli bir politika...

– Hayır, söyleyeceğim efendim. Bunun için de NATO'dan ayrılmamıza gerek bulunmadığını söylüyoruz. Bunu Sovyetler Birliği'nde de bildiğiniz gibi belirttim. Ortada şu gerçek var. Amerikan dış politikasında, Türkiye açısından güven vericilik unsuru giderek eksiliyor. Bu şimdi olduğu gibi, bazen başta bulunan Amerikan yönetimlerine rağmen eksiliyor. Kendi iç sorunları var... Yönetimle Kongre'nin çelişkileri gibi... Veya etnik güçlerin, Amerikan deyimiyle etnik lobilerin, Amerikan dış politikasındaki etkileri de bunda rol oynuyor. Diyelim ki, şimdi Amerikan Kongresi, ambargonun kalkmasını ve Türkiye'ye bir ölçüde askeri yardım yapılmasını kabul etti. Amerikan seçimlerinden sonra ne olacağını bilmiyoruz. Bir Demokrat yönetim gelirse, ne olacağını bilmiyoruz veya Amerika'nın global politikasında birtakım değişiklikler olursa, ne olacağını bilmiyoruz... Herhalde Türkiye artık böylesine kritik bir jeopolitik mevkide bulunan bir ülke olarak, kendi ulusal güvenliğini, sadece Amerika'nın takdirine dayandırabilecek durumda değildir. Son 12 yılın deneyleri, bu konuda daha ihtiyatlı ve kendi kendine daha yeterli bir savunma politikası izlememiz gereğini ortaya çıkarmıştır. Onun için Sayın Demirel'e bir yerde katılmıyorum. "Hele şu Kongre kararı belli olsun da, ondan sonra karar verelim" demesine katılmıyorum. Gerçi eğer kastı, geçenlerde Sayın Feyzioğlu'nun dediği gibi, "NATO'dan çıkabiliriz" yolunda bir imada bulunmaksa, elbette ihtiyatlı konuşmakta, bekleyelim demekte haklıdır. Ama, Türkiye'nin savunma ihtiyaçları bakımından, Amerikan Kongresi'nin ne zaman çıkacağı belli olmayan kararını beklemek, Türkiye kadar kritik bir mevkide bulunan bir ülke için mümkün değildir, son derece tehlikelidir ve yakışıklı bir şey değildir. Türkiye gibi bir eski ve köklü devletin, daima bağımsız kalmış bir milletin, kendi ulusal savunmasını, denizleştirmesi bir ülkedeki kongrenin alacağı karara bağlı tutması, o kararın geciktiği kadar, kendi ulusal savunmasını da askıda tutmaya razı olması akıl alacak şey değildir. Benzetmemi hoş görürseniz yılan hikâyesine benzedi. Ne zamandır, Amerikan Kongresi karar aldı, alacak, diye bekliyoruz. Yaklaşık olarak iki yıldır bekliyoruz. Yeni bekleme dönemlerinin de ortaya çıkmayacağı ne malum?

– Ne yapılabilir veyahut ne yapılmalıdır?

– Amerikan Kongre kararı beklenedursun, Türkiye'nin bir yandan kendi ulusal savunmasını saptayacak, bu arada NATO'nun silah standardizasyonuna bağımlı olmaksızın bir savunma kavramı oluşturacak yönde teknik hazırlıklarını süratle tamamlaması ve bu yönde adımlar atması gerekir.

– Bundan kastınız, ulusal savaş sanayii midir?

– Yalnız ulusal savaş sanayii değil. Her silah sanayiini biz kuramayız. Ben bazı politikacılar kadar hayalci değilim. Nihayet ekonomimizin olanaklarını ve ihtiyaçlarımızın ölçülerini gerçekçi hesaplarla göz önünde tutmamız gerekir. Fakat ben bu konularda şimdiden teknik ayrıntıya giremem. Çünkü bu çok önemli bir sorundur. Bu konuda teknik ayrıntılara girebilmek için hükümet olmak ve Genelkurmay'la birlikte çalışmak gerekir. Ben ancak ihtiyaçları ve temel ilkeleri belirtiyorum..

– Ama kısa sürede savunma gereksinmelerimizi Amerika'ya muhtaç kalmadan karşılama olanağı vardır diyorsunuz...

– Her geçirilen gün süreyi daha uzatmaktadır. Ne kadar erken başlansa, bu konuda yapılacak çalışmalar, elbette belli bir süre geçtikten sonra sonucunu vermeye başlar. En azından değişik kaynaklı bazı silahlar alacaksak, onları hemen alabilsek bile, personelin ona göre eğitilmesi bile zaman ister. Onun için bir an önce adımların atılmaya başlanması, teknik hazırlıkların yapılması, kararların alınması gerekir. Her yitirdiğimiz gün, bir zaman kaybına yol açmaktadır ve bunun bazı acı sonuçları ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Türkiye bugün örneğin Ege'deki açık ve kesin ulusal hakları konusunda konuşamaz hale gelmiştir.

– İzin verirseniz o konuya biraz sonra geçeceğim. Yalnız son açıklamalarımızın akla getirdiği bazı soruları sormak istiyorum. Bir kere işin ekonomik yönü akla geliyor. Yani kredili bir imkân ortadan kalkarsa, aynı krediyi başka kaynaklardan sağlamak olanağını bulabilecek miyiz? Bulduğumuz takdirde, bu ulusal savunma ve dolayısıyla dış politikamızda bazı değişiklikler gerektirmeyecek mi? Eğer kredili bir olanak söz konusu değilse, peşin ödeme ile silah sağlamak olanağına sahip miyiz?

– Şimdi ulusal savunma kavramı derken ben sadece silahlarımızın, savunma araç ve gereçlerimizin kaynağını çeşitlendirelim demiyorum. Yeni bir kavramdan söz ediyorum. Bu yeni savunma kavramının kendi gerçek ihtiyaçlarımıza ve ekonomik olanaklarımıza uygun bir kavram olması gerekir. Bugün Türkiye'nin savunması, kendi ulusal ihtiyaçlarından önce, NATO'nun, bu arada özellikle Birleşik Amerika'nın ihtiyaçlarına göre saptanmaktadır, öyle olagelmiştir. NATO'ya çok fazla bağımlı hale gelmişizdir ve NATO da Türkiye'ye çok fazla güvenme alışkanlığı ve rahatlığı içine girmiştir. Bizim kendimize özgü ihtiyaçları karşılayacak yepyeni bir savunma kavramı oluşturulabilir, belki bunun birtakım silahları daha düşük maliyetli olabilir. Bunlar teknik konular olduğu için üzerinde konuşmaya yetkili değilim. Kaldı ki, sizin de haklı olarak belirttiğiniz gibi, bu dış politika ile de yakından ilgili olacaktır. Sayın Demirel son zamanlarda dış politikada yeni çizgiden söz etmeye başladı. Bu iyi bir şey. Ama Türkiye'nin jeopolitik durumundaki bir ülke, dış politikada yeni çizgi izleyecek, savunma politikasında eski çizgisini izlemeyi sürdürecektir. Buna imkân yoktur. Bu büyük bir çelişkidir, etkisi birbirine bağlıdır. Türkiye kendi ekonomik olanakları içinde bir yeni savunma kavramı oluştururken, asıl güvenliği, bütün çevre ülkeleriyle dostça ve karşılıklı güvenlik içinde yaşamada arayacaktır. Bunu sağlayabildiği oranda kendi ulusal savunmasına ayırdığı kaynakları o nispette taşınabilir ölçülere de indirebilecektir...

Hükümet, ABD Kongresi yeni kanun tasarısını kabul öderse şöyle yaparım, kabul etmezse böyle yaparım demekle Türkiye'nin, ABD'ye aşırı bağımlılığının devam ettiği izlenimini uyandırmış oluyor. Bu da Türkiye'nin izler görüldüğü yeni dış politika çizgisine gölge düşürüyor...

– Zannedersen bölgede dostça ilişkiler kurma konusunda oldukça yoğun bir çalışma içinde

gözüküyor bugünkü hükümet...

– Evet... Biz de onu destekliyoruz, yalnız dediğim gibi dış politikada yeni çizgi derken, savunma politikasını eskisi gibi bırakmak, bu dış politikadaki yeni çizginin de inandırıcılığını zedelemektedir... İkincisi, şu konuda çok hatalı bir tutum izliyor Hükümet: Amerikan Kongresi yeni kanun tasarısını kabul ederse şöyle yaparım, kabul etmezse böyle yaparım demekle Türkiye'nin Amerika'ya aşırı bağımlılığının devam ettiği izlenimi uyandırmış oluyor. Bu da Türkiye'nin izler görüldüğü yeni dış politika çizgisine gölge düşürüyor. Oysa dediğim gibi Amerikan Kongresi'nin kararı beklenedursun, Türkiye kendi savunma politikasını da bir an önce saptamak zorundadır.

– Yunanistan'la ilişkiler ve Kıbrıs sorununa gelmek istiyorum. Karamanlis bir çeşit barış saldırısına geçmiş gözüküyor. Türlü önerilerde bulundu. Bunun içtenliği belki tartışma konusu yapılabilir. Hem bu tartışma konusundaki görüşünüzü, hem de Atina'nın bu tutumuna karşı Demirel Hükümeti'nin takındığı tavrı incelemenizi rica ederim.

– Önce izin verirseniz demin başlayıp yarım kestiğimiz konuya değineyim: Ege sorunu...

Türk Hükümeti bu sorunu hafife alıyor kanısındayım. Oysa Türkiye için son derecede önemli bir sorundur ve Ulusal Egemenlik haklarıyla doğrudan doğruya ilgili bir sorundur. Biz hükümetten ayrıldığımızdan beri kurulan iki hükümeti de bu konuda sürekli uyardığımız halde, bu önerilerimiz maalesef ciddiye alınmamıştır. Ancak son zamanlarda Sayın Cumhurbaşkanımız haklı olarak bu konuya değinmeye başlamıştır. Özellikle yabancı devlet adamlarının ziyaretleri vesilesiyle yaptığı konuşmalarda... Geçenlerde belirttiğim bir acı örneği hatırlatmak isterim. Federal Almanya Başbakanı Sayın Schmidt ülkemize geldiğinde, Türk Başbakanı Sayın Demirel tarafından onuruna verilen yemekte, Sayın Demirel bir konuşma yaptı ve Türkiye ile Yunanistan arasında bir tek sorundan söz etti: Kıbrıs sorunundan. Arkasından Alman Başbakanı Sayın Schmidt konuştu ve Türkiye ile Yunanistan arasında iki sorun olduğunu söyledi: Ege sorunu ve Kıbrıs sorunu... Daha sonra birlikte basın toplantısı yaptılar. Onu da televizyondan izledim. Yine Sayın Schmidt, Türkiye ile Yunanistan arasında iki sorun bulunduğunu söyledi: Ege ve Kıbrıs sorunları. Sayın Demirel yalnız Kıbrıs sorununa değindi... Hükümet'in büyük eksikliğini son zamanlarda Sayın Cumhurbaşkanı'nın bir ölçüde gidermeye gayret etmesi bizim için bir teselli kaynağı olmaktadır... Ege konusunda Hükümet gerekli adımları atmamakla, bu sorunun Türkiye yararına çözümünün giderek güçleşmesine yol açmaktadır. Hele Türkiye, ekonomik bakımdan ve savunması bakımından zor hareket edebilecek kadar sıkıntılı bir durumdayken –yani hareket derken dış politika alanındaki, dış ilişkiler alanındaki hareket kabiliyetini, özellikle Batı'daki etkinliğini kastediyorum–, bu bakımlardan Türk Hükümeti'nin hareket kabiliyeti azalmışken, Yunanistan'ın hareket kabiliyeti alabildiğine artmıştır. Ve Batı kamuoyunu sürekli işleyebilmektedir.

– Fakat efendim, Ege'de varlığınıza kanıtlamak bakımından sık sık manevralar düzenlenmesi...

– Manevralar her zaman düzenlenir. O normal bir şeydir, hep olagelmıştır. Onda bir yenilik yok.

– Ege'de bir ödün vermekten yana olmadığını kanıtlamak...

Sayın Demirel, dış ilişkiler konusunda çelişki ve güçlüklerin olacağını bile bile bu hükümeti kurmuştur. Onun için büyük vebal altındadır. Bu yüzden şikâyet etme hakkını da kendinde görememektedir. Onun olmasa bile Türk milletinin büyük şikâyetleri vardır ve olacaktır...

– Hayır birçoğu NATO gereği zaten yapılması gereken manevralardır. Bazılarını yalnız başımıza yaparız, öteden beri. Bizim hükümetimiz zamanında da yapılıyordu. Daha evvelce de yapılıyordu. Bu manevraların yapılmasına engel olunması son derece ağır bir bunalım ve yeni bir bunalım çıkarır ki, öyle bir bunalım çıkarmayı sanırım Yunanistan da düşünmez ve göze almaz.

Fakat fir hattı konusunda bir ölçüde daha ciddi adımlar atılır, girişimlerde bulunulur gibi görünüyor. Ama onun da ayrıntılarını bilmiyoruz... Kıta sahanlığı konusunda ise, ciddi bir adım atılmıyor. Ara sıra teknik düzeyde buluşuluyor, hiçbir sonuca varılmadan ayrılıyor. Bizden sonraki hükümetlerin Uluslararası Adalet Divanı'na gitmek ilkesini, bizim bütün uyarılarımıza rağmen kabul etmiş olmaları da Türkiye için bu konuda bir büyük talihsizlik olmuştur ve karşımıza bir engel olarak çıkmaktadır...

Yine Demirel Hükümetleri, bir yandan milliyetçi geçinirken ve Türkiye'ye bir hayli uzak birtakım yerlerdeki Türk asıllı kimselerle ilgili kışkırtıcı ve dış ilişkilerimizi zedeleyici yayınların hükümet destekçileri tarafından, hatta trt tarafından yapılmasına göz yumarken, katlanırken, Batı Trakya'daki Türklerin durumu ile ilgilenme gereğini bile duymamaktadır. Oysa, buradaki Türkler büyük baskı altındadırlar. Kıbrıs'ta gerçeğe aykırı olarak Türk mezalimi iddiaları ile ilgili yayınlar yapılır, Rum propagandaları yapılırken, Türkiye, Türk ulusunun ve Batı Trakya Türklerinin haklı şikâyetleri ile ilgili olarak dünyada bir kamuoyu oluşturması için hiçbir girişimde bulunmamaktadır...

Sayın Karamanlis'in son zamanlardaki girişimlerine gelince, bunların içeriğini ve içtenliğini ölçebilmek, iki ülke yetkililerinin bir araya gelip aramızdaki konulara ciddi olarak eğilmeleriyle mümkün olabilir. Fakat sizin de gözlediğiniz gibi, bu konuda Türk Hükümeti'nin kararsız ve çelişkili tutumu devam etmektedir. Bu da sanırım dört parti koalisyon hükümetinin kendi iç çelişkilerinden gelmektedir. Sayın Demirel, dış ilişkiler konusunda bu çelişkilerin ve güçlüklerin olacağını bile hile bu hükümeti kurmuştur. Onun için de büyük vebal altındadır. Bir seçim hükümeti için, kısa dönemli bir hükümet için birtakım riskler göze alınabilirdi. Fakat uzun dönemde, ama birtakım dış sorunların ivedi çözümler beklediği bir uzun dönemde, böyle bir koalisyonun Türkiye için, dış ilişkileri bakımından son derecede sakıncalı olacağı belli idi. Bunu hakkı olmadığı halde göze almıştır Demirel... Bu yüzden şikâyet etme hakkını da kendinde görmemektedir. Sizinle konuşmasında da hiçbir şikâyeti yok gibi görünmüştür. Onun olmasa bile Türk milletinin bu konuda büyük şikâyetleri vardır ve olacaktır. Türk tarihinin büyük şikâyetleri olacaktır...

Kıbrıs konusunda da hiçbir adım atılmaması veya Türk Hükümeti'nin herhangi bir adım atmaya niyeti yokmuş gibi davranması, bir tutukluk içinde kalması, hem Kıbrıs Türklerinin bir an önce istikrarlı bir yaşama kavuşmalarını güçleştirmektedir, geciktirmektedir, hem de Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki haklılığına dünya kamuoyu karşısında gereksiz yere gölge düşürmektedir. Öyle ki, şimdi bu konularda ne kadar katı olduğumu bildirimiz Makarios bile nerede ise uzlaşıcı bir tavır içinde görülebilmektedir, kendini öyle gösterebilmektedir. Eğer Türk Hükümeti'nin de makûl ölçüler içinde bir uzlaşıcı tavır içine girebileceğini bilse, Makarios bütün katılığını üslubunda da sürdürür. Fakat öyle bir risk görmüyor. Ben açılıyım, uzlaşıcı görüneyim, nasıl olsa Türkiye'de bu hükümet işbaşında kaldığı sürece bir karşılık gelmeyecek, dünya da beni gerçekte olduğumdan daha iyi niyetli sansın, görsün diye, son günlerde, özellikle Sayın Birand'la gazetenez için yaptığı konuşmada, uzlaşıcı bir tavır takınabiliyor ve Türkiye de büsbütün açığa düşmüş oluyor...

Ben, öteden beri belirttiğim gibi, Türkiye ile Yunanistan arasında dostluk ilişkileri ve her alanda yakın işbirliği kurulmasından yanayım. Ama bu, aramızdaki birtakım hayati sorunların, Ege sorunu gibi, Batı Trakya Türkleri ile ilgili sorunlar gibi hayati sorunların görmezlikten gelinmesi bahasına sağlanamaz ve Kıbrıs konusunda adımlar atmanın gecikmesi de Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmesini de elbette büsbütün güçleştirmektedir.

– İzin verirseniz bu konuda son bir soru sorayım. Benim edindiğim izlenime göre, Sayın Demirel zamanın Türkiye lehine işlediğini düşünüyor, bunun için geçen zamandan bir sakınca görmüyor. Belki de bilhassa geçiriyor bu zamanı. Eğer bu teşhisim doğru ise sizce bu, doğru bir politika mıdır? Değilse siz olsaydınız ne yapardınız Ege ve Kıbrıs sorunlarının bir an önce çözülmesinde?

– Neler yapabileceğimi hükümette iken gösterdim. Kıbrıs konusunda olsun, Ege konusunda olsun...

– Çözüm bakımından...

– Çözüm konusunda da eğer elim kolum bağlanmasaydı, belli adımları atacaktım ve tam zamanı idi. Tam zamanı olduğunu ısrarla ve açıktan belirtiyordum. Özel görüşmelerimde parti liderlerine, grup liderlerine söylüyordum. Sayın Demirel'e de söyledim. Bu konuda gerekli adımları zaman yitirmeksizin atabilecek bir hükümetin bir an önce kurulması için her şeye hazır olduğumu söylüyordum. Erken seçime, azınlık hükümetine, hatta Adalet Partisi'nin bu konuda adımlar atabilecek bir hükümet kurmasına bile yardımcı olabileceğimizi söylüyordum.

– Bu fırsat kaçırıldığına göre, bugünkü noktada ne yapılabilir?

– Bugünkü noktada yapılabilecek şeyler çok daha güçleşmiştir ama, hiçbir adım atmadan durmak, hiçbir çözüme götürmez bir ülkeyi. Herhalde Kıbrıs konusunda bir nihai anlaşma için elbette Türklerin meşru haklarından bir taviz vermeksizin ama belli ve makûl ölçüler içinde uzlaşıcı adımlar atarak, bir çözüm yolunda Türkiye'nin şimdi olduğundan çok daha aktif olması mümkündür. Bu konuda Rumlardan karşılık görülme bile, en azından aleyhimizde oluşturulan dünya kamuoyu, lehimize çevrilebilir... Ege konusunda Türkiye'nin haklarını daha kararlı ve etkin biçimde savunması gerekir ama bu genellikle Türkiye'nin dış politikasındaki ve savunma politikasındaki kararsızlıktan kurtulmasına bağlıdır...

Bu, zamanın geçmesine önem vermemek, işleri zamana sermek Sayın Demirel'in politikacı olarak tabiatında gördüğüm bir niteliktir ve bana göre bir kusurdur bu. Çünkü zamanın ne getireceğini kimse bilemez ve Ege konusunda zamanın çok şey götürdüğü, en azından işleri güçleştirdiği bilinmektedir... Kıbrıs konusunda da Sayın Demirel'in deyimiyile, "Kıbrıs bir yere gitmiyor, olduğu yerde duruyor." Bu doğrudur. 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra da Türkiye açısından bir yere gitmesi söz konusu değildir. Ama Türkiye de bir yere gidememektedir. Türkiye bir türlü Kıbrıs sorununu aşamamaktadır dış ilişkilerinde... Ve yeni çizgi diye attığı her adımın da Kıbrıs açısından atıldığı izlenimi bir ölçüde olsun dünyada uyanmaktadır. Türkiye dış ilişkilerini sadece Kıbrıs açısından düzenleyemez. Kıbrıs elbette bizim milli politikamızda daima önemli bir unsur olacaktır. Ama yalnız Kıbrıs açısından dış sorunlara baktığımız takdirde, çok gerçekdışı bir perspektif ve tablo karşımıza çıkar.

– Kıbrıs ve Ege ile ilgili olarak bir son soru eklemek istiyorum bu açıklamalarınızdan esinlenerek: Kıbrıs'ta hareketsiz politikanın bir nedeni de, sanıyorum şu demin değindiğiniz uzlaştırıcı adımları atsa "işte ben aldım, sen verdin" gibi sizden gelecek, CHP'den gelecek bir propagandadan ürüyor denebilir.

– Kıbrıs konusunda Sayın Demirel bu izlenimi öyle sanıyorum ki yabancılara da veriyor. Fakat bunda tamamı ile haksızdır. Bu kaygısında haklı olabileceğini gösterecek hiçbir davranışımız olmamıştır. CHP'nin olmamıştır, öteki muhalefet partisi Demokratik Parti'nin de olmamıştır. Daha doğrusu hiçbir muhalefet partisinin bu konuda hükümete güçlük çıkartıcı bir tavrı olmamıştır ve bir seçim geçirdik, 1975 seçimlerini, görüldü ki, orada da benim Kıbrıs sorununu iç politikada istismar etme eğilimim yoktur.

– Ama o zaman verilmiş bir ödün yoktu.

– Ödün yoktu ama, kazanılmış şeyler vardı bizim zamanımızda. Herkes benim, herkes değil belli çevreler benim bir fatih havası içinde seçim kampanyasına gireceğimi sandılar. Halbuki benim başından beri böyle bir eğilimim yoktu. Bunu ayıp sayardım. Böyle ordunun sırtından mücahitlik, fatihlik taslamayı ben şahsen ayıp sayardım. Ayıp saydığımı Demirel çok iyi bildiği halde, bilmezlikten gelinir. Benim Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında iradem dışında yayınlanan miğferli, süngülü resimlerimi toplatmak için ne kadar çaba gösterdiğimin bugünkü kamu yöneticileri arasında

tanıkları vardır ve 1975 seçimlerinde de bu konuyu iç politikada istismar etmemeye özen gösterdim. Ayrıca geçen yılın yaz aylarından beri bu konuda hükümeti makûl ölçüler içinde, uzlaşıcı adımlar atmaya teşvik ettim ve yardımcı olacağımızı söyledim. Hükümet'in bu konudaki güçlüğü, kendi içinden ve Sayın Demirel'in politikadaki cesaretsizliğinden ileri gelmektedir. İnsan bazı şeyleri zamana serebilir, ama zamanında halli gereken ulusal sorunları zamana serme hakkı yoktur. Kaldı ki, biz Kıbrıs konusunda izlediğimiz istismarcılıktan uzak, yapıcı, anlayışlı tutumu izlemesek bile, çok sorumsuzca bir tutum izlese bile, bir Başbakan ulusal sorunlarda belli bir adımı atmanın ulusal yararımız gereği olduğuna inanıyorsa o adımı atmak zorundadır... Ben bu adımı atarsam muhalefet ne der diye düşünüyorsa, o kimse ciddi bir politikacı değildir, ciddi bir devlet adamı değildir...

Ege konusundaki sorunuza, "Sen olsaydın ne yapardın?" sorunuza geri geliyorum. Neler yapabileceğimizi göstermiştik dedim; izin verirsiniz hatırlatayım: 1974 başlarında hükümete geldikten sonra o sırada bize çok kapalı ve bize karşı çok katı, çok kötü niyetli bir cunta yönetiminin Yunanistan'da bulunmasına rağmen, bütün iyi niyet girişimlerinde bulunduk. Israrla bir araya gelelim, aramızdaki sorunları görüşelim, Kıbrıs sorununu, Ege sorununu görüşelim diye müracaatlarda bulunduk. Yunanistan bizim bütün bu müracaatlarımızı reddetti. Ben olumlu bir davranış bulacağım konusunda fazla umut beslemediğim halde, Brüksel'de o zamanki Yunan Başbakanı'yla uzun bir görüşme yaptım ve bugün hükümette bulunan Adalet Partisi benim o davranışımı ağır biçimde eleştirdi: "Sen bir sonuç alacağından emin olmadan, nasıl gider de Yunan Başbakanı'yla görüşürsün" diye...

– Sanırım bugünkü yaklaşımı da bu. Yani, "Ben Karamanlis'le olumlu bir sonuç alacağıma inanmadan görüşmem. Önce teknisyenler konuşsun..."

– Benim tutumum bunun tam tersidir. Bu kadar önemli siyasal sorunları teknisyenler çözemez. O sırada Yunan Cunta Hükümeti'nin bana söylediği oydu. Bunu teknisyenler konuşsun diyorlardı. İpe un sermek isteyenler böyle derler önemli konularda. Hangi teknisyen Ege'deki ulusal haklarımız konusunda kendi başına adımlar atabilir? Bunu bir teknisyenden, ne kadar iyi niyetli ve cesur olursa olsun bir büyükelçiden, bir diplomattan beklemek büyük haksızlıktır. Başbakanın kendisi birtakım adımları atma cesaretini gösteremeyecek, bir büyükelçi bu cesareti gösterme hakkını kendinde bulacak. Bu olanaksız bir şey. Ben muhalefetin eleştirilerini göze alarak ve hiçbir sonuç alamamayı göze alarak Brüksel'e gittim ve Yunanistan Başbakanı'yla görüştim. Elim boş döndüğüm zaman ağır eleştirilere uğradım Türkiye'de muhalefet tarafından. Fakat, bütün dünyayı içtenliğimize inandıracak ölçüde o iyi niyet hareketlerinde bulunmuş olmam, bizim Ege'de haklarımızı fiilen kullanmamızı kolaylaştırmış oldu. Kimsenin söyleyecek sözü kalmamıştı. Türkiye meseleye barışçı yoldan, müzakere yoluyla çözüm bulmak için elinden geleni yapıyor, aynı iyi niyetle karşılık görmeyince çaresizlikten mecbur kalarak haklarını fiilen kullanma durumuna gidiyor makûl ölçüler içinde. Dünya bunu düşündü ve bizim Çandarlı'yı donanmamızın eşliğinde Ege'ye çıkararak, kesin hakkımız olduğuna inandığımız bölgelerin bir kısmında ilk araştırmaları yapmamız, dünya da bize karşı en küçük bir tepki uyandırmadı. Ve Yunanistan da mırın kırın etti ama, hiçbir şey yapamadı. Fakat şimdi bütün dünya, "Gemini Ege'ye çıkaramazsın" diye Türk Hükümeti'nin karşısına çıkabiliyor. Bu, kendisine milliyetçi diyen Demirel Hükümeti'nin milli haklarımızı dünyaya kabul ettirerek korumakta, bizim 1974'teki hükümetimizin ne kadar gerilerinde kaldığının somut, açık bir örneğidir...

Kıbrıs konusunda da bildiğiniz gibi aynı şeyi yaptım. İngiltere'nin ortak hareket etmemiz konusundaki önerimize olumlu karşılık vereceği bakımından büyük umutlar beslemiyordum. Ama dünya kamuoyu önünde Türkiye'nin haklılığını güvence altına almak için, davet edilmeksizin, olumlu karşılık bulma umudum zayıf ola ola o girişimde de bulundum. Ve şimdi o girişimde bulunmuş olmamızın haklılığı İngiltere'deki son yayınlarla büsbütün ortaya çıkıyor...

- Ama orda sizin sanki Wilson’u aldattığınız...
- O tamamıyla yanlış. Bir açıklama gönderdim; Sandey Times’da yayınlandı.
- Fakat altına da çok garip bir dipnotu konarak yayınlandı. Sanki sizi yalancı yerine koydular.
- Maalesef bu konuda kendilerini yanıltan bazı kaynaklar olduğunu sanıyorum ama, o görüşmelerin tutanakları bugün de devletimizin arşivlerindedir...

– Ben, affedersiniz bu vesile ile açıklayayım... Sandey Times’ın Yayın Müdürü dostum, kendisine bir mektup yazdım ve bunu hatırlattım. Yani bu dipnotuna karşı duyduğum üzüntüyü belirttim ve gerçeği öğrenmek istiyorsan kendi bakanlığınızdaki tutanaklara bakmak kâfidir dedim, iki hafta geçti hiçbir cevap almadım.

– Bende İngilizlerin bu konuda, son zamanlardaki tutumu büyük hayal kırıklığı uyandırdı güvenilirlik bakımından. Ve büyük üzüntü duydum. Bu, İngiltere’nin işlemiş olabileceği bazı hataları, bizim sırtımızdan tevil etme yolunda bir çabadır...

Son zamanlarda yaptığım dış temaslarda yeri gelse de gelmese de bu konuya da değiniyorum. Ya ben ya heyette bulunan öteki arkadaşlarım...

– Bu konu derken?

– Ege konusu... Bu konunun siyasal veya teknik yetkilileriyle konuşuyoruz ve genellikle edindiğim izlenim şudur: Bu konuda küçüklü büyüklü birçok devletler, Türkiye’nin haklı olduğunu kabule ve Türkiye’yi bu konuda desteklemeye hazır dırlar. Bu konudaki izlenimlerimi ben hükümete de sırası geldikçe ulaştırmış bulunuyorum. Ama herhalde başka ulusların, başka devletler yöneticilerinin bizden daha çok bizi savunmalarını bekleyemeyiz.

Parti İçi Sorunlar

Parti içindeki huzursuzluk yeni programla da giderilebilecek değildir. Çünkü çekişmelerin programla bir ilişiği yoktur. Bence asıl değişmesi gereken, partinin tüzüğüdür... Toplum ve parti büyük ölçüde değişirken, partideki başlıca kurumların ve kurumlar arası ilişkilerin eskisi gibi kalması parti içinde bugünkü çekişmelere ve huzursuzluğa yol açmaktadır.

IPEKÇİ – CHP içindeki hizmet yarışı sanıyorum bu deyimim akla getirdiği boyutları aştı. O arada sizin de hoşgörünüzün zorlanmaya başladığı son yaptığınız açıklamalarda, verdiğiniz demeçlerde belli oluyor. Böyle bir izlenim alıyoruz. Bu parti içi gelişmeler konusunda herkesi daha iyi aydınlatmak zannediyorum bir ihtiyaç haline geldi. Gerçek durumu bütün açıklığı ile acaba anlatabilir misiniz?

ECEVİT – Gerçekten parti içindeki, partinin daha doğrusu belli bir düzeyindeki çekişmeler benim de hoşgörü sınırlarımı aştı. Bunu açıkça ifade ettim birkaç kez ve Sivas'ta yapmış olduğum konuşmada şunu da söyledim ki, bir Genel Başkan olarak bu konuda benim gösterebileceğim hoşgörünün sınırı kendi doğamdan, karakterimden gelen sınır değildir. Eğer sırf ona kalsa belki de sınırsız hoşgörü gösterebilirim. Fakat benim bu konuda gösterebileceğim hoşgörünün sınırı, halkın ve o arada partililerin hoşgörü sınırındır. O sınıra da gelinmiştir. Çünkü normal zamanlarda, olağan dönemlerde her parti içinde, bu arada CHP içinde de böyle çekişmelerden büyük huzursuzluk duyulmasa bile, içinde bulunduğumuz dönemin bir özelliği ve önemi vardır. Türkiye her konuda büyük bir bunalımdan geçiyor. Her gün sokaklarda insanlar öldürölüyor. Bu hükümetin veya bazı hükümet kanatlarının teşvikiyle, hükümetin de en azından müsamahası ile, koruması ile her gün veya gün aşırı cinayetler işleniyor. Öğrenim büyük ölçüde aksamış durumdadır. Binlerce genç öğrenim olanaklarını yitirmiş durumdadırlar. Pek çok aile can güvensizliği nedeniyle çocuklarını okullara, üniversitelere gönderemez durumdadırlar. Partizanlık, devleti temelinden sarsacak, içinden çökertecek boyutlara ulaşmıştır. Görüşmemizin ekonomi ile ilgili bölümünde de anlattığım gibi, ekonomik bunalım, ülkemizin yakın geleceği için büyük kaygılar uyandıracak boyutlardadır. Ayrıca dış ilişkilerimiz bakımından da ağır sorunlarla karşı karşıyayız. Ve bütün bunların sonucu olarak Türkiye'deki siyasal bunalımın, bir rejim bunalımına dönüşmesi olasılığı da vardır. Bu konuda gerçi ben karamsar değilim. Ama karamsar olmayışımın başlıca nedeni, halkın, özellikle rejim konusunda CHP'ye bağladığı umuttur. CHP, 12 Mart ara rejimi döneminde demokrasinin kurtarılmasında başlıca etken olmuştu. Bugün de karşılaştığı bütün engellemelere rağmen demokrasinin korunmasında, yaşatılmasında başlıca etkendir ve halk da onu öyle görmektedir... Halkın umudunu bu ölçüde CHP'ye bağladığı bir dönemde, bizim parti içi çekişmeleri başka zamanlarda normal sayılabilecek ölçünün de bir hayli altında tutmamız gerekir.

Ben de halkın nabzını elimden geldiği kadar yoklamaya çalışan bir Genel Başkan olarak bu konuda halkın duyarlığını partiye yansıtmayı, halkın şu dönemde partiden beklediklerini Genel Başkan olarak ben de partililerden beklemeyi hem hakkım, hem görevim sayıyorum... Yalnız parti içi çekişmelere ve huzursuzluğa çözüm ararken, bunun nedenlerini iyi teşhis etmeye çalışıyorum. Bence bu gibi durumlarda kişileri sorumlu tutmak, insanı doğru teşhise de, doğru tedaviye de götürmez. Biz nasıl ülkemizdeki, Türk toplumundaki bazı sorunların nedeni olarak düzeni görüyorsak ve bu sorunların çözümü olarak da düzen değişikliğini öngörüyorsak, parti içinde bir huzursuzluk çıktığı zaman, bunun da nedenini ilkin parti içi düzende aramamız gerektiği kanısındayım. Gerçi her düzeni insanlar işletirler ve her düzene insanlar bir ölçüde kendi damgalarını vururlar. Ama düzenin de insan karakterini oluşturmada ve insan davranışını yönlendirmede önemli bir etkisi olduğuna kuşkum

yoktur... Düzen bir türlü ise o düzenin içinde insanlar kendi kişisel durumlarını çok fazla düşünme eğiliminde olabilirler. Ama başka bir düzende, kendileri için çalışmaktan çok, çevre için, toplum için çalışma gereğini duyabilirler... Ben de son zamanlarda parti içi huzursuzlukların, parti içi düzenle ne ölçüde bir bağlantısı olduğunu araştırmaya çalıştım ve bu konuda bazı sonuçlara vardım. Birçok arkadaşlarımız bu konuda umutlarını program değişikliğine bağlamışlardı. CHP yeni programını hazırlar ve Kurultay'ından geçirirse birçok tartışma sona erer sanıyorlardı. Ben hiçbir zaman bu düşünceye katılmadım.

Çünkü parti içi huzursuzluğun şu sırada ideolojik ayrılıklardan geldiği kanısında değilim. Gerçi çok sınırlı sayıda bazı partinin genel ideolojik doğrultumuz konusunda farklı düşünceleri olabilir. Fakat ben, bunun parti tutarlılığını sarsacak boyutlara vardığı ve yakın gelecekte de varabileceği kanısında değilim. Gerçi dışarıda zaman zaman o izlenim uyandırılıyor. Fakat bunun nedeni parti içindeki kişisel çekişmelere, gruplaşmalara bir saygınlık görüntüsü verebilmek için bu çekişmelere, gruplaşmalara, ideolojik kılıf giydirilmek istenmesinden ileri geliyor...

Bence partinin yeni programı hukuken ortaya çıkmış olmasa da, fiilen ortaya çıkmıştır. 1973 genel milletvekilleri seçimlerine giderken "Ak Günlere" başlığı adı altında yayınladığımız ayrıntılı seçim bildirgesi, aslında bir demokratik sol partinin doğrultusunu çok açık ve kesin çizgileriyle belli etmektedir. Ve fiili bir program, hatta ayrıntılı bir program niteliğindedir. Aslında yakında toplanacağını umduğum Program Kurultayı'mızda çıkacak yeni parti programının, bence o ölçüde ayrıntılı olmaması da gerekir. Çünkü seçim bildirgeleri, sık sık değişebilir. Ama bir partinin programı uzun süre değişmez. Onun için uzun süre geçerli kalabilecek biçimde hazırlanmalıdır. Ayrıntılardan çok belli bir doğrultuda, genel hükümler taşınmalıdır ve süratle eskimeyecek kadar da esnekliği olabilmelidir. Özellikle Türk toplumu kadar hızla değişmeye başlamış bir toplumda, bir ilerici partinin çok ayrıntılı bir program hazırlamasını sakıncalı bulurum. Çünkü bu yıl Program Kurultayı'mızı toplarız. Her konuda ayrıntılara inen ve kesin hükümler getiren bir program hazırlarız. Ama iki yıl sonra çok değişmiş bir Türk toplumu tablosu ve dünya tablosu karşımıza çıkabilir ve o program büyük ölçüde geçersiz kalabilir, hatta parti için zararlı olabilir...

– Bu programla ilgili çalışmalar...

– Ona geleceğim... Bu nedenle ben bazı arkadaşlarımızın beklediği gibi, çok ayrıntılı bir program hazırlanması düşüncesinde değilim. Bu belirttiğim düşüncelerin ışığında bir yeni program hazırlanması gerektiğine inanıyorum. O konuda ön çalışmalar yapıldı. Benim bu ay birkaç gün eve kapanıp, son biçimini vermem gerekiyor...

Evet tekrarlayayım. Bence parti içindeki huzursuzluk, yeni programla da giderilebilecek değildir. Çünkü parti içinde şu sırada karşılaştığımız çekişmelerin programla bir ilişkisi yoktur. Hukuki programımızın eskimiş olmasıyla bir ilgisi yoktur. Herkes fiili programımızı ve doğrultumuzu bilmektedir. Bence asıl değişmesi gereken, partinin tüzüğüdür ve iç yapısıdır. İç yapı derken, partinin kurumlarını ve kurumlar arası ilişkileri belirlemiş oluyorum... CHP'nin tüzüğünde hemen her Kurultay'da birtakım değişiklikler yapılmıştır. Hatta bundan kısa bir süre önce bir Tüzük Kurultayı yapılarak birçok maddelerinde değişiklikler yapılmıştır. Ama kurumlar ve kurumlar arası ilişkiler açısından baktığımız vakit bu tüzük değişikliklerinin yüzeysel kaldığını, temele inen değişiklikler olmadığını görürüz...

– Kurumlar derken, CHP içindeki kurumları kastediyorsunuz.

– Evet. Yani örgüt kuruluşunu, Merkez örgütlerini, grup örgütlerini ve bunlar arasındaki ilişkileri kastediyorum ve bütün bu kurumlarla halk arasındaki geniş anlamda partililer arasındaki ilişkileri kastediyorum... Bu açıdan baktığımız vakit, partinin iç yapısının tek partili dönemden bu yana bile çok fazla değişmemiş olduğunu görürüz. Üstelik bazı konularda temele indiği söylenebilecek

değişiklikler yapılmıştır ama, bunlar da içinden geçmekte olduğumuz dönemin, bugünkü toplumsal koşulların gerçeklerine ve isteklerine aykırı birtakım değişiklikler olmuştur.

Buna bir örnek vermek isterim. 27 Mayıs 1960 devriminden sonra Türkiye'yi 27 Mayıs devrimine getiren bunalıma, doğru teşhislerin yanı sıra yanlış teşhisler de konulmuştur. Ve bu yanlış teşhislerin konulmasında hiç kuşkusuz henüz bir büyük iç değişim geçirmemiş ve demokratik sol doğrultusundaki yerini açık seçik almamış olan CHP'de bir ölçüde sorumluluk vardı... Türkiye'yi 27 Mayıs devrimine getiren olayların sorumluluğu bence çok haksız olarak köylüye yüklenmiştir ve genel anlamda, sade yurttaşa yüklenmiştir. Ve ocaklar, bucaklar kapatılır da geniş halk topluluklarının, özellikle köylünün aktif günlük siyasetle ilişkisi kesilirse, demokrasinin daha sağlıklı işleyeceği, partizanlığın daha az olacağı sanılmıştır. Oysa benim görüşüme göre, Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 noktasına getiren olaylarda en az sorumlu tutulabilecek olan halktır, özellikle köylüdür. O dönemdeki aksaklıklar ve bunalım etkenleri daha çok üst yapı kurumlarından ve üst kademelerde politika yapanların henüz demokrasiyi içlerine sindirememiş olmalarından, toplum sorunlarına gereken teşhisleri koyamamış olmalarından ileri geliyordu. Fakat dediğim gibi, yanlış bir teşhisle yanlış bir tedaviye gidildi, ocaklar, bucaklar kapatıldı. Aslında o sırada Sayın İnönü de buna karşı çıkmıştı. Parti içinde henüz bir etkinliğim bulunmamakla beraber o sırada, ben de karşı çıkmıştım. Fakat genel ortam öyle idi ki, bu teşhise ve bu eğilime karşı çıkmak çok zorlaşıyordu... Oysa 1960'tan sonra Türkiye'de halkın siyasal bilinçlenmesi ve siyasete ilgisi çok belirgin ölçüde arttı. Türk halkı çok büyük ölçüde politize oldu. Bunu olumlu anlamda söylüyorum. Bence demokrasinin iyi işlemesi için halkın politize olması, politika ile çok yakından ve aktif olarak ilgilenmesi gerekir. Fakat halkın siyasal bilinçlenmesi ve siyasete ilgisi bu ölçüde artarken, bunun tam tersine bir gidişle halkın siyasete katılma olanağı ve yetkisi çok büyük ölçüde kısıldı. Hem partilerin içinde, hem de partilerin dışında kısıldı. Bu, halkta büyük hoşnutsuzluk ve tepki uyandırdı. Seçim sistemimize halktan gelen eleştirinin de asıl nedeni budur. Gerçekte benim görüşüme göre, seçim sisteminden ileri gelen bir hoşnutsuzluk değildir bu... Halkın siyasete katılma olanaklarının kısılmasından ileri gelen bir hoşnutsuzluktur. Eğer ocaklar başka bir biçimde ve başka bir ad altında da olsa devam ediyor olsaydı herhangi bir seçim sistemi, halk için tatmin edici olurdu. Fakat şimdi halk, "Ben, milletvekillerini, senatörleri aslında kendim seçemiyorum. Bana empoze edilen, benim karşıma oldubitti olarak çıkarılan birtakım listelere oy vermek durumunda bırakılıyorum" diyor. O yüzden de sandık başına gitmeme eğilimi artıyor. Gerçekte her demokraside listeleri partiler hazırlar ve partiler hazırlamalıdır. Ama partilerin içinde dahi partili halkın o listeleri oluşturma aşamasında katkısı hemen hemen olmuyor. Asıl hoşnutsuzluk buradan doğuyor. Aynı şekilde parti yönetimine de partili halk topluluklarının etkisi hemen hemen kalmamış durumdadır. Düşününüz ki, büyük kentlerde, büyük ilçelerde yer yer yüz binlerce yurttaşımız yaşar ve CHP gibi bir büyük partinin o ilçelerde on binlerce üyesi olabilir. Fakat sadece yönetim kurulu üyesi kadar vatandaşın ve birkaç da delegenin parti işleriyle aktif olarak ilgilenme olanağı vardır. Onun ötesinde bütün partili yurttaşlar pasif durumda bırakılmaktadır.

Bu arada yalnız Türk toplumu değişmedi, CHP de çok büyük değişiklikler geçirdi. Temel ilkelerine bağlı kalmakla beraber, genel tutumunda büyük değişiklik oldu, bir demokratik sol parti kimliğini kazandı ve bununla bağlantılı olarak parti kadrolarında çok büyük bir değişiklik, yenileşme, gençleşme oldu...

Parti içindeki ve dışındaki bu büyük değişikliklere karşın, demin de belirttiğim gibi tüzükte temele inen gerekli değişiklikler yapılmadı. Yapılan kadarı da toplumdaki gelişme sürecine ters düşer nitelikte oldu. İşte bu nedendir ki düşünüp taşındıktan sonra bu yaz veyahut güz başlarında yapmayı kararlaştırmış olduğumuz olağanüstü Program Kurultayı'na yalnız yeni bir program tasarısını

değil, bir yeni tüzük tasarısını da götürme gerektiği kanısına vardım.

Şimdi toplum ve parti büyük ölçüde değişirken, parti tüzüğünde temele inen değişiklikler yapılmaması, partideki başlıca kurumların ve kurumlar arası ilişkilerin büyük ölçüde eskisi gibi kalması neden parti içinde bugünkü çekişmelere ve huzursuzluğa yol açıyor. Bu konudaki düşüncelerimi söylemeye çalışacağım.. Partideki hızlı değişiklik, hızlı bir kadro değişimini de birlikte getirdi. Şimdi partide yenileşen ve gençleşen kadrolar haklı olarak kendilerini her mevkiye gelebilecek durumda görüyorlar. Eskiden CHP’de durum böyle değildi. Tek parti döneminde ve bir süre de tek parti döneminden sonra böyle değildi. Eskiden halk deyimi ile partinin hem de oldukça geniş sayıda kodamanları vardı. Bunlar güngörmüş ve ad yapmış kişilerdi. Belli mevkiler onların âdeta doğal hakkı sayılırdı ve geniş partili kadroları için o belli mevkiler yarışma dışı tutulurdu, fiilen öyle olurdu. O nedenle de partinin üst yönetim mevkileri ve kurumları için, partide kıran kırana bir yarış olmazdı. Fakat şimdi partinin kodamanları yok. Bu da yarışı herkese açık kılıyor. O nedenle de parti içi yarış, eskisine oranla daha yaygın oluyor ve gerekli tedbirler alınmazsa bunun doğal sonucu olarak da daha kıran kırana bir yarış oluyor. Bu, partideki gençleşmenin, yenileşmenin bir göstergesi olarak hiç kuşkusuz olumlu bir şeydir. Fakat dışarıdan bakıldığında parti içinde büyük bir huzursuzluk olduğu, nerede ise kopmalar olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. O bakımdan bu yarışın daha az huzursuzluk uyandırıcı bir çerçeve içine alınması gereklidir. Ben gerçi parti içindeki huzursuzluğun kopmalara yol açabileceği yolundaki kuşuklara kesinlikle katılmıyorum. Bu huzursuzluğu, partinin geçirdiği büyük değişimin doğal sonucu sayıyorum..

– Partinin tüzüğü ne açılardan eskimiştir ve sakıncalı hale gelmiştir ve ne yönde değiştirilmelidir?

– Bir kez biraz önce de belirttiğim gibi, 1960’tan sonra hem CHP’de, hem de siyasal partiler yasası nedeni ile bütün partilerde, parti yönetiminin ve genel anlamda parti örgütünün halkla, parti tabanı ile ilişkisi büyük ölçüde kesilmiştir. Ve dediğim gibi halkın ve sade partili yurttaşın siyasete katılma isteği önüne aşılması çok zor engeller çıkarılmıştır. Ayrıca tüzüğümüz öyle görüyorum ki, toplumun ve partinin bugünkü gelişme aşamasında bireysel ve içedönük çalışmayı teşvik edici niteliktedir. Elbette, her partide, her zaman bireysel ve içedönük çalışma da olur. Bu kaçınılmaz bir şeydir. Ama ideali şudur: Partililer bir yandan bireysel ve içedönük çalışma yaparken, bir yandan da bu çalışmanın hali ile kendiliğinden parti yararına olması, dışadönük olumlu etkiler yaratması gerekir. Eğer bunu sağlayamazsak parti, içedönük ve bireysel çalışmaları ile kendi kendini kemirir, kendi kendini içinden çökertir duruma gelebilir.

Bireysel ve içedönük çalışma eğilimine herkesin bildiği şu açık ve gözler önündeki örneği vermek isterim: Bir seçim çalışmasında, daha doğrusu seçim hazırlık dönemine gelindiği zaman, her ay değil, her gün büyük önem taşır. Hatta, her saat büyük önem taşır. Fakat aday adaylarının ortaya çıktığı günden, adayların belli olduğu güne kadar geçen uzunca süre, parti için bir kayıptır. Çünkü, o dönemde aday olmak isteyen herkes, ancak kendisi için çalışma zorunluluğunu duymaktadır. Bütün enerjisini, sesini ve olduğu kadarıyla parasını o dönemde çalışmaların en kısırıyla tüketmek durumunda kalmaktadır. Belki bütün aday adayları, illerindeki bütün köylere gitmektedirler, fakat, hemen hemen hiçbir köyde, hemen hemen hiçbir toplantı yapmamaktadırlar. Köylülerle değil, gittikleri köyde bir veya iki partili ile, delege ile veya o delegeyi etkileyebilecek bir kişi ile temas etmektedirler. Tabii seçimlerden hemen sonra da, gerek geçilmiş kişiler veya daha sonraki seçimde seçilebilmek isteyen kişiler, yine aynı yöntemle çalışmaktadırlar. Köy ile temasları, köydeki delegeyle temas çerçevesi içinde kalmaktadır...

Kurumlar ve kurumlar arası ilişkilere gelince... Ocaklar olmadığı için, il ve ilçe örgütlerinde çalışanların köye gitmesini özendirici etken de ortadan kalkmıştır. Onun için köye dönük çalışma,

geniş halk topluluklarına dönük çalışma asgari ölçüde kalmaktadır ve bu da partiyi içine kapalı hale getirmekte ve partilileri örgüt birimleri içinde birbirine düşürmektedir. Öte yandan, bizim Genel Merkez'imizin kendi içinde yabancılaşma sonucunu doğuracak bir yapısı vardır. Yani Kurultay, geniş bir Parti Meclisi seçer, o Parti Meclisi de Merkez Yönetim Kurulu'nu, Genel Sekreteri'ni ve Merkez Yönetim Kurulu'nu seçer. Fakat ondan sonra Merkez Yönetim Kurulu ile Parti Meclisi'nin geri kalan bölümü, birbirinden kopmaya, birbirine yabancılaşmaya başlar. Böylelikle tek bir listeden, birbiriyle en iyi anlaşabilecekleri düşünülebilen kimseler arasından bir Parti Meclisi seçilmiş olsa bile birkaç ay sonra Parti Meclisi'nin içinde bir kopukluk başlar.

– Bu hep mi böyle olmuştur? Yoksa son dönemlerde mi?

Partinin Genel Merkezi'ne daha çok işlerlik kazandırılmalıdır. Genel Merkez'le Grup ilişkileri daha uyumlu, daha iç içe olmalıdır. Gençlik ve Kadın Kollarının sadece dışadönük çalışma yapmaları olanağı sağlanmalıdır.

– Hep böyle olmuştur. Ayrıca Grup'la, Genel Merkez yabancılaşması vardır CHP'de. Bu da partideki kurumlar arası ilişkilerin hiç değilse bugün için geçerli olmayan bir şekilde düzenlenmiş olmasından ileri gelmektedir. Grup-Genel Merkez yabancılaşması derken, Genel Merkez'i hem bir bütün olarak alıyorum, yani Parti Meclisi ve Merkez Yönetim Kurulu'ndan oluşan bir bütün olarak alıyorum, hem de ayrı ayrı alıyorum. Grup hem bir bütün olarak Genel Merkez'le yabancılaşır, hem de ayrı ayrı Merkez Yönetim Kurulu ile ve Merkez Yönetim Kurulu dışında kalan Parti Meclisi üyeleri ile yabancılaşır. Bu öteden beri böyle olagelmıştır. Yani Genel Merkez-Grup çekişmesi, CHP'nin âdeta ezeli bir niteliğidir. Oysa bunun da çözümü bulunabileceği kanısındayım.

Yine bizim tüzüğümüzden ileri gelen bir yapısal kusurumuz da siyasal karar oluşturmaya parlamento gruplarımızın katkı olanaklarının biraz sınırlı olmasıdır. Oysa her parlamenter demokratik rejimde, siyasal karar oluşturulmasında, parlamentonun, dolayısıyla parlamento gruplarının büyük ağırlığı vardır. Fakat parlamento gruplarımız, parti tutumunun oluşturulmasında o ölçüde ağırlığı elde edebilmiş değillerdir...

Bir başka yapısal aksaklığımız da Gençlik ve Kadın Kollarının asıl yararlı olabilecekleri dışadönük çalışmadan çok, içedönük çalışma durumunda bırakılmalarıdır. Bunda Gençlik ve Kadın Kollarımızın üyelerini ve yöneticilerini sorumlu tutmadığım için, “bırakılmalarıdır” sözcüğünü kullandım. Parti içinde belli mevkilere gelebilmek isteyen, belli yerlere seçilebilmek isteyen kimseler, gençlik kollarının ve kadın kollarının yalnız dinamizminden değil, parti içi seçimlerdeki oy gücünden de yararlanmak isterler ve bunları alabildiğine parti içi çekişmelere çekme eğilimine girerler.

Yeni hazırlamakta olduğumuz tüzük değişikliğinde bütün bunların çözümünü bulmak gerektiğine inanıyorum. Yani her partili kendisi için çalışırken, parti için de çalışır durumda olmalıdır. Tüzük buna her partiliyi zorlamalıdır. Ayrıca her partili ve her parti organı içedönük görevlerini yerine getirirken, dışadönük çalışma da yapıyor durumda olmalıdır. Bütün örgüt birimleri için, geniş halk toplulukları ile, özellikle köylü ile sürekli ilişki kurma zorunlu hale, kaçınılmaz hale getirilmelidir. Partinin Genel Merkez'ine daha çok işlerlik kazandırılmalıdır. Ve Genel Merkez'le Grup ilişkileri daha uyumlu, daha iç içe olmalıdır. Gençlik ve Kadın Kollarının da içedönük değil, sadece dışadönük çalışma yapmaları olanağı sağlanmalıdır.

Yeni tüzüğümüzün demokratik yöntemlerle hazırlanmasına özen göstereceğim. Taslak, Merkez Yönetim Kurulu'nda görüşüldükten sonra bölge toplantılarında hem örgütümüzün, hem parlamento üyelerimizin görüşlerini alacağım.

Ben, yeni hazırlayacağımız tüzüğün daha demokratik olmasına özen gösterdiğim kadar,

demokratik yöntemlerle hazırlanmasına da özen göstereceğim. Bunun için izleyeceğim yöntemler şudur: Bir kere bununla ilgili ön taslağı hazırlama görevini, şu şurada parti yönetiminde görev almamış olmakla beraber, çok geniş partililik tecrübesi olan ve tüzükle ilgili sorunları da çok iyi bilen bazı arkadaşlara verdim. Kimse bu arkadaşlarımızın parti içinde, şu veya bu ekipten olduğunu veya belli bir parti organının etkisi altında, bu ön taslağı hazırladığını iddia edemez. Bu görevi vermiş olduğum arkadaşlarım, Turan Güneş, İsmail Hakkı Birler ve Tarhan Erdem'dir. Ben de kendileriyle birlikte bu çalışmalara zaman ayırabildiğim kadar katılıyorum.. Bu içinde bulunduğumuz hafta sonuna kadar ön taslak son biçimini almış olacaktır. O zaman bu ön taslağı Merkez Yönetim Kurulu'na getireceğim. Merkez Yönetim Kurulu ile görüşükten sonra, bölge toplantıları düzenleyeceğim ve bu bölge toplantılarında hem örgütümüzün, hem parlamento grup üyelerimizin görüşlerini alacağım. Herkesin bütün kaygılarını, bütün açıklığı ile ortaya dökmelerini isteyeceğim. Çünkü köklü bir tüzük değişikliği, temele inen bir tüzük değişikliği yapılmasını istediğime göre, bunun uzun süre geçerli kalabilmesi gerekir. Her partinin bu tüzük değişikliğine büyük katkıları olabilir. Örneğin, hemen herkes ilke olarak, önseçimlerde delege sisteminin kaldırılmasını ve bütün partili üyelerin önseçime katılmasını doğru buluyor. Ama bunun sakıncalarını da öne sürüyorlar. Bu, partiyi demokratik sol doğrultusundan saptırma tehlikesini ortaya çıkarmaz mı diyorlar? Çıkarabilir. Buna karşı da en etkin tedbirleri yine tüzüğe koymamız lâzım. Önseçimlere bütün partililer katılınca, parti üyelerinin de çok sağlam ve sağlıklı esaslara, kurallara bağlanması gerekiyor. Eğer bu konuda gerekli tedbirleri alamazsak, iki tehlike birden ortaya çıkar. Bazı yerlerde parti üyeliği herkese açılabilir ve parti o yüzden doğrultusunu şaşırabilir. Veya bazı yerlerde parti üyeliği herkese kapanabilir, çok dar bir kadronun elinde kalabilir. Onun için düşündüğümüz parti içi düzen değişikliğinin birtakım sakıncaları da olabilir. O sakıncalara karşı da herkesin aklına gelen tedbirleri ortaya koymasını bekleyeceğim. Bu örgüt toplantılarını da bitirdikten sonra, Parti Meclisi'ne konuyu getireceğim, ondan sonra da Program ve Tüzük Kurultayı'na tasarı götürülebilir hale gelmiş olacak...

– O kurultayın tarihi kesinlikle belli mi?

– Dediğim gibi, ya yaz sonlarında veya güz başlarında olabilecek. Ben herhalde temmuz ayını tamamıyla bu çalışmalara vermek kararındayım.

– İzin verirseniz birkaç sorum olacak. Birincisi şu: Eğer yanlış anlamadıysam, tüzükte yapmak istediğiniz değişikliklerin temel amacı, parti içine dönük çalışmaları parti dışına yöneltmek. Bunu nasıl sağlayacaksınız?

– Bunu nasıl sağlayacağımız tabii tüzük ortaya çıktığı zaman belli olacak. Bazı temel ilkeler ve hükümler ön taslak çalışmalarında şimdiden ortaya çıktı ve benim için de tatmin edici bir noktada ama, Merkez Yönetim Kurulu'na bile götürmeden önce bunları açıklamamın doğru olmayacağını takdir edersiniz...

– Şunu sorayım yalnız: Sizin için o amacı gerçekleştirecek formüller bulunabilmiş midir? Şu âna kadar yapılan hazırlıklarla...

– Bence şu âna kadar bulunabilmiştir. Fakat benim aklıma gelmeyen, ön taslak üzerinde çalışan arkadaşlarımızın aklına gelmeyen birtakım sakıncalar ve tedbirler de öne sürülebilir...

– Önseçime değindiniz. İzin verirseniz burada onu tartışalım. Dediniz ki, hemen hemen herkes ilke olarak benimliyor. Ben ilke olarak benimsemiş izlenimini Sayın Demirel'den de aldım. Demokratiktir diyor. Daha demokratiktir, fakat iyi düşünmek lâzım. İyi düşünmeden karar vermek birtakım sakıncalar yaratabilir. Aynı düşüncüyü sizin partinizde, değer verdiğiniz bildiğim bazı tecrübeli parti üyeleri de söylediler bana. Ve üzerinde özellikle durulan hususlardan birisi şu: Önseçimin kapsamını bütün üyelere açık bir şekilde genişletecek olursak, o zaman partilerin değişik yönetim düzeylerinde görev almış bulunan kimselerin aktif çalışma olanaklarını, isteklerini azaltabiliriz. Çünkü bugünkü

önseçim sisteminde ne bileyim, bir il başkanının, bir ilçe başkanının, hatta bir ilçe yönetim kurulu üyesinin bir ağırlığı var. Bu ağırlığı ortadan kaldırdığımız zaman o adamın çalışma şevki azalabilir ve bundan parti içine dönük çalışmalar yönünden değil, parti dışına dönük çalışmalar bakımından da zararı görülür... Bu kaygılara katılır mısınız?

Önseçimlere bütün partili üyelerin katılmasından doğacak sakıncaları ve kaygıları biliyorum ve bu kaygılara katılıyorum. Ama sanırım hazırlanan taslakta bu kaygıları ortadan kaldıracak hükümler de ilkeler de getirilmektedir.

– Bu kaygıları biliyorum ve bu kaygılara katılıyorum. Ama sanırım ki, hazırlanan ön taslakta bu kaygıları temelinden kaldıracak hükümler de, ilkeler de getirilmektedir. Ve tam tersine örgüt yöneticilerinin dışadönük çalışma bakımından da, içedönük çalışma bakımından da yetkilerini önemli ölçüde arttıracak, işlevlerini önemli ölçüde arttıracak birtakım hükümler ve kurumsal değişiklikler getirilmektedir...

– Bunları açıklayamaz mısınız?

– Henüz açıklamayacağım, beni bağışlayın...

– Efendim bir son noktaya değineyim bu âna kadar yaptığımız açıklamalarla ilgili olarak. Dediniz ki Halk Partisi tek parti döneminden kalan bir geleneğe tutsak olmuştur – izin verirseniz bu deyimii kullanayım. Belirli kimseler için belirli yerler onların tekelinde, onlara tanınmış bir hak olarak saklanırdı. Bir kodamanlar grubu oluşturulmuştu ve bunlar genellikle yönetim kurullarında yer alırlardı. Bunu değiştirmek lâzım...

– Kodaman deyimini de olumsuz anlamda kullanmadım...

– Şu veya bu şekilde bir ağırlık kazanmış kimseler... Bunu değiştirmekten yana olduğunuzu açıkladınız. Öyle anlaşılıyor ki, burada da herkese açık bir demokratik yöntemi benimsemek...

– Hem herkese açık, hem de herkesin başarılı olabileceği konularda belli mevkilere gelebilmelerini kolaylaştırıcı...

– Orda şöyle bir kaygı duyulabilir mi? Türkiye’de genellikle seçim sistemlerinin alafranga deyimiiyle seleksiyon negatif yönünde işlediği inancı yaygındır. Yani herkese açık seçimlerde seçilenler, o göreve gelmesi gereken en yetkili, en bilgili kişi olmuyor da, genellikle, daha az yetkili ve daha az bilgili geliyor. Bu kaygıya katılmaz mısınız?

Bir kimse çok dürüst, çok iyi niyetli ve çok yetenekli bir uzman olabilir. Ama eğer halkla ilişkileri iyi değilse, o kimse politikada hiçbir işe yaramaz. Daha doğrusu politikada ancak uzman olarak işe yarar, fakat aktif politikacı olarak işe yaramaz...

– Evet, bu “seleksiyon negatifi” Türkçeye, bilmiyorum, “olumsuz eleme” diye çevirebilir miyiz? Seçim sisteminin olumsuz elemeye yol açtığı savı yaygındır. Fakat ben bu sava o ölçüde katılmıyorum. Bu savın yaygın olmasının, özellikle bazı aydın çevrelerde yaygın olmasının bir nedeni, henüz politikacının ne olduğu, ne olması gerektiği konusunda bir tanım birliğine ulaşılmamış olmasıdır. Politikacının bilgin olması gerekmez. Politikacının uzman olması gerekmez. Ama politikacının halkla çok iyi ilişki kurabilen ve halkın birçok kesimlerinin istekleriyle toplumun zorunluluklarını bağdaştırabilen, halkın nabzını yoklayabilecek, daima elinde tutabilecek nitelikte ve halkla iyi ilişki kurabilecek nitelikte kimseler olmaları gerekir. Bir kimse çok dürüst, çok iyi niyetli ve çok yetenekli bir uzman olabilir. Ama eğer halkla ilişkileri iyi değilse, o kimse politikada hiçbir işe yaramaz. Daha doğrusu politikada ancak uzman olarak işe yarar. Fakat aktif politikacı olarak işe yaramaz... Onun için bir ölçünün ötesinde şöhretlerin politikada şansları zayıftır diye bizim seçim sistemimizdeki eleme sürecinin olumsuz olduğu sonucuna varmak bence yanlıştır. Ama daha iyi bir eleme olabilir. Bunun için de çözüm, bence, özellikle bir sol parti söz konusu olduğunda, partinin

doğrultusunu koruyucu tedbirleri, güvence altına alıcı tedbirleri almakla birlikte, halkın önseçime daha geniş ölçüde katılmasını sağlamaktır...

– Bu açıklamalarınız bana önseçimle ilgili olarak belirtilen bir başka kaygıyı hatırlattı. Deniyor ki, önseçimin kapsamı bu şekilde genişletildiği takdirde, parti içinde çalışmaları ile ve halka dönük çalışmalarıyla partinin belirli düzeylerinde değeri bilinen kimselerin seçilme şansı azalacaktır. Buna karşılık isimleri şurada, burada duyulmuş, ne bileyim bazı gazetelerde makaleleri yayınlanmış, belirli bir şöhrete, belirli bir üne kavuşmuş, fakat aslında gerek parti içi, gerek parti dışı çalışmalarında, aktif politikada, demin sizin de yaptığınız tanımlamaya uygun olarak, becerili ve yararları şüpheli, sınırlı olan kimselerin, bu genişletilmiş önseçim sisteminde kazanma şansları yükselecek...

– Bu kaygıyı da biliyorum ve bu yerinde bir kaygıdır. Onun için bu kaygıyı da göz önünde tuttuk. Ön taslağı hazırlayan özel komitenin üyeleri de bu kaygının haklılık ölçüsünü isabetle tayin edebilecek kimselerdir. Hatta bildiğiniz gibi Turan Güneş'in bu konuda mübalağalı kaygıları bile vardır. Bu kaygıları göz önünde tutucu tedbirlerin öngörüldüğünü sanıyorum, ama yeni tedbirler de önerilebilir...

– İlke olarak önseçimin kapsamının sizin önerdiğiniz şekilde genişletilmesi bu komite tarafından da benimsenmiş durumda mı?

– Benimsenmiş durumda, fakat tabiatıyla örgüte ve genel merkeze birtakım yetkileri demokratik ölçüler içinde tanıyan bir süzgeç de kurulacak. Kısaca böyle ifade edebilirim.

– Efendim izin verirseniz parti içi çekişmelerin öteki nedenlerine geçelim.

– Bence şu sırada parti içinde duyulan ve toplumda kaygı uyandıran çekişmelerin ve huzursuzluğun bir başka nedeni de içinden geçmekte olduğumuz genel siyasal durumdaki sıkıntıların ve bunalımın parti içine ve partide hemen herkesin kendi ruhiyatına bir ölçüde yansımış olması... Ülke bir bunalımdan geçerken o ülkenin en önemli partilerinden birinin büsbütün o bunalımdan etkilenmemesi düşünülemezdi...

Ülkedeki bunalım parti içine nasıl yansıyor? Bunun genel olarak hepimizi huzursuz yapması üstünde durmuyorum.. Daha temele inen bir nedenin üzerinde durmak istiyorum.. Siyasette her olumlu sonucun, her başarının uzun veya kısa bir oluşma dönemi vardır. Ve bu oluşma dönemi, sıkıntılı bir dönemdir. Amaca doğru atılan her adımın başarı etkisi uyandırması, herkesi sevindirmesi, alkış getirmesi beklenemez. Atacağı her adımda bunu bekleyen siyaset adamı, her adımını yanlış atabilir. Günü kazanayım derken geleceği yitirebilir. Hem ülke için, hem parti için, hem de kendisi için geleceği yıkabilir... Bir hareketi yürütmekle, belli amaçlara erişirmekle yükümlü kişi, başarıların oluşma döneminde bazı sıkıntıları ve çevresinde bazı huzursuzlukları, hoşnutsuzlukları göze almak zorundadır. Bu sıkıntılar da en çok kendi partisinden gelebilir... Buna bir örnek vermek isterim:

1974 başlarında ekonomik açıdan ve siyasal açıdan bunalımlı bir dönemde hükümet kurduğumuz sırada, almak zorunda olduğumuz ekonomik tedbirler dolayısıyla bazı parti içi çevrelerde, yönetimle ilgili çevrelerde büyük tepkilerle karşılaştık. Oysa o tedbirleri zamanında cesaretle almasaydık, yani görüşmemizin ekonomi ile ilgili bölümünde belirttiğim gibi, gerçek fiyatlarla resmi fiyatlar arasındaki büyük ayrılığı ortadan kaldırmasaydık, hükümette bulunduğumuz sırada ne işçiyi, ne köylüyü tatmin edebilirdik, ne de ekonomiyi kurtarabilirdik. Hele Kıbrıs Barış Harekâtı'nı ülkede ekonomik bunalım yaratmadan başarı ile yürütmeye olanağını hiç bulamazdık. Düşünün ki, Kıbrıs Barış Harekâtı fiiliyatta bir savaşa dönüştü, fakat ona rağmen ekonomimiz üzerinde bunun hiçbir olumsuz etkisi görülmedi. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında eğer dışarıya karşı güçlü olabilirdikse bunun önemli bir nedeni, almış bulunduğumuz tedbirlerle ekonomimizi ve maliyemizi sağlam temellere oturtabilmiş olmamızdı... Bu örnekle belirtmek istediğim şu: Hükümeti kurduğumuz sırada almamız gereken

ekonomik tedbirleri, bütün acılığını bile bile cesaretle ve sorumluca aldık. Ama en büyük tepkiyi de hükümetin Halk Partili üyeleri olarak, kendi yakın çevremizden gördük.

– Ne gibi tepkiler?

– O sıradaki gazete koleksiyonlarını karıştıracak olursanız, Grubumuzdan hükümete ne kadar sert tepkiler geldiğini görürsünüz. Bu tepkiler bazı bakan arkadaşlarımla çalışma şevkini kırarak ölçülere varıyordu. Ama uzun yıllar hükümette bulunmamış bir parti neden sonra hükümete geliyor ve ilk adımda birtakım acı kararlar alıyor. Bunun Grubumuzda huzursuzluk uyandırmasını da doğal karşılıyordum. Fakat bu, o sırada parti içinde ciddi bir bunalım ortamı yaratmıştı... Ama attığımız adımların olumlu sonuçlarını, meyvelerini kısa süre sonra almaya başlayınca ülkede de, partide de herkese huzur geldi... Öyle ki, şimdi niye hükümeti bıraktık diye parti içinden eleştirilere uğruyoruz. Aslında hükümeti kurma kararımızı da hükümetten ayrılma kararımızı da yanlış hatırlamıyorsam, oybirliği ile almıştık, parti organlarından... O sırada hükümetten ayrılmamızın zorunlu olduğuna, herkes değilse bile partililerimizin büyük çoğunluğu inanıyordu. Fakat bizden sonra kurulan hükümetler, özellikle Cephe Hükümeti Türkiye’yi öyle bir bunalıma sürükledi ki, şimdi bazı kimselerin içinde “hükümetten niye ayrıldık, keşke ayrılmayıydık” düşüncesi belirmeye başladı...

– Bu düşünceyi paylaşıyor musunuz?

– İşte ona geleceğim... Aslında bu konuda bir yargıya varabilmek için bence önümüzdeki genel seçimlerin sonuçlarını beklemek gerekir. Ve o zamana kadar benim de parti içinde bu yönden gelen bütün eleştirilere ve bu nedenle doğan bütün huzursuzluğa sabırla, tahammülle katlanmam gerekir. Benim görüşüme göre, eğer biz hükümeti, karşılaştığımız bütün koalisyon içi güçlüklerle rağmen sürdürmüş olsaydık, memlekete iyilik etmiş olmazdık ve bugün CHP çok kötü bir noktada bulunabilirdi, halk için bir umut olma niteliğini büyük ölçüde yitirmiş olabilirdi. Şimdi Cephe Hükümeti’nin yarattığı olumsuz duruma ve bunalıma bakarak, hükümetten ayrılmamız bir yanlışlık gibi gösteriliyor. Oysa cephe hükümetinin ülkeyi sürüklediği bunalımın bence iki nedeni var: Birincisi Cephe Hükümeti’nin kuruluş felsefesindeki yanlışlık ve kötü niyetlilik, ikincisi de, erken seçim yapılmadıkça Türkiye için geçerli bir hükümet kurabilmenin olanaksızlığı. Demirel iddia ediyor ki, “Ben seçimsiz de hükümet kurulabileceğini gösterdim.” Gösterdin ama, bunun nasıl bir hükümet olduğu ortada. Ne hükümetin kendi üyelerini tatmin ediyor, ne memleketi tatmin ediyor. Memleketi, toplumu her alanda bunalımdan bunalıma sürüklüyor. Bunun tek çözümü erken seçimdi. O sırada bunun için direndik, fakat maalesef isteğimizi kabul ettiremedik... Hükümetten ayrılma kararını verdiğimiz noktada o adımı atmasaydık bugün ne durumda bulunurduk? Bir hareketi yürüten siyaset adamı bunun da hesabını yapmak zorundadır. Fakat pek çok kimse bunun hesabını yapmakla kendini yükümlü görmemektedir. Atılması gereken adımları, hele uluslararası alanda zamanı gelmiş ve geçmekte olan adımları, koalisyon içi engeller nedeniyle atamaz duruma getirilen veya verdiği sözleri yapamaz duruma düşürülen bir hükümetin yerinde kalma hakkı yoktur. Eğer o noktaya vardıldıktan sonra da kalmakta direnirse, bugün bütün iç çelişkilerine ve engellerine rağmen işbaşında kalmakta direnen Cephe Hükümeti gibi kötülük etmiş olur ülkeye... Bizim o zamanki koalisyon koşullarının elverdiği hizmet olanaklarını tükettiğimizde, o olanakların sınırına geldiğimizde, görevden çekilmemiz, hem yurtseverliğimizin ve sorumluluğumuzun, hem de parti yararının gereği idi. O yüzden halkın güvenini yitirdiğimizi sanmıyorum. Belki sınırlı bir ölçüde kaybımız olmuştur. Ama eğer iş yapamaz, sözlerimizi yerine getiremez, Kıbrıs için gerekli adımları atamaz duruma düşürüldükten sonra da işbaşında kalsaydık, asıl o zaman halkın güvenini yitirirdik ve en büyük kayıplara o zaman uğrardık.

Ülke yararının gereği, biz ayrıldıktan sonra yeni hükümet denemeleri, zorlamaları yapılmaması, bir an önce millet iradesine başvurularak, geçerli ve etkin bir hükümet kurma olanağının o yoldan sağlanması idi. Doğru olan bu idi. Doğru olan yapılmadığı için, bugünkü bunalımlara sürüklendik.

Fakat şimdi herkes gibi biz de, parti olarak, bu bunalımların etkisinde kalıyoruz, bir ölçüde... Gerçek şu: Karşılaştığımız bütün engellere ve baskılara rağmen ve henüz geçen yıl ekonomideki kötü gidişin belirtileri yurttaşın günlük yaşamında duyulmamış olduğu halde, 1975 Ekimi'nde yapılan kısmi seNATO seçimlerinde, bizim oy oranımız büyük ölçüde arttı. 1973 milletvekili seçimlerinde yüzde 33 olan oylarımız, ondan bir buçuk ay sonra yapılan genel yerel seçimlerde yüzde 38'e yükselmişti. 1975 Ekimi'nde büyük bir atılımla yüzde 44'e yükseldi...

– O sırada Adalet Partisi'nin 1973'te aldığı oy oranında da aynı yükselme...

– O da yükseldi ama Adalet Partisi, hükümetin başında bulunarak, iktidarı değiştirmesi beklenmeyen bir seçime girdi. Yani iktidarda olmanın ve hükümetin başında bulunmanın bütün avantajlarıyla seçime girdi. Sağdaki oylardan büyük bir kısmını kendinde topladı. Hükümette olmanın bütün avantajlarını baskı ölçüsünde kullanarak, seçime girdi, oylarını arttırabileceği kadar artırdı ve yine de CHP'nin oy oranının bir hayli altında kaldı... Şimdi ekonomideki bozuklukların, artık önlenemez hale geldiği bir aşamaya erişmiş bulunuyoruz. Ülkedeki siyasal ve sosyal bunalımın çok daha ileri ölçülere vardığı bir aşamaya gelmiş bulunuyoruz ve her alandaki olumsuz belirtiler giderek artıyor. Ben, öyle inanıyorum ki, gerek bizim halka umut verici niteliğimizi sürdürebilmemiz, gerek bugünkü hükümetin hem kuruluşu, hem tutumu bakımından geçersizliğinin her gün daha iyi anlaşılması sonucunda, biz 1977 seçimlerinde çok iyi sonuç alabileceğiz.

Ben, partimin genel başkanı olarak bir yandan günü düşünmek, bir yandan yıllar sonrasını düşünmek zorundayım. Herkes bu zorunluluğu duymayabilir ve hükümetten çekilme kararında hata ettik diyebilir.. Tutumumuzun doğru olup olmadığı seçimden sonra belli olacak. O zamana kadar bu konuda bana yöneltilecek eleştirileri saygı ve tahammülle karşılamaya mecburum..

– O sırada parti içi huzursuzluklar, bu sonucu önleyecek bir tehlike olarak bilinmiyor mu?

– Tamam, şimdi ona geliyorum. Fakat o noktaya gelinceye kadar benim büyük sıkıntılarım olacak.

Ben, seçim sonrasını düşünerek hareket etmeye mecburum. Aksi halde, yalnız günü düşünseydim, partimin genel başkanı olma hakkını kendimde göremezdim. Ben, bir yandan günü düşünmek, bir yandan bir yıl sonrayı, bir buçuk yıl sonrayı, iki yıl sonrayı, on yıl sonrayı bir arada düşünmek zorundayım. Fakat herkes bu zorunluluğu aynı ölçüde duymayabilir ve bugün toplumun karşı karşıya kaldığı sıkıntılar karşısında, hükümetten çekilmekle hata ettik diyebilir. Hükümetten çekilmemekle ne kadar daha büyük hata etmiş olabilirdik: Onu ispatlayabilme olanağı yok fiilen. Fakat ben, onu kendi takdir ölçülerimle hesaplıyorum, ama kimseye de siz ille benim bu takdir ölçülerimi kabul edeceksiniz diyemem... Tutumumuzun doğru olup olmadığı seçimden sonra belli olacak. O zamana kadar ben, tahammül etmeye, bu konuda bana yöneltilecek eleştirileri saygı ile ve tahammülle karşılamaya mecburum. Fakat sizin de değindiğiniz gibi, bu arada önemli olan CHP'nin halk gözünde umut niteliğini arttırarak sürdürebilmesidir... Bunun için de dışadönük çalışmaya yöneltici tedbirleri, tüzükle de ilgili olarak demin belirttiğim gibi almamız gereklidir. Dışadönük çalışmalar, partililerin de moralini yükseltecektir. Şunun için yükseltecektir: Bizim halkımız çok görmüş, geçirmiş bir halktır ve olayları, gelişmeleri, geleceği olağan-üstü bir yetenekle değerlendirebilen bir halktır. Benim ne zaman Ankara'da, başkentin politika kulislerinde moralim dayanamayacağım kadar bozulsa, Anadolu'ya giderim, halka giderim ve moralim, geleceğe güvenim kuvvetlenmiş olarak Ankara'ya dönerim.

– Şu arada böyle bir ihtiyaç hissediyor musunuz?

– Tabii gidebilsem iyi olur ama, dediğim gibi, tüzük ve program çalışmalarını yapmam gerekir.

Fakat o ölçüde tahammülüm zorlanmış değil. Demek istediğim şu ki: Parti yönetiminde görev alanları

dışadönük çalışmaya zorladığım oranda, bu kulis çekişmelerinin olumsuz etkileri azalacaktır ve halkın taze havasıyla arkadaşlarımızın maneviyatları yükselebilecektir...

– Efendim, öyle zannediyorum ki, bu açıklamalarınız ve düşündüğünüz tedbirler bazı kimselere biraz iyimser gözükebilir. Şu nedenle: Parti dışı çalışmalara yönelik özendirici, hatta zorlayıcı tedbirleri ne kadar alırsanız alın, birtakım kişilerin kendi kişisel ihtiraslarını, hesaplarını, amaçlarını sanırım ortadan kaldıramazsınız ve bu kişisel ihtiraslar, hesaplar yine kişisel rekabeti sürdürme nedeni olacaktır. Birtakım kimseler kendileri yükselebilmek için rakip saydıkları kimseleri batırmaya çalışacaklardır. Bu belki insanın doğasından gelen bir zayıflık... Buna karşı bir güvenilir yönteminiz var mı?

– Tabii, politikacıdan çok şey beklenemez. Politikacı da bir insandır ve en erdemli ve ergin kişinin bile birtakım zaafları olur. Kaldı ki, bizatihi politika, insanları bir ölçüde kişisel çalışmaya da yöneltir. Aslında Türkiye'nin bugünkü durumuna baktığımızda hiçbir CHP'linin kişisel çalışma yapmaya hakkı yoktur bence. Ama bunu ne kadar etkileyici üslup ile inandırıcı üslup ile söylersem söyleyeyim, söylediğim anda herkes üzerinde etkili olabilir. Herkes, "Ecevit doğru söylüyor, şu sırada bizim kendimizi düşünmeye hakkımız yok" diyebilir. Ama o toplantıdan çıkıp siyasetin gerçekleriyle yüz yüze geldiğinde yeniden o gerçeklere uymak zorunluluğunu duyabilir. Onun için bu konuda çok fazla şey beklememek gerekir. Bu konuda bizim talihimizden gelen bir talihsizliğimiz var. Şunu demek istiyorum:

Şu sırada CHP'ye halkın bağladığı umut olağanüstü boyutlara varmıştır. Halk bu kadar büyük ölçüde umut bağladığı bir kuruluştan ve o kuruluşun üyelerinden insani ölçüleri aşan bir davranış bekliyor. Hiç bencil olmayan, kendini tamamıyla topluma adamaya yönelik bir davranış ve çalışma bekliyor. Oysa hepimiz insanız, herkesin kendi günlük yaşamında ve mesleğinde ufak tefek birtakım zaafları olur; yaşamın ve mesleğin zorlamalarından, gereklerinden ileri gelen zaafları olur. Bu zaaflar bir ölçünün ötesinde giderilemez. Ama ölçü ne ise o ölçüye kadar gidermek zorundayız; bu zaafları, kendi içimizde, Halk Partisi içinde gidermek zorundayız. Aksi halde yalnız CHP'ye değil, halka ve demokrasimize kötülük etmiş oluruz. Çünkü halk bize o kadar umut bağlamış ki, bizden olağanüstü sorumluluk ve özveri bekliyor. Ben, parti içi çekişmelerde bu nedenle gereken ölçüyü bulabileceğimizi umuyorum...

Bu tüzük değişiklikleriyle bir de şu sonucu elde edebileceğimize inanıyorum: Elbet yine çekişme olacaktır parti içinde. Fakat herkes oyun kurallarının adaletli biçimde uygulandığı ve korunduğu inancında olabilmelidir. Bir parti yönetimi, oyun kurallarında en adaletli biçimde davranabilir, en tarafsız biçimde davranabilir. Fakat sistemde birtakım kapılar, gedikler varsa, yönetimin iyi niyetine rağmen haksızlıklar olabilir veya haksızlıklar olduğu ya da olabileceği kuşkusuz zihinlerde yer etmiş olur... Biz haksızlık olasılıklarına karşı, bütün tedbirleri almak kararındayız. Yalnız hukuki tedbirleri değil, teknik tedbirleri de almak kararındayız. Bu arada bildiğiniz gibi üyelerle ve parti temsilcilikleri ile ilgili kayıtları ve işlemleri bilgisayar sistemine bağlamayı düşünüyoruz. Çünkü kimlerin gerçekten üye olup olmadığı, kimlerin parti içinde oy kullanabilmek için belli bir süreyi doldurup doldurmadığı, kimlerin birkaç yerde birden üye olup olmadığı sürekli bir tartışma ve kuşku konusudur. Bilgisayar istemiyle bu kuşkuları tamamıyla ortadan kaldıracacağız. Bunu bilgisayar sistemine bağlamanın mümkün olduğunu gösteren bir olabilirlik araştırması yaptırдық. Bilgisayar sistemini işletebilmemiz için o konuda da tüzüğe bir hüküm koymamız gerekiyor. Çünkü bilgisayar sisteminin işlemesi, belli bilgilerin, verilerin düzenli ve sürekli biçimde, belli bir yere gelmesine bağlı. Bunun için örgüte yeni yükümlülükler getireceğiz. Bu da tüzük değişikliğine bağlı.

Kısacası yine çekişme olacaktır ama herkes bu çekişmenin adalet içinde yürüdüğünden emin olacaktır. Bu da partiye büyük ölçüde huzur getirecektir inancındayım.

– Efendim, son açıklamalarınız bana bir soruyu hatırlattı. Bu gibi çekişme dönemlerinde genel merkez grubu ile genel merkez grubunun dışında olan ve o grupla savaşıyor gruplar arasında birtakım iddialar ortaya atılır. Ve genellikle genel merkez dışındakiler, genel merkezin birtakım haksızlıklar, hatta tertipler, oyunlar düzenlediğini, yetkilerini kötüye kullandığını ileri sürerler... Şimdi bu tür iddialara da rastlanmaya başlandı. Bunlarda ne kadar gerçek payı var? Veyahut bu tür iddialar karşısında sizin aldığınız vaziyet ne oluyor?

Ben Genel Merkez'in iyi niyetine inanıyorum. Fakat benim inanmam yetmez. Önemli olan yetkilerin kötüye kullanılabilmesi kuşkusunu bütün partililerin zihninden silmektir. Bu da parti içi düzen değişikliği ile sağlanabilir...

– Ben Genel Merkez'in iyi niyetine inanıyorum. Fakat benim inanmam yetmez. Veya Genel Merkez'in gerçekten büyük bir iyi niyetle davranıyor olması yetmez. Önemli olan, yetkilerin kötüye kullanılabilmesi kuşkusunu bütün partililerin zihninden silmektir. Bu da uzun uzadıya belirttiğim parti içi düzen değişikliği ile sağlanabilir.

– Evet, ben geleceğe dönük olarak değil de, bugünkü dönem için sormuştum sorumu...

– Ben bu işin içinden başka türlü çıkamayacağım veya kendim çıksam bile birçok kimseleri inandıramayacağım kanısına vardığım için güvenceleri ve çözümleri parti içi düzeni değiştirmekle sağlamaya çalışıyorum.

– Efendim bir de size, kişisel olarak yöneltilen bir eleştiriyi bu fırsattan yararlanarak sormak istiyorum. Deniyor ki, Sayın Ecevit halka dönük çalışmalarda daima halkın ayağına gider, onlarla temas eder bir özelliğe sahiptir. Ama bu özelliği parti içinde sürdürmez. Parti içinde özellikle grupta öyle kimseler vardır ki, hâlâ sizinle ilişkisi, elinizi bir fırsatını bulup sıkmaktan öteye gitmemiştir. Onlarla konuşmazsınız, onlara açık değilsiniz, onlarla gereken temasları, onların özledikleri, istedikleri biçimde sürdürmezsiniz. Sizi bir fildişi kulesine çekilmiş lider gibi görürler. Bu eleştirilere karşı sizin görüşünüz nedir?

– Bu eleştirilerde gerçek payı vardır. Fakat bu konuda benim de, kiminin kabul edebileceği, kiminin kabul etmeyeceği bir mazeretim vardır. Gerçek payı derken, şunu söylemek istiyorum: Gerçek olmayan payı da vardır bu iddiaların. Evet, parti içi ilişkiler bakımından eksiklik, kusurlarım oluyor ama, örneğin, bir grup üyesi arkadaşımız benimle görüşmek istediği vakit, bazı istisnai durumlar dışında bir-iki günden fazla beklettiğim vaki değildir. Hatta genellikle gününde görüşürüm. Şimdi şu sırada beni mesela, vicdanımda rahatsız eden iki istek var. İki parlamenterimiz Rusya gezimden önce benimle görüşmek isteklerini bana ulaştırmışlardı. Bildiğim kadarıyla parti içi çekişmelerle de ilgisi olmayan konular, konuşacaklardı. Fakat araya gezim girdi, işte sizinle görüşmem girdi. *Hürriyet*'le görüşmem girdi. Bugüne kadar o olanağı bulamadım diye vicdan azabı duyuyorum. Ve bu hafta içinde o görevi de yapacağım. Fakat bir günden fazla geciktirdim mi bir görüşmeyi, bu benim için taşınmaz bir vicdan yükü olmaya başlar. Milletvekillerimizin, Senatörlerimizin benimle görüşme isteklerine günü gününe o kadar özen gösteririm. Ama bunun yetmediğini de biliyorum. Gönlüm istiyor ki arkadaşlarımla daha uzun sohbetlere zaman ayırabileyim. Fakat buna benim çalışma anlayışım ve çalışmada verdiğim öncelikler bir ölçünün ötesinde olanak bırakmıyor. Geçmişte partililerle, parlamenterlerle sohbe çok geniş vakit ayıran bazı üst kademe parti yöneticileri bilirim. Fakat onlar halkla hiç temas etmezlerdi. Bütün günlerini Genel Merkez'de, tıklım tıklım dolup taşan odalarında veya parlamento kulisinde, kahve çay içip sohbet ederek geçirirlerdi. Öylelerinin ne partiye yararı oldu, ne kendilerine yararı oldu. Şimdi ad vermek istemiyorum ama bu hatırlatmayı yapınca birçok partilimizin aklına bazı adlar gelecektir; onlar siyaset hayatından silinip gitmişlerdir. Hatta unutulmuşlardır.

Ben, 24 saatin bir bölümünü okumaya ayırmak zorundayım. Yalnız politika ile ilgili konuları okumanın da bir politikacıya yarardan çok zarar getireceğine inanırım. Belli bir noktaya gelmiş politikacı, toplum sorunlarına yalnız dar siyasal açıdan değil, her açıdan bakabilmek zorundadır...

Benim çalışma yöntemimin bir özelliği, mümkün olduğu kadar halka daha çok gidebilmek.. Halkla temas edebilmek. Bu da bir zaman problemi ortaya çıkarıyor. Halka giderken de hazırlıksız gitmiyorum. Bir yurtiçi geziye çıkacağım vakit, bir tek konuşma yapacak olsam bile günler önceden hazırlanmaya başlarım. Evvela o bölgeyi bilen kimselerle, o arada milletvekilleri ile senatörlerle görüşür, o bölge hakkında bilgi toplarım. Ayrıca bazı uzman arkadaşlarıma o bölge ile ilgili hazırlık görevi veririm. O hazırlıkları incelerim. Kendim konuşma notlarımı titizlikle hazırlarım. O konuşma notlarımdan ayrıca basın özetini kendim çıkarırım. Bunlar tabii çok zaman alan şeyler...

Ayrıca benim çalışma yöntemimin bir özelliği de, okumaya verdiğim önemdir. Bir politikacının kendini günlük olaylara ve temaslara bir ölçünün ötesinde kaptırırsa, okuyamayacağını, okuma olanağını bulamayacağını biliyorum. Çünkü, hele Türkiye gibi hızla gelişme sürecinde olan bir demokratik ülkede 24 saat, bir aktif politikacı için çok yetersizdir. Ben bu 24 saatin bir bölümünü okumaya ayırmak zorundayım. Yalnız politika ile ilgili konuları okumanın da, bir politikacıya yarardan çok zarar getireceğine inanırım. Politikacı, özellikle belli bir görev noktasına gelmiş politikacı, toplum sorunlarına yalnız dar siyasal açıdan değil, her açıdan bakabilmek zorundadır. Politikanın dışından da bakabilmek zorundadır. Aksi halde politika için politika yapar duruma gelir. İnsan için politika yaptığını, insanlık için politika yaptığını unutmaz. Ona insanı sürekli hatırlatacak ve anlatacak bir kültür yenilemesi de gereklidir. Ben buna sanırım bazı politikacıların verdiğinden daha büyük önem veriyorum, bazılarının gösterdiğinden daha büyük özen gösteriyorum.

– Ne gibi şeyler okuyorsunuz politika dışında?

– Edebiyat okuyorum, psikoloji okuyorum, felsefe okuyorum, politika ile önemli ölçüde ilgili olan ekonomik konuları da okumaya çalışıyorum. Ayrıca politika ile ilgili olarak da, hem kitap okuyorum, hem Türk ve yabancı pek çok yayın organını izlemek zorunda kalıyorum.

Eskiden benim bir avantajım vardı, İnönü Genel Başkan, ben Genel Sekreter iken dış politikayı aylarca izlemediğim dönemler olurdu. Ama bu yüzden vicdan huzursuzluğu duymazdım. Çünkü nasıl olsa İnönü, dış politikayı hepimizden daha iyi izleyip değerlendiriyor, diye düşünürdüm. Ama İnönü'den sonra dış politikayı izlemenin sorumluluğu da benim üstüme yüklendi...

Eskiden benim bir avantajım vardı. Rahmetli İnönü Genel Başkan, ben de Genel Sekreter'ken aslında dış politikanın önemini bilmekle ve dış politikaya büyük ilgi duymakla birlikte, dış politikayı aylarca izlemediğim dönemler olurdu. Ama bu yüzden de vicdan huzursuzluğu duymazdım. Çünkü “nasıl olsa İnönü dış politikayı hepimizden iyi izliyor ve hepimizden iyi değerlendiriyor, büyük tecrübesi ve yetenekleri ile hepimizden iyi izleyip değerlendiriyor” diye düşünürdüm. Ve gerçekten öyle olurdu. Bu konuda bir sorumluluk duymazdım. Ama rahmetli İnönü'den sonra dış politika ile ilgilenmenin de sorumluluğu benim üstüme yüklendi. Üstelik Türkiye'de çok geç kalmış bir adımı ilk kez biz attık. Dış ilişkiler kurmaya başladık. Bu da benim zamanımı almaya başladı. Ayrıca benim bir özelliğim, politikaya, yazarlıktan gelmiş olmam. Bu benim için büyük yararlar sağladığı kadar, birtakım sıkıntılar da getiriyor. Benden yazı bekleniyor. Ayrıca eski bir gazeteci ve yazar olarak, gazeteci arkadaşlarımla yapacağım, yaptığım görüşmelere büyük özen gösteriyorum. Konusunu önceden biliyorsam, o konuda hazırlık yapma gereğini duyuyorum. Hatta yazarlık ve gazetecilik alışkanlığı ile imkân bulursam, demeçlerimi, konuşmalarımı basılmadan önce gözden geçirme

gereğini duyuyorum. Şimdi bu yılbaşından itibaren politikayla dolaylı veya dolaysız ilgili konularda yaptığım bu gibi çalışmalara hatırlayabildiğimiz kadarıyla bir göz atacak olursak: Yılbaşında Demokratik Sol düşünce forumunda, sanırım parti doğrultusu bakımından bir aşama olan uzun bir konuşma yaptım. Bunda, işçi ve köylü hareketi ile ilişkimizi ortaya koydum. Bu belli bir hazırlığın sonucu idi. Ve buradan bir kitapçık ortaya çıktı. Daha sonra uzun hazırlıkların sonucunda bir bütçe konuşması hazırladım. Bundan 227 sayfalık bir kitap ortaya çıktı. Daha sonra Paris'te Fransız Kültür Radyosu'nun hazırladığı üç günlük bir açık oturuma katıldım. Bunun için bir doktora çalışması yapan öğrenci gibi, haftalarca çalışma zorunluluğu duydum. Çünkü dünya için hayati konularda, bütün dünyanın önüne çıkıp üç günlük bir açıkturuma katılacaktım. Ayrıca ben bir yurtdışı gezide bulunduğum sırada bir oldubitti ile karşılaştım. Benden habersiz ve izinsiz olarak, benim birçoğunu kendi dosyamdan çıkarıp attığım eski şiirlerim, bazıları yanlışlarla dolu olarak kitap halinde basıldı. Bu bana hiç hesapta olmayan ve çok sıkışık bir dönemime rastlayan bir yükümlülük getirmiş oldu. O kitabı toplatıp, kendi şiirlerimi kitap haline getirmek zorunluluğunu duydum. Bütün bu işin gücün, toplum bunalımının, parti içi bunalımın ve yurtdışı gezilerimin arasında o kitabı da hazırlamak zorunda kaldım. Şiirlerimi gözden geçirdim, şiir çevirilerimi, sanat yazılarımı gözden geçirdim ve niçin şiir yazmaya devam ediyorum diye de uzun bir önsöz hazırlama zorunluluğunu duydum. Bu arada birtakım uzun konuşmalarım oldu. İşte nihayet sizinle bu, günler süren konuşmayı yapıyoruz. Şimdi şunu düşünelim ki, ben politikacı olmasaydım, başka hiçbir işim de olmasaydı, sadece yazar olsaydım altı ay içinde bu kadar şeyi ortaya çıkarmaya yine de güç zaman bulabilirdim. Ben hem bu zamanı bulmak zorundayım hem de direkt siyasal görevlerimi veya bunlar dışında kalan siyasal görevlerimi yapmak zorundayım. Oysa her politikacıdan bu ölçüde yazması, bu ölçüde bu kadar çok kitap çıkarması beklenmiyor. Ama benim bir yazarlık geleneğim olduğu için, bu da benden bekleniyor. Bütün bu nedenlerle, kişisel temaslara gönlümün istediği kadar vakit ayıramıyorum. Bunun sıkıntısını ve ezikliğini duyuyorum. O vakti ayırabilsem, kendim için de çok yararlı olacağını biliyorum ama gün 24 saat ve kendi çalışma anlayışım ve yöntemlerim içinde maalesef ancak bu kadar zaman bulabiliyorum.

– Efendim, sanırım sizin çalışkanlığınıza kimse bir şey diyemez de, belki öncelikler konusunda içlerinde kalmış özlemleri, istekleri dile getirenler bu eleştirilerde bulunuyorlar.

– Arkadaşlarımın eleştirilerini haklı buluyorum. Ancak haklı bulunsa da, bulunmasa da kendi mazeretlerimi öne sürüyorum.

– Efendim, bir de bununla ilgili olarak şu husus var. Bütün dikkatinize ve dediğiniz gibi vicdan azabı konusu olan bazı görüşme eksikliğine ayrıca şu husus ekleniyor: Temaslarınızı daima resmi düzeyde, resmi havada yapmak, onun dışında bir özel ilişki, dostluk, ahbaplık kurmamak, özel yaşantınızda onlarla bir yakınlığa girmemek. Bu arada mesela, –İnönü'den demin söz ettiniz– İnönü'nün her akşam evine mutlaka birtakım kimseleri davet edip, onlarla ille ciddi olmayan birtakım konuşmalar yaptığını, böylelikle bir yakınlık, bir gönül alma, bir değer verme, bir önem verme havasını yarattığını ve bunun da, parti içinde dayanışma, lidere duyulan yakınlık bakımından yararlar sağladığını ileri sürüp şimdi bu eksikliği duyduklarını söyleyenler var.

Herkesin birtakım zaafı vardır. Benim de vardır. Fakat özel yaşamı kalmamış bir adam durumundayım. Özel yaşamda, temasa ayırabildiğim zaman çok sınırlıdır.. Bunu da giderek içimize sindirmemiz gerekiyor...

– Bu konudaki eleştiride de haklılık var. Fakat anlattığım nedenlerle bundan ötesine fiilen vaktim ve enerjim kalmıyor. Üstelik şimdi eşim de en az benim kadar çalışıyor. Bir yandan arkadaşları ile birlikte kendi başlattığı partinin Tanıtma Komitesi var. Orda sürekli yayınlar yaparak çalışıyor. Bir

yandan da Köylü Derneği'ni kurdu. Böylece artık ikimizin de zamanı doldu. Bırakınız eşle, dostla yemek yemeyi, baş başa yemek yeme olanağını bile çok nadir bulabiliyoruz. Onun için temaslarımı bir ölçüde sınırlamaya mecbur oluyorum. Bir de partide taşıdıkları görevler ve sorumluluklar gereği sürekli temas etmem zorunlu olan arkadaşlarım var. Onlarla temasa öncelik veriyorum. Onun dışında, bazen şikâyet konusu olan bir özelliğim vardır: Uzmanlarla görüşmek, danışmanlarla görüşmek. Ona da vakit ayırmaya kendimi mecbur sayıyorum. Fakat bu vakti ayırırken, sürekli temas kurduğum uzmanların beni parti içi çekişmelerde taraf tutarmış gibi gösterecek kişiler olmamasına özen gösteriyorum. O yüzdendir ki, çok danışma ihtiyacını duyduğum bazı arkadaşlarıma belli dönemlerde danışma olanağı bulamamak gibi durumlara kendimi soktuğum oluyor.

Özetleyecek olursak, ille kendimi haklı göstermeye çalışmam doğru değildir, bunu biliyorum. Herkesin birtakım zaafı vardır. Benim de bu zaafı vardır. Fakat özel yaşamı kalmamış bir insan durumundayım. Veya özel yaşamına ayırabildiği zamanı da dinlenmek için değil, kendi kafasını yenilemek için kullanmaya çalışan bir insan durumundayım. Aslında bütün demokratik ülkelerde bildiğim kadar, siyaset adamlarının yaşamları bir hayli yüküldür. Özel yaşamları, özel yaşama ve temasa ayırabildikleri zaman çok sınırlıdır. Bunu da giderek içimize sindirmemiz gerekiyor.

– Parti içi durumla ilgili olarak izin verirseniz son bir sorum olacak. Bu, bir yerde ilk sorumla bağlı. Başında da konuyu açarken demiştim ki, edindiğimiz izlenim bu hizmet yarışının artık sizin hoşgörü sınırını da aşacak bir noktaya geldiğini gösteriyor. Nitekim son grup toplantısı ile ilgili haberlerde, sizin bu toplantıda, “Bu partiye acıyın, işi bu kadar dayanılmaz hale getirmeyin” dedirtecek durumlarla karşılaştığınız anlaşılıyor. Partiyi “acınacak” hale düşüren olaylar nelerdir, bunu sormak istiyorum. Bir de daha önceki Parti Meclisi konuşmanızda da şöyle bir cümleiniz olmuştu: “Parti içinde daha solcu görünmek için, sorumsuz davranmak alışkanlık haline geldi. Dışımızdaki sol örgütlerle ilişki kurmak bakımından yarışanlar var.” Bu sözleriniz, gerek biraz önce değindiğim, gerek şimdi değindiğim sözleriniz, parti dışında birtakım kaygılar, kuşkulular yaratabilir. Daha açık anlaşılma ihtiyacı uyandırabilir...

– Parti içi durumdan üzülmemin nedenlerini konuşmamızda uzun uzadıya anlatmış olduğumu sanıyorum. Aslında Türkiye'nin şu bunalımlı döneminde ve parti tüzüğüne doğurduğu birtakım zararlı durumlar ve aksaklıklar nedeni ile bu çekişmelerin olması doğal olabilir. Belki doğal sayılmak gerekir. Fakat Türkiye'nin içinde bulunduğu ortam bizden bu hakkı kaldırıyor. Bizim politikacılardan ve partilerden normal olarak beklenebileceğin ötesinde bir bütünlük ve dışadönük çalışma göstermemizi halk bizden çok haklı olarak bekliyor. Bu bekleyişe uygun bir davranışta bulunmamız, hem Türkiye'de demokratik rejimi yaşatmak için zorunludur hem de CHP'yi seçimle işbaşına getirebilmek için zorunludur. O bakımdan bunun üzerinde bu kadar ısrarla duruyorum.

– Affedersiniz, oysa son sözünüz âdeta partinin acınacak hale geldiği izlenimi verebilir dışarıya.

– Hayır. Bu, dayanamayıp yerimden yaptığım bir müdahalenin dışı yansıması... Tabii en çok şikâyetçi olduğum konulardan biri de Kurul toplantılarında yapılan konuşmaların, eksiği ile, fazlası ile, başı ve sonu atılarak ve izinsiz olarak dışarı sızdırılması... Fakat bu maalesef öteden beri gideremediğimiz bir hastalıktır. Şimdi tam üslubunu ve seçtiğim kelimeleri, daha doğrusu seçmeden kullandığım kelimeleri hatırlamıyorum ama bir noktada yerimden bir müdahale gereğini duydum. Ve o müdahalenin de konusu bu idi. Yani Parti Meclisi'nin kamuoyuna resmen açıklanmamış bir toplantısındaki konuşmalarla ilgili olarak basına yalan yanlış birtakım şeyler yansıtılmış. Bir arkadaşımız onları doğruymuş gibi kürsüye getirdi; orada tepki gösterdim. Zaten kâfi derecede zarar veriliyor partiye, bir de böyle aslını, esasını bilmediğimiz söylentileri doğruymuş gibi kürsüye getirmeyin, bu partiye yazık oluyor dedim. Yani, Parti acınacak halde değil, fakat bazı partililerin daha sorumluca davranmalarını istedim.

CHP Dışı Sol

Diğer sol partilerle ilişkimiz olmamakla beraber, genellikle birbirimize saygı ve anlayış ölçüsü içinde, özgürlükçü demokrasinin yaşamasına hepimiz kendi katkılarımızı yapmaktayız. Bunlardan çoğu şiddet eylemlerine karşı kesin vaziyet almışlardır. Fakat özellikle partiler dışı sol topluluklar arasında bu vaziyeti almayanlar da vardır. Ben onların hiçbir oy değeri olmadığı kanısındayım...

ECEVİT – Solla ilişkiler konusunda benim Parti Meclisi'nin kapalı bir oturumunda söylediğim sözlerin, dışarıya ne ölçüde nasıl yansıdığını bilmiyorum. Çünkü o toplantıdan hemen sonra yurtdışına gitmişim. Fakat gene benim söylediğim çerçevenin dışında yansımış olabilir veya her cümlemin önündeki ve ardındaki tamamlayıcı cümleleri atarak duyurduğumuzda çok değişik anlamlar taşıyabilir. Ben bu konuda ne düşündüğümü size kısaca söyleyeyim. Zaten açık konuşmalarımda da genellikle söylüyorum:

Bir sol partinin kendi dışındaki, kendi doğrultusunun ötesindeki sol düşüncelerin de açıklanma özgürlüğünü savunması başka bir şeydir, o düşüncelerin parti çatısı altına veya toplantılarına getirilmesine göz yumması başka bir şeydir. Her sol partinin kendi doğrultusunu titizlikle koruması gerekir. Çünkü solda düşünce tutarlılığı çok önemlidir. Zaten o nedenledir ki, partiler sola kaydıkça daha çok bölünürler, daha ufalırlar genellikle. Özellikle düşünce özgürlüğü bulunan ülkelerde, özgürlükçü demokrasinin bulunduğu ülkelerde bir noktanın ötesine geçen sol partilerin bölünme olasılığı fazlalaşır. Bu ancak parti içinde düşünce tutarlılığına önem vermekle önlenebilir. Bizde bazı arkadaşlarımız, inanıyorum ki iyi niyetle, bu ikisini birbirine zaman zaman karıştırabiliyorlar. Yani mademki, biz kendi dışımızdaki sol düşüncelere, farklı düşüncelere de müsamahalıyız öyleyse kendi toplantılarımızda da bunların dile getirilmesi karşısında fazla bir tepki göstermeyebiliriz, havasında görünüyorlar zaman zaman. Ben ise bu konuda müsamahasız olduğumu söyleyebilirim. Yalnız partinin doğrultusu bakımından bunun giderek sakıncalar doğurabileceğini düşündüğüm için değil, aynı zamanda CHP'ye o yönde tuzaklar hazırlanmakta olduğuna inandığım için müsamahasızım. Çünkü bu cephe hareketi başladıktan sonra CHP'yi açıkça sağdan gelen fiili saldırılarla yıldırma, güçsüzleştirme, toplantı yapamaz duruma getirmek için her girişimde bulunuldu. Hatırlarsınız 1976 başlarında töb-der toplantıları vesile edilerek bazı sağcı militan grupların düzenledikleri saldırılar yer yer bizim parti binalarımıza da yöneltildi. Veya partililerimizin işyerlerine yöneltildi. Daha sonra Gerede'den başlayarak benim katıldığım bazı açık hava toplantılarına fiili ve silahlı saldırılar oldu. Ama biz bütün bunlara direndik. Bunlar karşısında yılmadık. Halk da bize büyük destek oldu. Ve görüldü ki, sağdan CHP'ye bu türlü yıldırma girişimleri yöneltmek CHP'yi zayıflatmıyor, güçlendiriyor. Yıldırıyor, cesaretlendiriyor ve halktan koparmıyor, tam tersine halk kendi partisine daha çok sahip çıkıyor. Onun için geçen yıl seçim kampanyası ilerledikçe, bu taktiği bir yana bıraktılar ve bu taktiğin bırakıldığı andan başlayarak bizim toplantılarımıza kendi dışımızdaki bazı sol görüntülü gruplar gelmeye ve bizim asla kabul edemeyeceğimiz sloganlarını kendi toplantılarımızda haykırmaya başladılar. Bazen bu müdahaleler açık bir engelleme niteliğini alıyordu. Örneğin, son Tandoğan Alanı toplantımızda tasvip etmediğim ve alandan uzaklaştırılmasını sağladığım dövizler dışında şöyle bir oyunla karşılaştım: Ben bir cümleyi daha tamamlamadan, o cümlemin konusuyla hiç ilişkisi bulunmayan bir konuda bazı gruplar kendi sloganlarını haykırmaya başlıyorlar ve benim konuşmamı engelliyorlardı. Böylelikle CHP'yi hem olduğundan başka gibi gösterme, hem de toplantı yapamaz, yapsa bile konuşamaz hale getirme oyununu, tuzağını açık ve kesin olarak görüyorum. Kimse beni böyle bir tuzak olmadığına inandıramaz. Çünkü CHP'ye gölge düşürmenin, CHP'ye halkımızın bağladığı umutları sarsabilmenin tek yolu olarak bazı çevrelerin

bunu gördüklerini biliyorum. Ve daha önce de belirttiğim gibi, biz bir açmaza düşürülmek isteniyoruz. Bu grupların karşısına çıkarsak Ecevit ve CHP, solu itti denecek, karşısına çıkmazsak kendi dışındaki sola teslim oldu denecek. Ben riskini göze alarak karşı çıkmayı yeğliyorum ve dürüstlüğün, kendi kendimizle tutarlılığın gereği sayıyorum. Fakat kendim karşı çıkmakla yetinmiyorum, istisnasız bütün CHP'lilerden de en az benim karşı çıktığım kadar açık ve kesin biçimde karşı çıkmalarını istiyorum. Bunu son Grup toplantımızda da bu açıklıkla söyledim.

İPEKÇİ – Bu isteğiniz yerine geliyor mu?

ECEVİT – Giderek daha geniş ölçüde geliyor. Fakat ben bütün partililerin bu titizliği göstermelerini istiyorum ve bu titizliği göstermesi gereken yerde göstermeyen partililerden de bunun hesabını sormaya kararlıyım. Çünkü bunun dediğim gibi CHP'ye karşı sağın bir tertibi, bir tuzağı olduğu kanısındayım. Bizi doğrudan doğruya engelleme olanağını bulamayanlar, şimdi böyle bir çevirme hareketi ile, soldan çevirme hareketi ile engelleme, kötüleme, olduğumuzdan başka türlü gösterme yoluna girmiş bulunuyorlar. Buna bütün partililerin kesinkes karşı çıkmalarını sağlamak için elimden geleni yapacağım. Bu arada parti lokallerimizde CHP'yi gerçekte olduğundan başka türlü gibi gösterebilecek herhangi bir dövizin veya herhangi bir resmin bulunmaması için hem kendim her tedbiri alacağım, hem de bu tedbirlerin alınmadığı yerlerde görevli örgüt birimlerini sorumlu tutacağım. Yani kendi dışımızdaki sol akımlara ne kadar müsamahalıysam, parti içinde, kendi dışımızdaki sol düşüncelere karşı o kadar müsamahasız olacağım. Bunu bu açıklığıyla söylüyorum ve sanırım bu hakkımı da kimse tartışamaz. Eğer CHP'nin sol doğrultusunu kendi içimizde gerçekten yetersiz bulanlar varsa, bunun, hele içinde bulunduğumuz ortamda ancak belli platformlarda dile getirilmesi ve önerilerle desteklenmesi gerekir. Ben böyle bir durum olduğu kanısında değilim, partide. Hiç değilse son Kurultay, partide böyle bir durum olmadığını bana gösterdi. Çünkü gerek son kurultayımızdan önceki son Parti Meclisi toplantısında, gerek Kurultay'da ve Ana Davalar Komisyonu'nda dedim ki: CHP'nin sol doğrultusunun ve sola açılarak vardığı noktanın bazı partililer tarafından yetersiz bulunduğu yolunda söylentiler dolaşıyor veya bazı partili arkadaşlarımız bence kişisel nedenlerden veya yönetim anlayışından ileri gelen iç muhalefetlerine bir ideolojik görüntü vermek ihtiyacını duyuyorlar. O yüzden kendi dışımızda böyle bir izlenim uyandırıyor olabilir... Fakat benim sanıma rağmen gerçekten partinin sol ideolojik çizgisini yetersiz bulanlar varsa, bunları ortaya koymanın yeri burasıdır dedim. Son Kurultay'dan önceki son Parti Meclisi'nde bunu söyledim. Kurultay'da söyledim. Kurultay'ın Ana Davalar Komisyonu'nda söyledim. Fakat bir tek öneri gelmedi. Ve bir tek delege veya parlamenter kalkıp da ben şu noktada partinin doğrultusunu yetersiz buluyorum, partinin sol anlayışını yetersiz veya yanlış buluyorum demedi. Ve o yanlışlığı düzeltici bir önerge getirmedi. Durum bu olduğuna göre, bizim başka türlü bir görüntü vermemize neden olacak davranışları da önlememiz gerekir. Şimdi bunun yeni bir sınavından geçeceğiz. Önümüzde program kurultayı var. Orada dile getirirler, tartışırız. Ya kabul edilir, ya reddedilir. Fakat bunun dışında oyunlara karşı dikkatli olmamız lâzım. Bir de kendi dışımızdaki bazı çevreler, bizim bazı arkadaşlarımızın iyi niyetini, toleransını istismar ediyorlar. Bizim dışımızdaki ilerici çevrelerle diyalog kurabilmeleri için onları belli bir davranışa itelemek istiyorlar. İki de birde, "Siz burjuva revizyonistisiniz, siz solu saptırıyorsunuz" gibi arkadaşlarımızın onurlarını incitici kışkırtmalarda bulunuyorlar. Bunlara karşı da ben arkadaşlarıma tabir caizse moral vermeye çalışıyorum. Bizim bu konudaki komplekse kapılmamıza gerek yoktur diyorum. Solculuğumuzun, yani CHP solculuğunun, burjuva revizyonizmi olduğu, bir sapma olduğu vs. konusunda bir komplekse kapılmamıza gerek yoktur diyorum.

– "Bir komplekse kapılmamız gerekmez" deyip noktayı koyuyor musunuz? Yoksa...

– Hayır, izah ediyorum. Çünkü diyorum solculuk bir idealizm olduğu kadar bir gerçekçiliktir de.

Gerçekçi olmayan sol hiçbir işe yaramaz. Bir kimsenin veya bir partinin solculuğunun değeri, aklının kaç karış havada olduğuna bakılarak ölçülemez. Ayakları ne kadar yere basıyor, başı ne kadar yükseklindedir, ayakları ne kadar toprağa sağlam basmaktadırlar, buna bakılarak hesaplanır. CHP de bu bakımdan her sınavı geçmiştir. Bırakınız solcuyum demeyi, solcu sanılmanın bile hapislerde, hapishanelerde çürütülmeye yettiği bir dönemde CHP, “Ben, ortanın solunda da değilim, demokratik soldayım” diye açıkça ortaya çıkmış ve seçim kazanmıştır. Demek ki, bizim sol anlayışımız, böylesine toplumun isteklerine uygun gerçekçi bir sol anlayıştır. Onun için bu konuda kendi yolumuzun doğruluğundan ve gerçekçiliğinden kuşku duymamıza hiçbir neden yoktur.

Kaldı ki, biz birtakım marjinal toplum kesimlerini, marjinal oyları tatmin ederek veya kendimize çökerek iktidara gelemeyiz. Onların önemini küçümsemiyorum. Fakat bazı marjinal oyların gelmesi, geniş bazı halk kesimlerinin bizden ayrılması sonucunu doğuracaksa ve buna razı olacaksak, biz solculuğu bir kulüpte kendi aramızda entelektüel tatmin duygusuyla yapalım, yeter. Fakat biz Türkiye'nin en büyük ve en güçlü partisiyiz. Biz bir entelektüel merak veya kendi kendimizi tatmin amacıyla yapmıyoruz solculuğu. Halka hizmet için yapıyoruz. Bunun da yolu iktidara gelebilmek ve demokratik sol programımızı iktidarda uygulayabilmektir. Onun için bu sol düşünce disiplini bakımından, özellikle ülkemizin içinde bulunduğu ortamda ve etrafımızda bu kadar oyunun döndüğü ortamda, çok kesin kararlı davranmayı kendime hak ve görev görüyorum.

– Efendim, kendi dışınızdaki sola bu mitinglerdeki durumlar dolayısıyla vaziyet alırken, bunun bir oyunla ilgili olduğunu da belirtmek suretiyle dediniz ki, bunun riskini göze alarak yapıyorum. Yapmaya kararlıyım. O risk nedir?

– Bence o risk fazla değildir. Çünkü bizim dışımızdaki, bizden farklı da olsa kendi anlayışlarına göre ciddi sol topluluklar, geride bıraktığımız dönemin acı tecrübelerinden de dersler alarak, Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu ortamı ve bugün karşı karşıya bulunduğu ihtiyaçları akıllıca ve gerçekçi biçimde değerlendirmektedirler. Tabii istisnaları vardır. Fakat çoğunluğu böyledir. Ve bunlardan çoğu şiddet eylemlerine karşı kesin vaziyet almışlardır. Bölücü akımlara, yani ülke bütünlüğünü tehdit edici akımlara karşı kesin vaziyet almışlardır. Fakat bu vaziyeti almayanlar da vardır. Özellikle partiler dışı sol topluluklar arasında. Ben onların hiçbir oy değeri olmadığı kanısındayım. Nitekim konuşmamızın daha önceki bir bölümünde de belirttiğim gibi, ben “halklar” sloganıyla karşımıza çıkılan, Doğu ve Güneydoğu illerinde bu sloganları toplantılarımıza getirenlere karşı açık savaş açtım ve orda oylarımız yükseldi. Demek ki, oy kaybetmemiz değil, tam tersine halkın daha çok güvenini ve oyunu kazanmamız söz konusudur.

Bu arada ne kadar iyi niyetli, ne kadar iyi niyetten uzak olduğunu bilemeyeceğim, fakat herhalde sorumsuzca ve akılsızca birtakım davranışlar da oluyor. Örneğin, bunun son bir ilginç belirtisine değineyim: Bildiğiniz gibi benim şimdi oturmakta olduğum ev, Ankara'nın bittiği yerden de altı kilometre ötede, bir dağın başındaki yeni bir mahalledir. Ve bu mahallenin de en sonunda oturuyorum. Bizden sonra dağlar, kırlar var... Yine bize yakın bir yerde de MHP Genel Başkanı Türkeş oturuyor. Bu kırların, dağların başladığı noktadaki direklere bir sol parti getirip afişlerini asıyor. Herhalde dağlara, kırlara hitap etmiyor bu afiş. Oysa oradan sonra insan yok. Bunun sonucunun ne olması bekleniyordu? Benim kafam kızacak, biz neye geri kalıyoruz diyeceğim. Ben de oraya Halk Partisi'nin afişini astıracağım. Tabii Türkeş de geri kalmayacak ve benim evimin önünde kanlı kavgalar başlayacak... Bu, akılsızlık olduğu kadar saygısızlıktır da. Ama dediğim gibi bu küçüklükleri yapan solcular bereket versin çok azaldı Türkiye'de. O azalan kadarına da bizim hiçbir borcumuz ve yükümlülüğümüz yok.

– Efendim bu vaziyet alışınız, bu grupların dışında şiddet eylemlerine karşı çıkan, bölücü akımlara karşı olan sol partiler ve örgütler tarafından nasıl karşılanıyor?

– Tabii arada istisnai durumlar oluyor. Örneğin çok tartışma konusu olan ve benim de şimdi üstelemek istemediğim Gençlik Kolları'nın raporu denen, aslında rapor niteliği ve resmiyeti taşımayan metin, bu kuruluşlardan bazılarında haklı tepki ve kırgınlık uyandırdı. Ama bunun gereğinden fazla önemsenmemesi için hem kendi dışımızdaki sol kuruluşlara gereken telkinlerde açıktan bulunduk, hem de Gençlik Kolları'nı uyardık. Fakat genellikle bizim dışımızdaki sol kuruluşlardan çoğunun, bizim bu davranışımızı anlayışla karşıladıklarını umuyorum. Elbette hiçbir sol kuruluş, bir başka sol kuruluşun kendisi gibi düşünmesini bekleyemez. Kendisi gibi düşünse zaten bir olurlardı... Önemli olan, birbirlerine saygılı ve müsamahalı olmalarıdır ve kendi özgürlükleri ve hakları için mücadele ettikleri kadar kendileri gibi düşünmeyen, fakat meşruluk sınırları içinde olan grupların da özgürlükleri ve hakları için mücadele etmeleridir. Bizim bu görevimizi yaptığımız kanısındayım ve bu görevimizi ne kadar büyük bir medeni cesaretle yaptığımızı da hepsi görmüşlerdir kanısındayım. En çetin bir dönemde bunun en başarılı sınavını verdik. 12 Mart döneminde ve sonra hükümete geldiğimiz zaman hazırlayıp çıkarttığımız Af Yasası ile verdik; ki bu yüzden hâlâ bazı çevrelerden, bildiğiniz gibi işitmediğimiz söz kalmıyor ama bunları da kıvançla göğüslüyoruz. Bu bizim dışımızdaki sol partiler, aslında kendi aralarında, kendi açılarından önem taşıyan bazı düşünce veya yöntem farklılıkları dolayısıyla ayrı düşmüş durumdadırlar. O nedenle bir işbirliği yapma olanakları görülmüyor, fakat resmen böyle bir işbirliği olmasa da, özgürlükçü demokrasiyi isteyen bütün sol kuruluşların ve ilerici kuruluşların, demokrasi için birbiriyle uyumlu olarak çalışmalarında zorunluluk vardır. Bu da giderek daha büyük ölçüde gerçekleşiyor. Bir siyasal kuruluş olmamakla beraber, toplumsal gelişmeleri yakından izleyen Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ile biz yakın ilişkiler kurmaya başlamış bulunuyoruz. Zaten iktidara geldiğimizde kalkınmaya, sınaileşmeye ve tarımda gelişmeye büyük önem verecek bir parti olarak, bu teknik elemanların Meslek Odaları ile yakın ilişki kurmakta büyük yarar görüyoruz. Ayrıca bunun gibi bazı meslek kuruluşlarıyla da uygarca veya yakın ilişkilerimiz vardır. Diğer sol partilerle ilişkimiz olmamakla beraber, genellikle birbirimize saygı ve anlayış ölçüsü içinde özgürlükçü demokrasinin yaşamasına hepimiz kendi katkılarımızı yapmaktayız. Hiç değilse dediğim gibi dışımızdaki solun büyük çoğunluğu için bunu söyleyebilecek durumdayım.

– İktidardan ayrıldıktan sonra yoğun dış temaslarınız, gezileriniz oldu. Bunlar gerçi bazı bakımlardan eleştirildi. Fakat değişik rejimlerin, siyasal düzenlerin, felsefelerin uygulandığı ülkeleri yerinde incelemek ve onların yöneticileriyle yakın ilişkiler kurmak fırsatını buldunuz. Bunlar sosyalizmi değişik türleriyle uygulayan ülkeler oldu. Sosyal demokrat rejimler oldu, sosyalist rejimler oldu... Bu temaslarınız ve incelemeleriniz sizin siyasal felsefenize ve düzenle ilgili görüşlerinize herhangi bir değişiklik ya da yenilik getirdi mi? Yeni sentezlere, yeni görüşlere vardınız mı?

– İlk izin verirseniz bu temasların yararı ve zorunluluğu üzerinde durayım. Çünkü bunu hâlâ yadırgayanlar var. Oysa günümüz dünyasında uluslararası ilişkilerini yalnız hükümetleri veya diplomatları eliyle yürüten ülke, hemen hemen kalmamıştır. Yalnız demokratik ülkeler değil, bizim anladığımız anlamda demokrasiyi benimsemiş ülkelerin bile çoğu, uluslararası ilişkilerini geliştirmek ve genişletmek için bütün olanaklardan yararlanmaktadırlar. Bütün güçleri seferber etmektedirler. Çok partili ülkelerde partiler bunun için seferberdirler. Özellikle sol partiler tabiatları gereği uluslararası ilişkileri daha kolaylıkla kurabilmektedirler. Sendikalar, işadamları, meslek adamları, bilimadamları, herkes bu yolda kendi ülkelerine ve dünya ülkelerinin yakınlaşmasına ve dünya barışına katkıda bulunmak için çalışıyorlar. Biz Türkiye'de bu geleneği ilk kez başlattık. Daha doğrusu bizden önce Adalet Partisi bu tür ilişkiler kurmaya haşladı. Hem de bazı komünist Balkan ülkeleriyle. Ama onlar yakın zamana kadar gizlediler bunu. Biz gizlemeden, açıkça yaptık. Çünkü

bunun utanılacak değil, kıvanç duyulacak bir şey olduğu kanısındaydık. Ancak son zamanlarda Adalet Partisi de bu konudaki temaslarını açıklamaya başladı. Fakat bunu açıktan ve en geniş ölçüde yapmaya başlayan parti biziz. Ayrıca hükümette bulunduğumuz sırada hem kendi dışımızdaki partilerin bu konuda etkin olabilecek üyelerini göreve çağırdık, –tabii partilerinin liderlerinden izin alarak– yurtdışında temaslara gönderdik. Örneğin AP’den, DP’den bu konuda ülkemize yararlı olabileceğine inandığımız üyelerden bazılarından bu gibi görevler rica ettik ve lütfedip kabul ettiler. Ayrıca sendikaların, işverenlerin, işadamlarının bu yöndeki temaslarını büyük ölçüde teşvik ettik ve bundan da çok yarar gördük... Bugün dış politika, dediğim gibi özgürlükçü demokrasi ile yönetilmeyen ülkelerden bile çoğunda bir kamuoyu meselesi haline gelmiştir. Çünkü bir ülkenin kendi ülkesinde rejimin niteliği dolayısıyla kamuoyu çok etkili olmasa bile, o ülkenin ilişki kurmak istediği veya ilişki kurduğu ülkelerden birçoğunda kamuoyu etkindir. Kamuoyu da hükümetler aracılığı ile veya diplomatlar aracılığı ile etkilenemez. Çünkü resmi temaslara, resmi geziler büyük ölçüde kamuoyunun dışında cereyan eder. Fakat partilerin, sendikaların, başka kuruluşların ve meslek adamlarının bu ilişkilere katkıda bulunması, dış ülkelerin kamuoylarına erişebilme olanaklarını büyük ölçüde artırır. Bu yapılmadıkça bir ülke dünyada çok yalnız kalmaya ve 1970’lerin Türkiye’inde 19. yüzyıl sonrasının veya 20. yüzyıl başlarının diplomasi yöntemleriyle uluslararası ilişkilerini sürdürmeye kalkışma durumunda kalır. Türkiye de çok yakın zamana kadar bu durumda kalmıştı. Biz bu geleneği bozan parti olmakla övünüyoruz... Yeni geleneği bizden önce başlatmış olan ülkelerdeki önde gelen partilerin uluslararası temasları, bizim bugün kurduğumuz temaslardan çok daha geniştir. Bunu, benim son zamanlardaki temaslarımın bazı çevrelerde yadırgandığını bildiğim için söylüyorum. Aslında biz yeteri kadar yapıyor durumda değiliz hâlâ. Fakat gücümüz, zamanımız bu kadarına yetiyor.

Bu ilişkilerde tabii bazı ayırımılar gözetiyoruz. İlişki kurduğumuz partilerden bazılarıyla aramızda hiçbir ideolojik yakınlık yoktur. Örneğin, komünist ülkelerin partileriyle aramızda herhangi bir ideolojik yakınlık yoktur. O ülkelerin siyaset adamlarıyla, partileriyle veya devlet adamlarıyla temaslarımızda uluslarımızı birbirine daha çok yakınlaştırmaya ve ülkelerimiz arasında işbirliğini geliştirmeye ve dünya barışına ortak katkılarımızı artırma olanakları aramaya yönelik ilişkiler kuruyoruz, temaslara kuruyoruz... Bunun dışında ideolojik yakınlığımız bulunan partiler de vardır. Özellikle özgürlükçü demokratik ülkelerdeki sosyal demokrat veya demokratik sosyalist partiler ya da demokratik sosyalist işçi partileri gibi... Bunlarla temaslarımızda ise, ideolojik konuları da elbette bir ölçüde konuşuyoruz ve bunda sanırım karşılıklı yararımız oluyor...

Bugün benim en ilgi ile izlediğim sosyal demokrasi modeli İskandinav modelidir. Ama biliyorum ki İskandinav modelini olduğu gibi Türkiye’de uygulama olanağı yoktur.. Ona göre bizim değişik bir sol uygulamamız olması doğaldır...

Bu temaslara ilgili bir izlenimimi belirtmek isterim. Şimdiye kadar yaptığımız temaslardan hiçbirinde, komünist ülkelerle ve onların partileriyle ve onların yöneticileri ile olsun, sosyal demokrat doğrultudaki partiler ve onların yöneticileri ile olsun, yaptığımız temaslardan hiçbirinde kendi doğrultumuzla ilgili herhangi bir telkinle karşılaşmadık. Kimse bize, sizin sol anlayışınız yanlıştır, eksiktir, fazladır gibi bir telkinde bulunmamaya özen gösterdi. Dediğim gibi, komünist partilerle bu konulara zaten hiç girmiyoruz. Bu özenin gösterilişi öyle sanıyorum ki, yalnız bizim bu konudaki duyarlılığımızın tahmin edilmesinden veya bilinmesinden değildir. Aynı zamanda her ülkenin, kendi sol anlayışını ve tutumunu kendi koşullarına göre oluşturması gerektiğinin artık dünyada giderek daha yaygın biçimde anlaşılması olmasındandır. Bugün benim, örneğin, en ilgi ile izlediğim sosyal demokrasi veya demokratik sol modeli, İskandinav modelidir. Ama biliyorum ki İskandinav modelini

olduğu gibi Türkiye’de uygulama olanağı yoktur. Çünkü toplum yapılarımız ayrıdır. Halklarımızın, bu ülkelerin halkları ile bizim halkımızın tabiatları arasında bazı ayrılıklar vardır ve ülkelerimizin gelişme düzeyleri değişiktir. Ona göre bizim değişik bir sol uygulamamız olması doğaldır...

Bu gezilerimin en büyük yararları arasında bu söylediğim diyalogun veya uluslararası barışa, ülkelerimiz arasındaki ilişkilere katkıda bulunmanın dışında, kendi ulusal sorunlarımızı dünya kamuoyuna daha iyi anlatmak olanağını buluyoruz. Ayrıca iktidara aday bir parti olarak dış ilişkilere kendimizi şimdiden hazırlama olanağını buluyoruz... İlişkilerimizi geliştirmek istediğimiz, geliştirmekte olduğumuz veya iktidara gelince daha da geliştirmek isteyebileceğimiz ülkelerin siyaset adamlarını, devlet adamlarını, genel eğilimlerini daha yakından tanımak ve hangi alanlarda nereye kadar, nasıl işbirliği yapabileceğimizi şimdiden, bazen ayrıntılara inerek görüşebilme olanağını buluyoruz. Hatta onun da ötesine gideyim, şimdiden, daha muhalefette olduğumuz halde, Türkiye’nin dış ekonomik ve sosyal ilişkilerine bazı direkt katkılarımız oluyor... Buna birkaç örnek vermek isterim. İşçilerimizin bulunduğu Kuzey ülkelerinden bazıları ile belli sosyal anlaşmaları imzalama konusunda Türk hükümetlerinin, o arada bugünkü hükümetin büyük güçlüklerle, hatta engellerle karşılaştığını biliyorduk. Kendimiz de geçen yıl sonunda o ülkelere gidip, bürokratlarla, hatta ilgili bakanlarla görüştüğümüz vakit, o güçlüklerle, engellerle karşı karşıya geldik. Fakat iktidarda bulunan partilerin yüksek kademedeki yöneticileriyle görüştüğümüz zaman veya o yöneticilerle işbirliği halinde çalışan sendikacılarla görüştüğümüz zaman, onların anlayışını sağlayabildiğimiz takdirde, bürokrasinin, bakanlıkların kapattığı birçok kapıların açılabileceğini gördük. Nitekim bizim o girişimimizden sonra Danimarka ile bir işçi anlaşması imzalanabildi bu yılbaşından sonra. İsveç’in böyle bir anlaşmaya hiç niyeti olmadığı biliniyordu, fakat ben Başbakan Sayın Olof Palme’ye bu konuyu açtığımda, kendisi derhal gereken direktifleri verdi ve böyle bir anlaşmaya hazırız dedi. Ben de bunu kendi hükümetimize bildirdim. Ama bildiğim kadar kendi hükümetimiz o konuda henüz bir adım atmadı. Oysa atılsa karşılığı hemen görülecekti. Norveç’te ancak 2 bin kadar işçimiz var. Onun için orada bir anlaşma imzalamayı kabul edeceklerine ihtimal bile vermiyordum. Fakat o gezideki temaslarımızda, Danimarka’nın ve İsveç’in Sosyal Demokrat liderlerinin bize gösterdikleri anlayışı duyunca, Norveçliler de, “Onlar o anlayışı gösterdikten sonra biz de elbette gösteririz” dediler. Onu da hükümetimize bildirdim. Ama Hükümet, İsveç ve Norveç’le ilgili olarak şu âna kadar bir adım attı mı, attıysa ne adım attı bilmiyorum.. Bu şunu gösterir: Bürokratik düzeyde, açılmayacak, hatta hükümetler arası ilişkilerde açılmayacak birçok kapılar, partiler arası ilişkiler yoluyla açılabilir.

Bir başka örnek vereyim: CHP olarak kooperatifçilik hareketini desteklediğimiz biliniyor ve bu harekete karşı çıkarılan siyasal ve çıkarsal engelleri aşma yolunda ona yardımcı olmaya çalışıyoruz. Şimdiden, örneğin, Türkiye’deki köy-koop ile Romanya arasında birtakım somut ve yararlı ilişkilerin başlamasını sağlayabildik. Buna büyük ölçüde yardımcı olabildik. Örneğin, köy-koop şimdi, bizim de girişimlerimizin sonucunda Romanya’dan ucuz traktör ithal ediyor. Bunu sağlayabilmek için, kendi içimizde büyük engellerle karşılaştı, o engellere birlikte yüklendik. Romanya da gerekli ilişkilerin kurulmasına yardımcı oldu. Şimdi bol ve ucuz traktör sağlayabiliyorlar ve kendi üyelerini traktör karaborsasının ağından kurtarmış bulunuyorlar. Ayrıca bazı Balkan ülkeleri ile o arada Romanya ile tarım ürünleri için yine köy-koop’un ilişkiler kurmasına yardımcı olduk. Şimdi köy-koop’un bazı sanayi kuruluşlarına geçmesine yardımcı olmak üzere de, dış ilişkilerimiz sırasında birtakım temaslarda, girişimlerde bulunuyoruz.

Ayrıca, tabii, Ege sorunu, Kıbrıs sorunu gibi sorunlarımızı ve ulusal güvenlik ihtiyaçlarımızı bütün dünyaya çok daha etkin bir biçimde anlatma olanağını bulabiliyoruz.

Türkiye, içine kapalı bir ülke durumundadır. Aslında politize olmak bakımından

Türkiye'nin taşrası taşra olmaktan çıkmıştır. Fakat dünya ile ilişkiler, dünyadan haberdar olma bakımından Türkiye tümüyle dünyanın taşrası haline gelmiştir. Bu kadar ülke dolaştım, son bir buçuk yıl içinde, Türkiye kadar dünyadan kopuk bir ülkeye rastlamadım...

Bunların da dışında, dünyanın nereye gittiğine teşhis koyabiliyoruz. Bu, bence çok önemli. Çünkü Türkiye, dünyanın son derece nazik bir bölgesinde bulunduğu halde kendi iç sorunlarına öylesine gömülmüş haldedir ki, dünyada ne olup bittiğinden haberdar bile değildir. Oysa bugün artık, Türkiye kadar kritik mevkide bulunmayan ülkeler bile kendi iç sorunlarını, o arada kendi ekonomik sorunlarını dünyadan soyutlanarak çözebilme, ele alabilme olanağını yitirmişlerdir. Her alanda iç sorunlarla dış sorunlar, birbiriyle karmaşık haldedirler. Kültür sorunları bile böyledir. Radyo çağında, televizyonun sınırlar ötesi görülme olanağını bulduğu bir alanda, artık kültür duvarları, kültür sınırları yıkılmaktadır. Onun için bir içe kapalı kültür politikası yürütme olanağı bile kalmamıştır çağımızda. Buna rağmen Türkiye, içine kapalı bir ülke durumundadır. Aslında politize olmak bakımından, Türkiye'nin taşrası, taşra olmaktan çıkmıştır. Fakat dünya ile ilişkiler, dünyadan haberdar olma bakımından Türkiye tümüyle dünyanın taşrası haline gelmiştir. Bu kadar ülke dolaştım, son bir buçuk yıl içinde, Türkiye kadar dünyadan kopuk bir ülkeye daha rastlamadım.

Bu arada bizim, doğrudan doğruya ilgili bulunduğumuz konular var. Bizim birtakım hayati sorunlarımız var. Örneğin, bir deniz hukuku sorunu var. Dünya kaynıyor bu konuyla ilgili olarak. Hiç deniz kıyısı olmayan ülkeler, Deniz Hukuku Konferanslarında ön safta rol oynamaya çalışıyorlar. Fakat bu konu da, hele bugünkü hükümet tarafından kamuoyundan kaçırılıyor. Kamuoyu da kendiliğinden bu konuda dünyada ne olup bittiğini izlemek olanağı bulamıyor, hiç değilse bunda çok zorluk çekiyor.

Ayrıca görüşmemizin en başlarında değindiğim gibi, bugün dünyada yeni bir ekonomik düzen anlayışı vardır. Bu yeni ekonomik düzen arayışı, özellikle azgelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkeler için hayati önem taşımaktadır. Fakat bu konuda, bırakınız siyaset adamlarının gereken merakı ve ilgiyi göstermelerini, kusura bakmayın, basın bile gereken ilgiyi göstermiyor. Ben şimdiye kadar bu konuda Türk basınında iki, üç yazının dışında, ciddi yazı okuduğumu hatırlamıyorum. Oysa, dediğim gibi, dünyanın başta gelen sorunu budur.

Biz bir ulusal savunma kavramından söz ediyoruz. Savunmanın hayati önem taşıdığı bir ülkeyiz. Fakat dünyada savunma kavramları bakımından ne gelişmeler oluyor, savunma teknolojisinde ne gelişmeler oluyor? Bunu da izleyemiyoruz. Biz dış ilişkilerimizde bu konulara eğilmek, bu konuları daha yakından izlemek ve bu konulara da kendimizi daha iyi hazırlamak gereğini duyuyoruz. O bakımdan hem kendimize, hem de ülkemize, bu temaslarımızın büyük yararı olduğu ve olacağı kanısındayım.

– Efendim bu ilginç açıklamalarınızla, sorunun birinci bölümünü yanıtlamış oldunuz. Bir de ikinci bölümü vardı: Bu gezileriniz, temaslarınız, size sosyalizmi, değişik türleri, değişik uygulamalarıyla yakından tanıma olanağını verdi. Bunları gördükten sonra kendi siyasal görüşlerinizde, düzenle ilgili önerilerinizde herhangi bir yenilik...

– Bu temaslar, CHP'nin yolunun doğruluğu ve gerçekçiliği konusundaki inancımı güçlendirdi. Bir kere yine görüşmemizin en başında belirttiğim gibi, CHP'nin bundan daha on yıl önce ortaya attığı düzen değişikliği sloganı, içeriği, anlamı da aynı olmak üzere, bugün dünyanın en yaygın sloganı, ilkesi haline gelmiş bulunuyor. Bir düzen değişikliği ihtiyacı. Yani, bu kadar hızla değişen bir teknoloji karşısında ve bu kadar hızla değişen bir dünyada ekonomik ve sosyal düzenlerin değişmezlik edemeyeceği, eski hallerinde sürdürülemeyeceği, bunların değiştirilmesi ve insanlığa daha yaygın ölçüde adalet getiren, olanak eşitliği getiren düzenler kurulması gereği kabul edilmiş

bulunuyor. Öte yandan bizim sol anlayışımızda doktriner sosyalizminden farklı bir mülkiyet anlayışı vardır. Biz üretim araçları mülkiyetinin bir ölçünün ötesinde devlet elinde olması gereğini duymayız. Dünyada, tabii çok katı sosyalist rejimlerin dışındaki dünya da, mülkiyet konusunda gitgide bizim bu gerçekçi yaklaşımımızı benimser görünmekte, oraya doğru yönelmektedir. Önemli olan, mülkiyetin dağılım biçimidir; mülkiyetin toplum yararına kullanılış biçimi veya toplum aleyhinde kullanılmasını önleyici yöntemlerin bulunabilmesi ve etkin bir planlamayı önlemez hale getirilmesidir.

– Burada devletçiliği geçerli bir yöntem olarak benimsemediğinizi mi ifade etmiş oluyorsunuz?

– Yani eski anlamında devletçilik bence geçerliliğini yitirmiştir. Devlet kapitalizmi veya üretim araçlarının devlet elinde toplanması zorunluluğu anlamında devletçilik, katı sosyalist rejimler dışında bence geçerliliğini yitirmiştir.

– Bunun yerine geçerli olan yöntem hangisidir sizce?

– Halkın üretim araçları üzerindeki etkinliğinin ve yetkilerinin artırılması. Devlet halk adına bu işi yapıyor dendiği vakit, bu bir aldatmacadır. Aldatmaca olduğu, birçok ülkede görülmüştür. Önemli olan, halkın üretim araçlarının kullanılış biçimi üzerindeki etkililiğini ve halkın kendi ekonomik gücünü arttırmaktır.

– Bunu daha somut bir biçimde açıklamak mümkün mü acaba?

– Tabii. Örneğin, bütün kamu sektöründe çalışanların yönetime egemen olmalarını istiyoruz. Ayrıca, çalışan halk topluluklarının kendi ekonomik işletmelerini kurmalarını, bizim halk sektörü kavramımız içinde kendi ekonomik işletmelerini kurmalarını, o yoldan tüm ekonomiye ağırlıklarını koymalarını istiyoruz, ki bu halk sektörü dışındaki özel sektörü de dolaylı olarak etkileyecektir, yönlendirmeye yardımcı olacaktır.

Bizim, öteden beri savunduğumuz gibi her sol programın kendi toplumsal koşullarına göre oluşması ve uygulanması fikri dünyada gitgide yayılıyor. Beynelmillel sosyalizm, beynelmillel komünizm, bir tek bilimsel sosyalizm gibi anlayışlar artık iflas etmiştir.

– Son temaslarınız bu görüşlerinize herhangi bir yenilik getirdi mi?

– Dediğim gibi, klasik devlet mülkiyeti anlayışından, dünyadaki sosyal demokratlar veya demokratik sosyalistler giderek uzaklaşıyorlar. Hatta resmi açıklamalarına bakılırsa, İtalyanların Komünist Partisi bile uzaklaşıyor. Daha önce bir vesile ile kamuoyuna açıklamıştım, Angola'nın yeni Marksist liderleri ile tanıştım Libya'da. Onların da böyle bir devletçilik anlayışları olmadığını gördüm. Öte yandan, biz, işçilerin yönetime katılmasına öteden beri büyük önem verirdik. Bu görüş de dünyadaki sosyal demokrat veya demokratik sosyalist çevrelerde giderek büyük ağırlık kazanıyor. Ve bir de dediğim gibi, her sol programın kendi toplumsal koşullarına göre oluşması ve uygulanması gerektiği fikri dünyada gitgide yaygınlaşıyor. Yani beynelmillel sosyalizm, beynelmillel komünizm, tek bir bilimsel sosyalizm.. Bu gibi anlayışlar artık iflas etmiştir. Ve belli insanı ilkeler üzerinde, sosyal adalet fikri üzerinde birleşmekle birlikte, demokratik sol partilerin, özgürlükçü demokrasi ilkesi üzerinde birleşmeleri ile birlikte uygulama programlarının kendi toplumsal koşullarına göre farklılıklar göstermesi, artık doğal olarak karşılanıyor, ki biz de CHP olarak öteden beri bu görüşü savunuyorduk. Tabii kendi uygulama programımızla ilgili olarak birçok ülkelerden bazı dersler alıyoruz. Onların başarılarından veya başarısızlıklarından dersler alıyoruz, ama kendimize özgü bir uygulama programı çizmenin haklılığını daha iyi anlıyoruz.

Başka ülkelerde nelerden esinleniyoruz? Örneğin İskandinav ülkelerinde, özellikle İsveç'te Sosyal Demokrat Parti'nin işçiler ile bütünleşmiş halde ülkeyi yönetmesi... Bu İngiltere'yi de çok aşan bir model. Bence, İskandinav başarısının, özellikle İsveç başarısının sırrı budur. Bunun ötesinde, bir sır aramanın gereği yoktur. Sınaileşme çağında bir iktidarın başka türlü, huzur içinde ve

adalet içinde, özgürlük içinde kalkınmayı başarabilmesi olanağı görmüyorum. Bu konuda İskandinav ülkelerinden öğrenebileceğimiz çok şey vardır. Öte yandan, gene doğrulanan bir fikrimiz: Sınaileşme uğruna, tarımı ihmal etmemek. Biz buna öteden beri inanıyorduk. Şimdi bu konuda da dünyada bizim düşüncemize bir yaklaşma görüyoruz. İskandinav ülkelerinin Sosyal Demokrat veya işçi partileri, benim anlayabildiğim kadar, geçmişte bu konuda bazı yanlışlıklar yapmışlardır, sırf işçi hareketi olarak oluşmuşlardır. O yüzden tarım kesimine uzak düşmüşlerdir ve bunun sıkıntısını şimdi bir ölçüde çekmektedirler. Bunun dışında, sosyalist ülkelerden kalkınma süreçlerine girdiklerinde tarımı ihmal etmiş olanlar vardır, etmemiş olanlar vardır tarımı ihmal etmemiş olanların, ekonomik gelişmedeki başarıları çok daha ileridir. Bu da bizim sınaileşmeye olduğu kadar, tarıma da, işçiye olduğu kadar köylüye de önem vermedeki haklılığımızı bizim gözümüzde doğrulayan bir gözlem olmuştur.

Bu uzun, fakat benim için çok yararlı ve düşündürücü sohbeti yapma ve düşüncelerimi *Milliyet* aracılığı ile kamuoyumuza açıklama olanağını verdiğiniz için teşekkür ederim. İzin verirseniz sözlerimi şöyle toparlamak istiyorum: Türkiye, bugün büyük sıkıntılar içindedir. Fakat ben Türk ulusunun bu sıkıntıları aşacağına inanıyorum. Rejime yönelen tehlikelere rağmen, demokrasimizin yıkılmayacağına inanıyorum. Ve en geç 1977 Ekimi'nde yapılacak seçimlerden sonra, Türkiye'nin esenlik yoluna çıkacağına, dar geçitler dönemini geride bırakmış olacağına inanıyorum. Ayrıca CHP'nin bugün geçirmekte olduğu yüzeysel bunalımın da geçici olduğuna, değişmekte ve büyümekte olan bir partinin, hele içinde bulunduğumuz siyasal ortam göz önünde bulundurulursa; bir ölçüde doğal sayılabilecek sıkıntıları olduğuna inanıyorum. Bu "bir ölçüde" sözünün altını çiziyorum. O ölçünün üstüne çıkanları önlemeye çalışmanın da benim görevim olduğunu, sorumluluğum olduğunu biliyorum. Ayrıca özgürlükçü demokrasimizi yaşattığımız ve dış ilişkilerimizi çok yönlü olarak geliştirebildiğimiz ölçüde, Türkiye'nin dünyada da çok saygın bir yeri olabileceğine inanıyorum. Teşekkür ederim.

– Çok yordum. Çok teşekkür ederim.

DEMİREL'İN SAVUNMASI VE İDDİALARI

ÜZERİNE ECEVİT'İN YENİ AÇIKLAMALARI

Özgürlükçü demokrasi vesayet rejimi değildir. Bu rejim halkın siyasal erginliği ve özgürlüğe bağlılığı inancına dayanır. Demirel kim oluyor da “halkın ne düşünebileceğini, ne düşünemeyeceğini biz kararlaştırırız” diyebilme hakkını kendinde görüyor. Ancak faşist veya komünist totaliter rejimlerdeki kimi yöneticiler kendilerinde böyle bir hak görebilirler.

Sayın Demirel, belli ki, komünizmi başlıca tartışma konusu durumuna getirerek seçime gitmek istiyor. Artık bize “komünistsiniz” diyemiyor gerçi. Dese de kimseyi inandıramıyor. Onun için tartışmayı, “Cumhuriyet Halk Partisi komünistlerin koruyucusu mu değil mi?” zemininde sürdürme niyetinde olduğu anlaşılıyor.

Bu konuda benim söylediklerim çok açık... Cumhuriyet Halk Partisi özgürlükçü demokrasiyi savunan partidir. Örnek aldığımız özgürlükçü demokrasilerde ne kadar özgürlük varsa Türkiye’de de o kadar özgürlük istiyoruz. Ne daha çoğunu ne daha azını...

Sayın Demirel’in de söyledikleri çok açık: O, Türk toplumunu örnek aldığımız özgürlükçü demokrasilerdeki kadar özgürlüğe lâyık görmüyor. O ülkelerde sınırsız düşünce özgürlüğünden ötürü “komünizm propagandasının makes bulmayacağı kanaati”nin var olduğunu fakat kendisinde Türkiye için böyle bir kanaat bulunmadığını belirtiyor.

Bundan iki anlam çıkar:

- 1) Demek ki Sayın Demirel Türkiye’deki sosyal ve ekonomik düzenin komünizm için elverişli bir ortam yaratabilecek kadar dengesiz ve adaletsiz olduğunu düşünmektedir veya;
- 2) Türk halkının özgürlükçü demokrasiyi yeterince içine sindiremediği, o yüzden, komünizm gibi, özgürlükçü demokrasi ile bağdaşmayan bir rejime de kayabileceği kaygısındadır.

Eğer Sayın Demirel, Türkiye’deki sosyal ve ekonomik düzenin komünizm için elverişli ortam yaratabilecek kadar dengesiz ve adaletsiz olduğunu düşünüyorsa, o zaman bizim gibi, bu düzenin – Anayasa doğrultusunda– değişmesini istemesi gerekir. Buna karşı çıkmakla, ülkemizde, komünizme elverişli bir ortamın gelişmesine kendisi ve partisi katkıda bulunmuş olur.

Eğer Sayın Demirel, Türk halkının özgürlükçü demokrasiden başka bir rejime kendiliğinden kayabileceği eğilimde olduğundan kaygı duyuyorsa, buna katılmıyorum. Çünkü Türk halkının, Türk halkının tabiatının özgürlükçü olduğuna inanıyorum. Sayın Demirel’se, belli ki Türk halkına benim inandığım kadar, Cumhuriyet Halk Partisi’nin inandığı kadar inanmıyor. O nedenle de halkın kafasını, siyasal eğilimlerini yasalarla sınırlamak, halkı vesayet altında tutmak istiyor.

Oysa özgürlükçü demokrasi vesayet rejimi değildir. Bu rejim, halkın siyasal erginliği ve özgürlüğe bağlılığı inancına dayanır. Demirel kim oluyor da, Adalet Partisi kim oluyor da, “halkın ne düşünebileceğini, ne düşünemeyeceğini biz kararlaştırırız” diyebilme hakkını kendilerinde görüyorlar?.. Kim tanımıştır onlara bu hakkı? Kendilerini halktan daha sağduyulu, ülke ve devlet yararını halktan daha iyi düşünür sayma hakkını nereden alıyorlar? Ancak faşist veya komünist totaliter rejimlerdeki kimi yöneticiler kendilerinde böyle bir hak görebilirler. Özgürlükçü demokrasiyi benimsemiş ülkelerde ise, hiçbir yöneticinin, kendini halktan daha ergin, daha akıllı, daha sağduyulu sanma hakkı yoktur.

“Böyle bir özgürlük olsa acaba Türkiye ne kazanacak?” diyor Sayın Demirel... “Türkiye bu özgürlük olmadığından dolayı ne kaybediyor bugün?” diye soruyor...

Düşünce özgürlüğü önündeki sınırlamaların kaldırılması konusunda bu soruyu sorabilen bir

kimsenin kafasında ve ruhunda henüz özgürlük kavramı oluşmamış demektir. Özgürlüğün değeri bu türlü kazanç-kayıp hesaplarıyla ölçülmez. Özgürlüğe inananlar, için, özgürlüğün kendisi en büyük değerdir, en büyük kazançtır.

Türk Anayasası Sayın Demirel'in beğenmediği ve benimsemediği, değiştirmek için fırsat kolladığı Türk Anayasası bu konuda çok açıktır. Anayasa'mızın 20. maddesi şöyle der:

“Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resimle veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz.”

Bizim de istediğimiz, Türkiye'de bu Anayasa hükmüne tam uyulmasıdır. “Herkes düşünce ve kanaatini açıklayabilir” dedikten sonra, “Ancak bazı düşünceler ve kanaatler açıklanamaz” diye bir sınırlama getirmiyor Anayasa...

Anayasa'nın 11. maddesinin böyle bir sınırlama getirdiğini öne sürmektedir Sayın Demirel... Getirmez, getiremez. Hiçbir Anayasa hükmü bir başka Anayasa hükmü ile çelişmez, çelişemez.

Tam tersine, 11. madde, “kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz” diyor.

Ondan sonra da şunu ekliyor 11. madde:

“Bu Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet'i ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz.”

Sayın Demirel'in, 12 Mart döneminde, askeri müdahale rejiminden ve o zamanki bazı komutanların eğilimlerinden yararlanarak yaptırmak istediği Anayasa değişiklikleriyle ilgili olarak en uzun tartışma, bu konuda, 11. maddenin yazılışı üzerinde olmuştur. Sayın Demirel'in ve Adalet Partisi'nin istediği biçimde değiştirilememiştir bu madde. Cumhuriyet Halk Partisi var olduğu için ve karşı koyduğu için o biçimde değiştirilememiştir. Anayasa'nın bütünüyle ve özüyle uyumu korunabilmişti 11. maddenin...

Şimdi, Sayın Demirel'in, bu maddeyi, kendi gönlüne ve kafasına göre yorumlama ve uygulama hakkı yoktur. Madde neyse odur. Demirel'in kafasındaki gibi değildir. Ne söylüyor 11. maddenin bu fıkrası?

1) “Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi”nin “insan hak ve hürriyetlerini... ortadan kaldırmak kastı ile” kullanılamayacağını söylüyor...

“İnsan hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırmak kastı ile hareket edenler, Sayın Demirel'den ve Adalet Partisi'nden çok daha önce ve çok daha etkin biçimde bizi karşılarında bulmuşlardır ve bulacaklardır.”

Buna biz de katılıyoruz, “insan hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırmak kastı ile” hareket edenler, Sayın Demirel'den ve Adalet Partisi'nden çok daha önce ve çok daha etkin biçimde, bizi karşılarında bulmuşlardır ve bulacaklardır. Kaldı ki Sayın Demirel'e ve partisine karşı oluşumuzun başta gelen nedenlerinden biri de, kendilerini bu “hak ve hürriyetler”e kasteder görmemizdir. Ellerine fırsat düşse, yeterli güç geçse, bu hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmakta ve kırmakta tereddüt etmeyeceklerinin belli olmasıdır.

2) “Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi”nin “Türk devletinin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü... ortadan kaldırmak kastı ile” kullanılamayacağını söylüyor 11. madde...

Böyle kasıtları olanların da meydan meydan nasıl karşısına çıktığımızı bütün millet tanıktır. “Haklara özgürlük” sloganının ardında böyle bir kasıt saklıyor olabileceklerini düşündüğümüz kimseler veya topluluklar, aylardır, karşılarında aşılmaz bir duvar gibi bizi bulmaktadırlar ve bulacaklardır.

Geçen yıl seçim kampanyası boyunca, bu sloganları haykırarak bizim toplantılarımızı engellemeye veya gölgelemeye kalkıştıklarında, Demirel yönetimi bir gün bile onların karşısına çıkmadı... Parti olarak tek başımıza biz çıktık karşılıklarına. Ancak bizi engellemek veya gölgelemek bakımından işe yaramayacakları anlaşıldıktan, işe yaramalarına fırsat vermeyeceğimiz görüldükten sonradır ki, devlet de bir ölçüde tedbir almaya başladı.

3) “Anayasa’da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi”nin “dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet’i ortadan kaldırmak kastı ile” kullanılmayacağını söylüyor, 11. madde...

Böyle bir kastı olanların da herkesten önce biz karşısında olduk ve olacağız... Oysa, Başbakan olarak Sayın Demirel’in gözleri önünde, başkent Ankara’da, 19 Mayıs törenlerinde, nitelikleri Anayasa’da belirtilen laik Cumhuriyet’le bağdaşmayacak bir devlet isteyenler niyetlerini açıkça dile getirirken, Sayın Demirel, sustu.

Hükümet kurabilmek ve rejimi yozlaştırabilmek uğruna ırkçılığı bilinenlerle işbirliği yapan da yine Sayın Demirel’le partisidir. Mezhep kavgaları, her zaman Demirel yönetiminde canlanagelmiştir.

Büyük topraklıları ve varlıklıları ayrıcalıklı bir üstün sınıf gibi tutmak, o durumlarını pekiştirmek isteyen de yine Sayın Demirel’le partisidir.

Anayasa’nın 11. maddesinin son fıkrası da şöyledir:

“Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.”

“Eylem ve davranış”ı düşünce özgürlüğünden ayrı tuttuğumuzu da her vesileyle belirtiyoruz. Özgürlükçü demokrasilerde hiçbir düşünce suç değildir, ama belli düşüncelerin belli türde veya belli amaçlara yönelik “eylem”e veya “davranış”a dönüşmesi suç sayılabilir.

Sayın Demirel, düşünce ile eylem ve davranış arasında sınır çizilemeyeceğinden korkar görünüyor. Halka güvenenler ve ülkesinin halkını özgürlükçü demokrasiye lâyık görenler böyle bir korkuya kapılmazlar.

Kaldı ki kimse özgürlükçü demokrasinin kolay bir rejim olduğu iddiasında değildir. Özgürlükçü demokrasiye inananlar, özgürlüğün ve demokrasinin güçlüklerini de göğüslerler.

Bunları söyledikten sonra, şimdi bir de, devlet yönetiminde Sayın Demirel’in ve partisinin anlayışı ve tutumu egemen olduğunda durum ne oluyor, ona bakalım!

Ne kadar gariptir ki, ne zaman kendisi ve partisi hükümete gelse, Türkiye’de komünizm propagandası yaygınlaşır, komünizm tehlikesi gözlerde büyümeye başlar.

Türkiye’de komünizm propagandasının yasak olduğunu ve yasak olması gerektiğini söylüyor Sayın Demirel... Fakat ne gariptir ki, ne zaman kendisi ve partisi hükümete gelse, Türkiye’de komünizm propagandası yaygınlaşır, komünizm tehlikesi gözlerde büyümeye başlar.

Oysa, demokratik solcu bir parti olarak, Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1974’teki yedi aylık hükümet döneminde, kimse Türkiye’de komünizmi ciddiye alınacak bir tehlike olarak görmüyordu.

Şimdi, komünizm propagandasının yasak olduğunu ve yasak kalması gerektiğini söyleyen Sayın Demirel’le partisi hükümettedir ve başkent Ankara’nın birçok duvarlarında, iri harflerle “Marks” adı yazılıdır... Komünizmin dünya uygulamasını da aşan sloganlar yazılıdır. Anadolu’da yer yer duvarlara orak-çekiç resimleri çizilmektedir. Üstelik de orak ve çekiçleri çizenlerden bazıları suçüstü yakalandığında, bunların genellikle, Demirel Hükümeti’nde ortak olan bir partinin üyeleri veya yandaşları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu kargaşalıkta, kimin gerçekten komünist olduğu kimin komünist gibi görünen sağcı kışkırtıcı ajan olduğu, kimin sağcı kışkırtıcı ajan gibi görünen ve Demirel yönetiminde öyle görünmenin

sağladığı sınırsız olanaklardan ve devlet koruyuculuğundan yararlanan örtülü komünist olduğu anlaşılmamaktadır.

Biz diyoruz ki, herkesin ne olduğu açıkça belli olsun, kim gerçek komünisttir, kim komünistlikle ilgisi olmayan solcudur, kim sağcıdır anlaşılın. Ama Sayın Demirel'in işine gelmez bu...

Onun için, biz diyoruz ki herkesin ne olduğu açıkça belli olsun, kim gerçek komünisttir, kim komünistlikle ilgisi olmayan solcudur, kim sağcıdır anlaşılın.

Ama Sayın Demirel'in işine gelmez bu... Ona göre durum öylesine karışık olmalı ki halk kimin ne olduğunu şaşırmalı. Öylece Demirel ve onun gibi düşünenler de, demokratik solcuyu, sosyal demokrat; demokratik sosyalisti komünistle bir torbaya koyup, "İşte bunların hepsi bir torbada, hepsi komünist" diyebilmeli ve toplumu bir komünizm umacısının baskısı altında tutarak her türlü sosyal adaletçi akımı önleyebilmeli!.. Demirel'in ve AP'nin taktiği budur.

Türkiye'nin böylesine bir bağınazlık ortamına sürüklenmesine ne halk razı olur ne de biz fırsat veririz. Sayın Demirel'in demokrasi ahlâkına aykırı taktiklerinden paniğe kapılıp kendi özgürlükçü demokrasi anlayışımızdan geri çekilmemiz ise söz konusu değildir.

Solun sınırı konusunda da Sayın Demirel, hâlâ, bizim ne dediğimizi anlamaz görünme taktiğini sürdürüyor. "Kendisi çizmemiş ki solun sınırını" diyor bizim için... Oysa, bizim solumuzun ne olup ne olmadığı da sınırı da bellidir.

Milliyet'le görüşmemizin 28 Haziran 1976 günü yayınlanan bölümünde de belirttiğim gibi, ben bu sözü, bizim solumuzun, soldaki çizgimizin nereye kadar gidebileceğinden kuşku duyanlara veya kuşku duymuş gibi gözükenlere karşı söyledim ve söylüyorum. "Biz halkla bütünleşen partiyiz. Türk halkı da özgürlükçü demokrasi ile bağdaşmayan hiçbir rejimi benimsemez. Eğer bizim sol anlayışımızın özgürlükçü demokrasi ile çelişen bir noktaya dönüştüğünü görecekseler halk, ya bizi durdurur veya bırakır" anlamında söylüyorum, bunu da her seferinde belirterek söylüyorum.

Bu konuda kuşku duyanlara karşı halkı güvence olarak gösteriyorum. Ama Sayın Demirel, *Milliyet*'le konuşmasında açıkça belirttiği gibi, halka, halkın siyasal erginliğine güvenmediğine göre, bunu yeterli bir güvence saymayabilir. Kaldı ki, ben Sayın Demirel'e daha çok güvence vermek gibi bir zorunluluk da duymuyorum. Demokrasi anlayışlarımız arasındaki fark, böyle tartışmalarla kapanamayacak kadar büyüktür.

Demokrasi anlayışlarımız arasındaki farkın bir yönünü, Sayın Demirel, Hava Kuvvetleri Komutanlığı ile ilgili Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararı üzerine *Milliyet*'le yaptığı konuşmada, bir kez daha ve bütün açıklığıyla ortaya koymuştur.

Bu konuşmada, Sayın Demirel, trt Genel Müdürlüğü'ne yapılan yasadışı atamanın Danıştay'ca iptaline uymayışını izah ederken şöyle diyor:

"Biz devletin radyosu ve televizyonu taraflıdır dediğimiz anda, eğer onu tarafsız yapamazsak böyle bu şekilde hükümet olamaz."

Radyo ve televizyonun hükümet lehine, hükümet partileri lehine tek yönlü kamuoyu oluşturma çabası içinde olduğu inkâr edilemez. TRT böylesine yönetilince de seçimlerde eşitlikten söz edilemez. Seçimlerde eşitliğin kalmadığı yerde ise demokrasi sağlıklı biçimde işleyemez.

Oysa Türkiye'de radyo ve televizyonun tarafsızlığı hükümetin değil, Anayasa'nın ve yasanın güvencesi altındadır. Eğer radyo ve televizyonun tarafsız değil, taraflı olduğuna dair hükmü hükümet verebilecekse, hüküm vermekle de kalmayıp bu hükmü uygulayabilecekse, radyo ve televizyonun tarafsız olması düşünülemez. Radyo ve televizyonda tarafsızlığın asıl güvencesi, hükümete böyle bir

yetkinin tanınmamış olmasındadır. Radyo ve televizyon tarafsızlıktan ayrılırsa ne yoldan tedbir alınabileceğini yasa göstermiştir. Bu konuda şikâyete yetkili olanlar, üyelerinin çoğunluğu özerk üniversite rektörlerinden oluşan trt Seçim Kurulu'na başvururlar. Ya da savcılık böyle bir kaniya varırsa, trt hakkında bağımsız mahkemelerde dava açabilir. Yasaya göre hükümet de trt'nin tarafsızlığının gözetimini ancak bu yoldan sağlayabilir.

Bu konudaki yasaya da, Anayasa'ya da aykırı sözleri gösteriyor ki, Sayın Demirel, demokratik hukuk devletinde tarafsızlığın ne anlama geldiğini ve nasıl sağlanabileceğini bile anlayamamıştır. Demokratik hukuk devletinde tarafsızlık hükümet sayesinde sağlanmaz, hükümete rağmen sağlanır.

Çünkü hükümet bir siyasal partiden veya partilerden oluşur. Partilerse taraftırlar.

Aynı konuşmada Sayın Demirel şöyle diyor:

“Biz bildiğimiz gibi yapalım, yani kendi takdir hakkımız içinde yapalım, yaptığımızı tenkit edin. Ondan sonra yaptığımız eğer millet tarafından, millet çoğunluğu tarafından tasvip edilmiyorsa, milletin çoğunluğu bizi görevden uzaklaştırsın. Demokrasi böyle işler. Başka türlü düşünülemez.”

Sayın Demirel, başka türlü düşünemediği içindir ki, onunla demokrasinin temel ilkeleri üzerinde anlaşma, hatta tartışma olanağımız yoktur.

Demokrasinin başlıca niteliklerinden biri, demokraside siyasal iktidarın sınırlı oluşudur. Sayın Demirel ise siyasal iktidarın sınırlanması ilkesini öteden beri içine sindiremiyor, kavrayamıyor.

Yaptığı millet tarafından tasvip edilmiyorsa, milletin çoğunluğu kendisini görevden uzaklaştırmış!.. Hükümetteki partiler, Anayasa'ya ve yasaya aykırı olarak trt'yi işgal altına alacaklar, bu en etkin kamuoyu oluşturma aracını diledikleri gibi kullanacaklar... Televizyonda muhalefetin açık hava toplantılarını hiç göstermeyip, kendi açık hava toplantılarını dakikalarca gösterecekler. Hatta iktidar partileri arasında bile eşitsizlik ve ayrıcalık yaratacak uygulamalara başvuracaklar... Muhalefet partilerine 80 saniye, bir buçuk dakika hak tanıyıp, kendileri, hükümet üyeliği sıfatlarını kullanarak, her gün birbiri ardından televizyonda beşer dakika, onar dakika siyasal polemik yapacaklar... En taze bir örnek: 22 Temmuz Perşembe akşamı olduğu gibi, televizyonda, benim Ege sorunuyla ilgili demecime bir buçuk dakika ayrılacak, buna karşılık hükümet adına bir kamu görevlisi ağızından bana verilen cevapla trt dakikalarca işgal edilecek ve sonraki haber bültenlerinde hükümetin görüşü tekrar tekrar verilecek... Seyirci, benim söylediklerimi tam dinleme olanağını bulamadan bana verilen cevapları dinleyecek...

“Danıştay'ın yetkileri içerisinde, idari kaza dışında birtakım fonksiyonları var. İdari kaza ile Danıştay'ın istişari şeyleri var” diyor Sayın Demirel... Yani, Danıştay'ın “istişari şeyleri” ile yetinmek istiyor. Devletin yüksek yargı organlarından birini, sadece istişari işlevi bakımından yeterli sayıyor.

Hükümet Danıştay kararını uygulamayınca ne olurmuş? Onun da cevabı hazır Sayın Demirel'de:

“Birine zarar verirsem zararı öderim. Hadise budur” diyor. “Öderim” dediği, “devlete ödetirim” demek... Üstelik, hiç sıkılmadan da, “Bunu hazineyi korumak için yapıyorum” diyebiliyor.

Sayın İpekçi soruyor kendisine, “Yargı organının, verdiği bir kararla idarenin yerini alıp almadığını kim tespit edecek?” diye...

Demirel ona da şu cevabı veriyor:

“Biz tespit edeceğiz. Yani idare tespit edecek.”

Böylece idare veya hükümet, bir yüksek yargı organını yargılayan kuvvet durumuna getirilmiş oluyor.

Bunu düşünebilen, düşünmekle de kalmayıp açıktan söyleyebilen bir kimse, demokrasinin ne olduğundan da ne olmadığından da habersiz demektir.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı konusunda da söyledikleri daha da ilginç Sayın Demirel'in:

“Bir memlekette kumandan tayin edemeyen hükümet düşünülemez. Kumandan tayin etmek hükümetlerin hakkıdır, işte bu kadar” diyor.

Sayın İpekçi soruyor:

“Ama bir kumandanın rütbesi ve nitelikleri konusunda...”

Sayın Demirel, Sayın İpekçi'nin sözünü kesiyor:

“Takdir doğrudan doğruya hükümetlerin takdirine kalmıştır... Durum budur. Böyle işleyecektir düzen...”

Bunlar eğer kendi tayin ettiği komutanların bir muhtırası üzerine millet oylarıyla geldiği başbakanlığı bırakıp gidivermiş bir kimsenin kompleksiyle, hınç alma duygusuyla söylenmiş sözlerden ibaret değilse, akıl almaz bir sorumsuzluk ve cehalet örneğidir.

Bunlar eğer kendi tayin ettiği komutanların bir muhtırası üzerine millet oylarıyla geldiği başbakanlığı bırakıp gidivermiş bir kimsenin kompleksiyle, hınç alma duygusuyla söylenmiş sözlerden ibaret değilse, akıl almaz bir sorumsuzluk ve cehalet örneğidir.

Hiyerarşik disiplinin ordu kadar hayati önem taşıdığı bir başka kurum düşünülemez. Fakat Başbakan Demirel, “Ben rütbeye filan bakmam, kendi takdirime göre orduda istediğim kimseyi istediğim komutanlığa getiririm” diyebiliyor. “Böyle işleyecektir düzen” diyebiliyor ve “işte bu kadar” diyerek de kabadayılık taşıyor.

Bir devlet adamından, böyle kabadayılıklar yerine, milletin verdiği iktidara sahip çıkabilmesi beklenir.

Devam ediyor Sayın Demirel:

“Hükümet kimi istiyorsa onu Genelkurmay Başkanı yapar, hükümet kimi istiyorsa onu kuvvet komutanı yapar.”

Sayın İpekçi soruyor:

“Kimi istiyorsa diyebilir misiniz efendim?”

Sayın Demirel diretiyor.

“Evet efendim, öyle diyorum aynen...”

Bırakınız bir demokratik hukuk devletini, bir aşiret veya derebeylik bile, böylesine keyfi yönetilemez.

Hükümetin takdir hakkına hiçbir yasal sınırlama kabul etmeyen, hükümet icraatı üzerinde hiçbir yargı denetimi kabul etmeyen zihniyet, demokrasiyle bağdaşması söz konusu olmayan bir zihniyettir.

Sayın Demirel'in şiddet olaylarıyla ilgili sözleri üzerinde uzun uzadıya durmak gereğini bile duymuyorum.

Çünkü, Sayın İpekçi ile tartışmasında, Sayın Demirel, şiddet hareketlerinin tek sorumlusu olarak solu gördüğünü, sağda hiçbir sorumluluk, hiçbir suç, hiçbir suçlu görmediğini ısrarla söyleyebilecek kadar kendini şaşırılmış...

“Bugün sağ tedhişçi diye bir şey yoktur Türkiye’de... Sol tedhişçi vardır, sağ tedhişçi diye bir şey yoktur... Adam öldüren yok yani” diyor.

Sayın İpekçi soruyor:

“Adam öldüren yok mudur?”

Demirel:

“Efendim karşılıklı çatışmalar oluyor, onlar ayrı mesele, ama gidip ev basıp, adam kaçıran, adam öldüren yoktur.”

İpekçi:

“Sınıf basıp adam öldüren?”

Demirel:

“Mekteplerde birtakım çatışmalar var... Ama benim dediğim şey, mekteplerin dışında bütün hareketleri, Türkiye’deki bütün tedirginlikleri meydana getiren sol tedhişçiliktir.”

İpekçi:

“Okul dışında adam öldürme olaylarında sağ...”

Demirel:

“Hiçbir tane yoktur.”

İpekçi:

“Hiç yoktur diyorsunuz...”

Demirel:

“Evet...”

Milletin gözleri önünde, kulakları dibinde böylesine yalan söyleyebilen bir kimse ile neyi, nasıl tartışacaksınız? Hangi sözünü ciddiye alıp da cevaplayacaksınız?

Milletin gözleri önünde, kulakları dibinde böylesine yalan söyleyebilen, bu yalanları söylerken, sağcı tedhişçilerin çocuklarını öldürdüğü analardan babalardan sıkılmayan, makamına kabul ettiği, ellerini sıktığı bazı kimselerin siyasal cinayetten veya saldırıdan aranan veya hüküm giymiş kimseler olduklarını, kongrelerine bakanlar, parti yöneticileri ve çiçekler gönderdiği bazı sağcı tedhiş örgütlerinin gelmiş geçmiş nice başkanlarının siyasal cinayetten hüküm giymiş katiller olduğunu bile bile, böyle konuşabilen bir kimse ile neyi, nasıl tartışacaksınız? Hangi sözünü nasıl ciddiye alıp da cevaplayacaksınız?..

Ekonomi

Sayın Demirel'in, Sayın İpekçi ile yaptığı ikinci görüşmenin ekonomik konularla ilgili bölümünde ise Sayın Demirel, benim hemen bütün söylediklerimi doğruluyor.

Yüzde 95 oranında gerçekleştiğini söylediği kamu yatırımları için verilen bu oranın, fizik gerçekleşme ile değil, yani fiili gerçekleşme ile değil, sadece ödenen, ya da Merkez Bankası'na yatırılıp aylarca transfer bekleyen para ile ilgili olduğunu öne sürmüştüm. Sayın Demirel bunu doğruluyor.

Programların gerisinde kalındığını söylemiştim. "Vardır programların gerisinde kalma durumu" diyor...

Hayat pahalılığının 1975'teki artışları çok aştığını söylemiştim, doğruluyor.

Programda olmayan yatırımlardan söz etmiştim, doğruluyor. Klasik Demirel üslubu içinde, "Programda olmayan yatırım programına alırsınız, programda olan yatırım olur" diyor.

Projesi bile olmayan fabrikaların temellerini attığını söylemiştim, onu da doğruluyor. "Çimento fabrikasının projesini yapmak zor bir şey değil" diyor.

Temelini attığı tesislerden birçoğunun, projesi olmadığı gibi finansmanı, yani parası veya kredisi de olmadığını söylemiştim. Onu da doğruluyor. "Finansmanı da bulursunuz" diyor, büyük bir Demirel kayıtsızlığı ile...

Sayın Demirel'in bu konudaki sorumsuzluğu ve kaygısızlığı akıl alacak gibi değil... Örneğin, 10 milyarlık Karakaya Barajı'nın temelini atılacağını söylediğinde, Sayın İpekçi, "Bunun kaynağı bulunmuş mu, bu para karşılanmış durumda mı?" diye soruyor.

Sayın Demirel'in cevabı şu:

"Hayır, değil."

Ve ekliyor:

"Kredi imkânları arayacağım."

İpekçi:

"Bulmadınız henüz..."

Demirel:

"Hayır, Karakaya için bulmadım."

Yani temeller atılıyor, söylevler veriliyor, limonatalar içiliyor ve proje de, para da, kredi de, hepsi, Sayın İpekçi'nin deyişiyle, "arkadan geliyor..." Daha doğrusu, belki gelir diye bekleniyor.

Parası, pulu, projesi olmadan temelleri attıktan sonra "trilyonluk yatırımlar"dan söz etmek az bile... Bu zihniyetle ve bu tutumla seçime kadar, yüz trilyonluk yatırımın da temeli atılabilir, söylevi çekilebilir, limonatası içilebilir...

Bunun sonucu ne olur?.. Gerçekleşmesi bilinmeyen zamanlara kalmış sözde yatırımlara devlet parasının yıllarca bağlanıp kalması. Bütün yatırımların bağlanıp gecikmesi, maliyetlerin alabildiğine artması, o yüzden toplumun, "Büyük Türkiye" yolunda küçücük adımlarla yürümesi olur bunun sonucu...

Türkiye'nin geri kalmışlığının sürüp gitmesi olur...

Bu, Sayın Demirel'in değişmeyen tutumudur. Bu tutumun acı sonuçlarını 1976 Bütçe konuşmamda devlet belgelerine dayanarak açıklamıştım.^[6] Örneğin, 1965-70 döneminde Demirel Hükümetlerinin temellerini attığı 48 önemli yatırımın maliyetleri 17 milyar 874 milyon lira iken, finansmanın düşünülmemesi, olanakların sorumsuzca dağıtılmış olması ve işlerin sürüncemede bırakılması yüzünden, iş yapmak yerine, başlanan işi bitirmek yerine, temel atıp, söylev verip iş yapar görünme yolunun seçilmesi yüzünden beş yıllık gecikme sonunda, bunların maliyeti 41 milyar 875 milyona

yükselmiştir... Evet 17 küsur milyara yapılabilecek işin maliyeti 41 küsur milyarı bulmuştur. Aradaki 24 milyar lira farkı Demirel kendi cebinden ödememiş, millete ödetmiştir. O kuruluşların zamanında bitirilip devreye girmemesi yüzünden ulusal ekonomiye verilen milyarlarla zarar da, ayrıca bunun üstüne eklenmiştir.

İkide bir Sayın Demirel, “Ben Başbakan olarak bu devletin şu kadar yüz milyar parasını harcamış adamım” diye övünür... Harcamıştır ama işte böyle harcamıştır. Eğer son on yılın sekiz yıllık Adalet Partisi yönetiminde böylesine sorumsuzca harcanan paralar, daha sorumlucu harcanmış olsaydı, ekonomik bakımdan bugünün Türkiye’sine bir Türkiye daha eklenmiş olurdu. İşsiz sayısı bugünkünün en az yarısına inerdi. Kaldı ki, sorumsuzlukta, şu içinde bulunduğumuz seçim ekonomisi döneminin, 1965-70 dönemini de aratacağından kaygı duyuyorum. Çünkü, 1965-70 döneminde temeli atılan yatırımların genellikle iyi-kötü projeleri vardı hiç değilse... Şimdi çoğunun ne projesi, ne parası, ne kredisi var. Olmadığını da Sayın İpekçi ile son görüşmesinde, bizzat Sayın Demirel doğruluyor.

Ekonomik konularda bir dediği bir dediğini tutmayan, programsız, projesiz, kaynaksız, kredisiz yatırımların temelini atmamakla övünebilen bir kimse ile ülke ekonomisi de tartışılmaz...

Ekonomik konularda bütün söylediklerimi doğruladığına göre Sayın Demirel’in, *Milliyet*’le ikinci görüşmesinde neyi cevaplandırıldığını anlayamadım. O nedenle bu konudaki cevaplarına cevap vermek söz konusu değil... Benim bütün dediklerimi doğruluyor, ancak kendi dediklerinden bazısını yalanlıyor. Örneğin, “Ben koyun eti fiyatını indirdim demedim” diyor... “Böyle bir beyanım yoktur” diyor... Oysa 10 Aralık 1975 günü basın toplantısında Sayın Demirel aynen şunları söylemiştir:

“Şubat 1974’te 24.84 kuruş olan koyun eti, yüzde 20’lik bir artışla Mart 1975’e kadar 29.82 kuruşa yükselmiş, Ekim 1975’te ise yüzde 7.29’luk bir azalışla 27.79 kuruşa düşmüştür.”

Demirel’in şimdi inkâr ettiği bu sözleri, Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nce yayınlanan resmi basın toplantısı metninin 28. sayfasındadır.

Demirel’in bu beyanını inkâr etmesi yanında dikkati çeken nokta, Şubat 1974’te kilosu 24.84 kuruş olan koyun etinin fiyatının Haziran 1976’da Demirel Hükümeti’nin ekonomik politikası sonucu yüzde 100’e yakın artmış olmasıdır.

Transferlerin günü gününe ödendiğini kendisi söylemişti. Şimdi onu da yalanlıyor. En azından, kamu sektörüne ait transferlerin geciktiğini bu kez itiraf ediyor.

Öte yandan, Sayın İpekçi’yle ilk konuşmasında, demir-çelikte çift fiyatın (yani resmi fiyatla gerçek fiyat arasında büyük ölçüde farklı bir durum olmasının) spekülasyon kazanca yol açtığını, Sayın Demirel kendisi söylüyordu, ikinci görüşmesinde ise, demir-çelikte spekülasyon “olmamıştır” diyor.

Köylünün gübreye en çok muhtaç olduğu dönemde Demirel Hükümeti’nin nasıl gübre yokluğu ve karaborsası yarattığını rakamlar vererek açıklamıştım. Onu anlamazlıktan geliyor.

Ekonomik konularda bir dediği bir dediğini tutmayan, programsız, projesiz, kaynaksız, kredisiz yatırımların temelini atmamakla övünebilen bir kimse ile ülke ekonomisi de tartışılmaz.

Benim ekonomik konularda uzmanlara danıştığımı söylememi yadırgamasına, hiç şaşmıyorum, Sayın Demirel’in... Ekonomik konularda bu kadar sorumsuz bir kimsenin, ne uzmana, ne bilgiye, ne teknisyene ihtiyacı vardır. Mesele, bir kazma kürekle, bir söyleve, birkaç bin liralık temel atma törenine kaldıktan sonra, insan, Başbakan da olsa herhalde geceleri çok rahat uyur. Ama memlekete, millete yazık olur.

KIBRIS^[7]

POLİTİKA – Kıbrıs Harekâtı gerçekleşmemiş olsaydı bugün Kıbrıs'ta nasıl bir durumla karşılaşmış olurduk? Yunanistan'da nasıl bir durumla karşılaşmış olurduk? Ve genel olarak dünyada nasıl bir durumla karşılaşmış olurduk?

ECEVİT – Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiş olmasa idik, Kıbrıs tümüyle fiilen Yunanistan'ın bir parçası durumuna gelmiş olurdu. Yunanistan, Türkiye için güneyde de bir sorun olurdu. Bir Ortadoğu devleti durumuna gelirdi. NATO'nun durumunda da değişiklik olacağı için, bölge dengesinde yeni ve ciddi sarsıntılar ortaya çıkabilirdi. Öte yandan, hem Kıbrıs'ta totaliter bir rejim kurulmuş ve iki yılını doldurmuş olurdu, hem de Yunanistan'daki totaliter cunta rejimi prestij kazanmış olarak ve daha kökleşmiş olarak, zulmünü de daha ileri ölçülere vardırarak devam ediyor olurdu ve hiç kuşkusuz ki, Kıbrıs'taki Türk topluluğu daha önceki yıllarda çektiği acılardan çok daha ağırlarını çekme durumuyla karşı karşıya kalırdı. Umutlarını, can güvenliklerini, özgürlüklerini, Türkiye'ye bağlamış olan, bu konuda Türkiye'ye umutla bakan bir topluluğa Türkiye'nin garantör devlet olmasına ve o niteliğiyle yükümlülükler altında bulunmasına rağmen, hiçbir şey yapamamış olması dünyada Türkiye'nin saygınlığını çok büyük ölçüde zedelerdi.

Zaman zaman bazı yabancılar bana, “Sen barışçı bir insansın, ona rağmen Kıbrıs'taki bu harekâtı yaptın, bir üzüntü duymuyor musun?” diye sorarlar. Ben onlara daima şu cevabı veririm: “Kıbrıs Barış Harekâtı'nda insan kaybı olmuş olması benim için büyük üzüntü kaynağıdır; fakat inanıyorum ki, eğer Barış Harekâtı olmasaydı çok daha ağır can kayıpları olurdu; hem Türkler arasında, hem de Rumlar arasından çok daha ağır can kayıpları olurdu.” Geçenlerde bir İngiliz gazetesinde ilginç bir yazı okudum. Genellikle İngiliz gazetelerinde bu konuda görmeye alışık olduğumuz yazılardan daha objektif bir değerlendirmeydi. Yaz tatili dolayısıyla Kıbrıs'a giden bir gazeteci yazmıştı. Bu gazeteci yazısında, Türklerin Barış Harekâtı sayesinde uzun yıllardan beri Kıbrıslı Rumların da ilk kez kendi aralarında barış içinde yaşamakta olduğunu ve Rum kesimine giden turistlerin can güvenliği içinde bulduklarını yazıyordu. Demek ki bizim Barış Harekâtı'mız, bu harekâttan umduğumuz amacı her yönüyle gerçekleştirmiştir: Kıbrıs'a barış getirmiştir; hem Türkler barışa ve özgürlüğe kavuşmuşlardır, hem de Rumlar kendi aralarında barışa kavuşmuşlardır.

– Kıbrıs Harekâtı'nın çeşitli etkileri oldu. Harekât'ın CHP-MSP Hükümeti üzerindeki etkileri ne olmuştur?

– Tabii, geçmiş üzerinde varsayımlar yapmak kolay değildir. Varsayımlar ister istemez birtakım olasılıklara dayanır. Ancak şunu söyleyebilirim ki, Milli Selamet Partisi'yle kurmuş olduğumuz koalisyonun zorlukları Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önce başlamıştı ve yüzeye çıkmıştı. Kıbrıs Barış Harekâtı, koalisyonun o iç zorluklarını bir süre askıya almamıza, ikinci plana itmeye neden oldu. Onun için, Barış Harekâtı olmasaydı, belki de başka nedenlerle bir hükümet bunalımı daha erken çıkabilirdi. Herhalde hatırlayacağınız gibi, 1974 yılının Mayıs ayından itibaren, af yasası oylamasıyla başlayarak, Milli Selamet Partisi'nin koalisyon protokolüne aykırı davranışları ortaya çıktı. Af konusu Hükümet'in programında temel konulardan biriydi. O konuda Milli Selamet Partisi Grubu ikiye ayrıldı ve af bizim istediğimizden değişik bir şekilde çıktı. Bu, hükümette ilk bunalımı yaratmış oldu.

Onun arkasından düşünce özgürlüğü önündeki sınırları kaldırma yolunda varmış olduğumuz anlaşmaya da Milli Selamet Partisi'nin uymayacağı ortaya çıktı. Öyle anlaşılıyor ki, kendi ilgilendikleri bir kısım mahkûmların affının sağlanmış olması, bu konuda onlara yetiyordu; artık bir

yasa değişikliğini ciddiye almıyorlardı. Veya, düşünce ve inanç özgürlüğüyle ilgili yasa değişiklikleri yapılacaksa, bunun daha çok, kendi açılarından inanç özgürlüğünü genişletecek yönde yapılmasını öngörüyorlardı. Oysa aslında Türkiye’de inanç özgürlüğü en ileri ölçüde vardır. Yasaklanmış olan din esasına dayalı bir devlet kurmak üzere laik cumhuriyeti temelinden değiştirmeye yönelik akımlardır. Bu konulardaki yasal sınırlamalar da Anayasa’daki sınırlamalarla aynı çizgidedir. Dolayısıyla, o konuda atılabilecek fazla bir adım zaten yoktu; Anayasa buna elvermiyordu. Ama sosyal ve ekonomik düzenle ilgili olarak düşünce ve anlatım özgürlüğünü kısın antidemokratik birtakım hükümlerin mutlaka değişmesi gerekiyordu. Türkiye’de özgürlükçü demokrasiye daha çok gerçekçilik kazandırmak bakımından da, Türkiye’de barışı ve iç huzuru sağlamak bakımından da bu zorunluydu. Bu konuda büyük engelle karşılaştık.

Öte yandan, örneğin 18 yaşından itibaren gençlere oy hakkı tanınması bizim üzerinde önemle durduğumuz bir konuydu. Bununla ilgili yasa, bir-iki maddelik bir yasa olacaktı. Milli Selamet Partisi’nin bu konuda hiçbir şey yapmadığını görünce, biz yasa tasarısını hazırladık. Bakanlar Kurulu’na getirdik. Adalet Bakanlığı’nın kendilerinde olduğunu, onun için bu tasarıyı kendilerinin hazırlaması gerektiğini, bir hafta içinde hazırlayacaklarını söylediler. Aradan haftalar geçti, onun da lafi edilmez oldu.

Ekonomik konularda halk sektörü, Türk ekonomisine sosyal adalet içinde canlılık getirmek ve yatırımlara yaygınlık getirmek bakımından bizim için hayati önem taşıyordu. O konuda da Milli Selamet Partisi’yle aramızda kesin ayrılık çıktı.

Bunlar bazı önemli politika konularında ortaya çıkan ayrılıklar! Bunun ötesinde Milli Selamet Partili Hükümet üyelerinden bazılarının Hükümet ciddiyetine gölge düşürecek beyanları ve davranışları oluyordu. Hepsi için bunu söylemek insafsızlık olabilir; fakat genel olarak Milli Selamet Partisi’nden bu konuda büyük sıkıntılarımız vardı.

Ekonominin çok önem taşıdığı bir dönemdeydik. Dünya henüz ekonomik bunalımın doruğundaydı ve Türkiye’de birtakım ciddi ekonomik tedbirlerin alınması, yeni bazı politikaların oluşturulup süratle uygulanması gerekiyordu. Fakat Milli Selamet Partisi’nin devlet ve ekonomi anlayışı, bu zorunlulukla bağdaşabilen bir anlayış değildi. Oysa ekonomik bakanlıklar da o partinin elindeydi.

Bütün bu nedenleri, bu unsurları göz önünde tutacak olursak şu sonuç ortaya çıkar ki, biz o koalisyonu uzun süre sürdürmüş olsaydık, Türkiye’ye iç huzur bakımından da, ekonomik konularda da halkın haklı olarak bizden beklediği hizmetleri yerine getiremezdik.

– Muhaliflerinizin, özellikle AP’nin sık sık tekrarladığı bir nokta var: “CHP hükümetten kaçtı” deniyor.

– Bence bir partinin, yapması gerekenleri, yapması gerektiğine inandıklarını yapamaz duruma getirildiği noktadan itibaren hükümette kalma hakkı yoktur. Bu hakkı yitirdiği anda görevden çekilmesi sorumluluğun gereğidir. Adalet Partisi buna “hükümetten kaçmak” diyor; oysa biz hükümetten kaçıyor, hükümetin zorluklarından kaçıyor olsaydık, o sırada azınlık hükümeti kurmaya talip olmazdık, erken seçime talip olmazdık. Gerçekte Adalet Partisi seçimden kaçmıştır. O sırada milletin büyük çoğunluğu, Türkiye’nin sorunları için tek çözümün erken seçimle bulunabileceğini biliyordu. Erken seçim yapıldığı takdirde Türkiye’nin sorunlarına sağlıklı biçimde ve süratle çözüm bulabilecek bir hükümetin kurulabileceğine inanıyordu. Ve Türkiye’nin her yerinde halk “seçim seçim” diye haykırıyordu. Hatta bir gün Sayın İrmak’ın başbakanlığı sırasında bütün parti ve grup liderleri Sayın İrmak’ın başkanlığında toplanmıştık; orada bizim dışımızdaki partilerin yöneticileri de halkın seçim istediğini, her yerden kendilerine bu isteğin geldiğini söylüyorlardı. Şimdi kesin olarak kimlerin söylediğini hatırlamıyorum ama halkın böyle bir isteği olmadığını iddia eden, Sayın Erbakan’dan başka hiç kimse yoktu, onu çok iyi hatırlıyorum. Adalet Partisi de halktan bu isteğin

geldiğini inkâr etmiyordu.

Tabii, Kıbrıs, hükümetten ayrılmamızda, bu saydığım unsurların dışında bir başka önemli etken oldu. Bir bakıma Kıbrıs dolayısıyla hükümetten ayrılmamız zorunlu hale geldi. Çünkü Kıbrıs sorununun uluslararası alanda çok önem kazandığı bir aşamada benim Kuzey ülkelerine çağrılı olarak gitmem gerekiyordu. Bu, Kıbrıs Harekâtı'ndan önce yapılmış bir çağrıydı, fakat Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra önemi büsbütün artıyordu. Ben Kuzey ülkelerinde bulunduğum sırada, yani Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya gezimi yaparken, Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs'la ilgili çok önemli görüşmeler başlayacaktı. Türkiye'de bulunduğum sırada bile Sayın Erbakan'ın Kıbrıs'la ilgili konuşmalarını kontrol altına alamıyordum. Oysa bu konuda bütün dünyanın kuşkularını, kaygılarını göz önünde tutan dikkatli bir politika izlemeye özen gösteriyorduk. Kullanacağımız her kelimenin özel bir önemi vardı ve koalisyon ortağımızın çıkışları bizi dünya karşısında çok zor durumda bırakıyordu. Kimi bizim içtenliğimizden kuşkuya düşüyordu; kimi hükümetin kendi içindeki çelişkilerden kuşkuya düşüyordu, öyle bir dönemde benim iki hafta Türkiye'den ayrılırken yerime Sayın Erbakan'ı bırakma olanağım kesinlikle yoktu. Bu benim sorumluluk anlayışımın bağdaşmazdı. Bildiğiniz gibi, Milli Selamet Partisi bunu mesele yaptı, benim dışarı çıkmamı engelledi. Ben de, önemli bir görev gezisi için yurtdışına çıkma hakkı kendisinden esirgenen bir Başbakan olarak dünyada Türkiye'yi temsil edemezdim, Türkiye'nin haklarını koruyamazdım. Bu durumda çekilmemiz kaçınılmaz hale geldi.

Şimdi, arada geçen sürede ne oldu? Benim görüşüme göre Kıbrıs sorununun siyasal çözümünün gecikmemesi gerekiyordu.

– Kıbrıs'ta siyasal çözümün gecikmesi ne gibi sakıncalar taşıyordu?

– Askeri harekâtla getirdiğimiz temel çözüm ne kadar hızlı ve etkin oldu ise, siyasal çözümün de o etkinlikte ve ona yakın bir süratle gerçekleşmesi zorunluydu. Aksi halde gerek Kıbrıs'ta, gerek dünyada Türkiye'nin lehine olan durum, süratle aleyhimize dönüşebilirdi. Bunun ilk belirtileri daha o tarihlerde ortaya çıkmaya başlamıştı. Üstelik bizim bu konuda gereken adımları atmaya geciktirmemiz Makarios'un Kıbrıs'a dönüşünü kolaylaştıracaktı, dönüşüne gerekçeler hazırlayacaktı. Makarios'un da katı bir tutuma angaje olduğu bilinir. Kendisinin Kıbrıs'ta varlık nedeni o katı tutumu, yanlış da doğru da olsa sürdürmektir. Marakios'un dönmesi de bu bakımdan sıkıntılı durumlara yol açacaktı.

Ayrıca Yunanistan açısından da durum zorlaşacaktı. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonraki ilk aylarda varılacak bir uzlaşma nedeniyle Karamanlis yönetimi Yunanistan'da güç durumda kalmayabilirdi, çünkü Kıbrıs'ın, Kıbrıs'ta olup bitenlerin bütün sorumluluğu o sırada Cunta yönetiminin üzerindedir. Ama zaman geçtikçe o yönetimin sorumluluğu unutulacaktı ve Karamanlis Hükümeti'nin veya başka bir sivil hükümet gelirse onun sorumluluğu ön plana geçecekti. Normal demokratik rejime dönüş seçimlerle kesinleşince Yunanistan'daki muhalefet bunu hiç kuşkusuz istismar edecekti. Dolayısıyla Yunanistan için o tarihlerde atılabilecek adımları atmamak, daha sonraki tarihlerde giderek güçleşecekti. Bütün bunları düşünerek, ben, Kıbrıs'ın nihai siyasal çözümünün bir an önce gerçekleştirilmesi yolunda adımlar atmaya zorunlu görüyordum; başladığımız işi mutlu bir sonuca ulaştırabilmenin temel koşulu olarak görüyordum.

Ayrıca Kıbrıs'ın siyasal çözümü bir an önce gerçekleştirilmezse dünyada Türkiye aleyhine kamuoyu hızla oluşacaktı. Öte yandan, Kıbrıs halkı, Kıbrıs'ın gerek Türk, gerek Rum halkı, geleceğe güvenle bakamayacakları için kendi yaşamlarını düzene sokmakta güçlük çekeceklerdi. Rumların ekonomik yaşamda tarihten gelen bir tecrübeleri olduğu bilinir. Oysa bizim millet olarak ekonomik konularda o kadar tecrübemiz yoktur; hele Kıbrıs Türkleri uzun yıllar baskı altında ekonomik özgürlüklerden bile yoksun yaşadıkları için o konuda daha da tecrübesizdiler. Oysa Kıbrıs'taki Türk toplumunun güçlenmesi, her şeyden önce, ekonomik bakımdan kendi kendine yeter duruma gelmesine bağlıydı. Kıbrıs'ın nihai statüsünün belirlenmemesi ise, Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik alanda

gereken atılımları yapmasını güçleştirecekti. Ekonomik atılımlar yapabilmek için gerekli yönetsel düzenlemelerin yapılabilmesi de güçleşecekti. Nitekim bütün korkularım bu arada gerçekleşmiş oldu. Ben o sırada bu gelişmeleri gözümle görür gibi tahmin edebildiğim için, bütün parti liderlerine ve kamuoyuna Kıbrıs sorununu bir an önce nihai siyasal çözüme ulaştırmanın önemini anlatmaya çalıştım. Hem açıkta anlattım, hem bütün parti ve grup liderleriyle konuşmalarında anlattım. Bir an önce, soruna çözüm getirebilecek bir hükümetin, kendi içinde bu bakımdan tutarlı ve kararlı, cesur bir hükümetin işbaşına gelmesi gerektiği inancını belirttim. Bunun için Cumhuriyet Halk Partisi olarak tek başımıza hükümet kurmaya hazır olduğumuzu söyledim. Fakat bütün bu önerilerimiz reddedildi. Zorunlu olan ve Türkiye yararına çözümlerin anahtarı olan erken seçim kabul edilmedi.

Demirel, Kıbrıs konusunda kendisine hiçbir adım atma olanağı vermeyeceğini bildiği bir hükümeti kurmaya razı oldu. Bugünkü durumdan bu konuda şikâyetçi olmaya hakkı yoktur, çünkü nasıl bir hükümet kurduğunu ve ne güçlüklerle karşılaşacağını çok iyi biliyordu. Fakat sorumsuzca bir oportünizmle milletin kendisinden esirgediği iktidar yetkisini o yoldan bir oldubittiyle almak; Türkiye'nin menfaatlerini feda etmek pahasına, Kıbrıs sorununun çözümünü güçleştirmek pahasına iktidarı bir oldubitti olarak almak istedi ve rejimi yozlaştırmak üzere de bu fırsatı kullanmayı tercih etti.

– Efendim siz, eğer bugün açıklanmasında bir sakınca yoksa, iktidarda kalsaydınız, Kıbrıs'ta nasıl bir çözüm, siyasal bir çözüm getirecektiniz, bunun bazı açıklamalarını kısmen de olsa yaptınız, daha başka bilgiler de verebilir misiniz?

– Önce ne olmayacaktı onu söyleyeyim. Bu, CHP-MSP koalisyonunun değerlendirilmesi bakımından önem taşır. Aslında biz Kıbrıs'ta nihai çözümü çabuklaştırmak için Türkiye'nin ne gibi adımlar atabileceği konusundaki düşüncelerimizi bütün parti ve grup liderlerine ayrıntılarıyla açıklamıştık ve hepsi bunu anlayışla karşılamıştı veya karşılar görünmüştü. Koalisyon ortağı Milli Selamet Partisi de aslında bizim öngördüğümüz yaklaşıma bir itirazda bulunmamıştı. Hatta gerek Milli Güvenlik Kurulu'ndaki görüşmelerde gerek Genelkurmay Başkanı'yla ve öteki yüksek komutanlarla birlikte yaptığımız görüşmelerde Sayın Erbakan'ın da mutabakatı belli olmuştu. Fakat iç siyasal istismar düşünceleriyle, Milli Selamet Partisi kamuoyuna ve dünyaya, bizi, aklımızdan geçenlerin çok ötesinde birtakım adımlar atmak, birtakım tavizler vermek eğiliminde gibi gösteriyordu. Bu arada aramızda konuşmamış, üzerinde düşünmemiş olduğumuz konularla ilgili olarak bile bize atfen bazı tavizler öne sürüyordu. Örneğin hiçbir gün merkezi devletin yetkileri üzerinde ayrıntılı bir görüşme yapmamıştık. Böyle bir federal devlet kurulduğu takdirde Kıbrıs ordusunun veya ordularının nasıl olacağı konusunda bir tartışma yapmamıştık. Fakat Sayın Erbakan o konularda bizim bazı taviz hazırlıklarımız varmış gibi bir izlenim yaymaya uğraşıyordu. Eğer sırf iç istismar, iç politika istismarı dışında bir etkisi olmasaydı, buna aldırılmayabilirdim, çünkü Türk halkının, büyük sağduyusuyla, bu gibi istismarları gereği gibi değerlendireceğini bilirdim. Fakat bir Başbakan Yardımcısı'nın, bir hükümet ortağının, bizi o gibi tavizleri içimize sindirmiş, hatta kararlaştırmış gibi göstermesi uluslararası ilişkilerimiz bakımından çok sakıncalı bir durum yaratıyordu. Birçok ülkeler, o arada Yunanistan, “Demek ki ısrar edilirse Türk Hükümeti bu tavizleri verecek” gibi bir anlayış içine, bir yanlış tahmin içine giriyorlardı. Hükümetten çekildikten sonra fiilen de ayrılma kararını verişimizde şu husus etken oldu: Daha önce hükümet içinde varmış olduğumuz mutabakatlar çerçevesinde bir görüşme yapmak üzere Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger'i Türkiye'ye bekliyorduk. Birkaç kez ertelenmiş bir geziydi bu. O geziyi bir kez daha ertelemek çok yanlış olurdu.

– Mutabakatlar çerçevesinde dediniz...

– Yani siyasi parti liderleriyle, Milli Güvenlik Kurulu'yla ve koalisyon ortağıyla yaptığımız

görüşmelerde vardığımız mutabakatlar çerçevesinde uzlaşıcı adımlar atmaya hazırдық. Amerika bu işe doğrudan doğruya girmiyordu, biz de girmesini istemiyorduk. Fakat iki ülkenin de müttefiki ve dostu olarak elbette bu konuda yapıcı etkileri ve Rum tarafına, Yunanistan'a telkinleri olabilirdi. Kissinger'in gelişinden birkaç gün önce yaptığımız Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Sayın Erbakan'ın evvelce varmış olduğumuz mutabakatları reddettiğini gördük. Bunları reddetmekle kalmayıp, kamuoyuna yaptığı açıklamalarda, gene bizi aklımızdan geçmeyen birtakım tavizler vermeye hazırlanmış gibi gösterdi. Bu durumda hükümet olarak Kissinger'le konuşacak veya dünyaya açıklayacak hiçbir şeyimiz kalmıyordu. Kıbrıs kadar hayati bir uluslar-arası sorunda kararlaştırdıklarını yapamaz, zamanı gelmiş, zorunlu hale gelmiş adımları atamaz noktaya varan bir hükümet olarak görevde kalma hakkını kendimde görmüyordum. Onun için kesin ayrılma kararımızı açıkladım. Benim görüşüme göre, o sırada gerekli adımlar atılsaydı, Türkler aleyhinde hiçbir gelişme olmadan, ama bazı bakımlardan Rumlar da dünya kamuoyu da tatmin edilerek, bir uzlaşmaya varılabilirdi... O ayrıntılara girmem doğru olmaz... Bugüne kadar hiçbir yabancı devlet bu konuda neler düşündüğümüzü bilmiyor. Fakat korkarım ki aradan geçen zaman benim o sırada düşündüğüm çerçeve içinde bir uzlaşmayı zorlaştırmıştır. Çünkü arada geçen zamanda Kıbrıs Rumları ve Yunanistan dünya kamuoyuna, özellikle Batı dünyasının kamuoyuna sırtını dayayabilme olanağını bulmuştur. Makarios zaten bu işi sürüncemede bırakmakta sakınca görmeyecek bir kimsedir; zamanın kendisi lehine işleyeceğini düşünebilecek bir kimsedir. O nedenle, yitirilen zaman içinde Makarios'un Kıbrıs'a dönmüş olması da bizim 1974 güzünde öngördüğümüz çerçeve içinde Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmasının bugün güçleşmiş olabileceğini sanıyorum. Bunun tek sorumlusu da bugünkü Hükümet'tir. Çünkü bu Hükümet kurulmamış olsaydı veya bize birkaç hafta olsun daha tek başımıza bir hükümet kurma olanağı tanınsaydı, ya da seçime gidilip sağlam bir hükümet ortaya çıksaydı, o adımlar atılırdı ve bugüne kadar Kıbrıs sorunu ortadan kalkmış olurdu.

Şimdi, Kıbrıs sorunu ortadan kalkmayınca ne oluyor? Sayın Demirel'in deyimiyle, "Kıbrıs bir yere gitmiyor, yerinde duruyor" ama bu sözü söylemek çok kolay şimdi Sayın Demirel için; çünkü 1974'te hükümette bulunduğumuz sırada gerçekleştirilen Barış Harekâtı'yla Kıbrıs'ta öyle bir durum ortaya çıkmıştır ki artık gerçekten Kıbrıs kolay kolay bir yere gidemez... Bir yere gidemez ama Türkiye de Kıbrıs sorununa saplanıp kalmış durumdadır. Kıbrıs Türkiye için çok önemli bir sorundur ama tek sorun değildir. Türkiye dünyada önemli bir devlettir. Önemli olabilecek bir devlettir en azından. Bir an önce Kıbrıs sorununu hallederek aşabilmeli ve hızla değişmekte olan dünyada kendisini güçlendirecek, aynı zamanda barışa hizmet edecek ilişkiler kurabilmelidir. Bugün gerçi Türk dış ilişkilerinde çok yönlülüğe doğru bizim de desteklediğimiz bir gelişme var, ama herkesin zihninde "acaba bu ne kadar Kıbrıs'la bağlantılı, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa saplanıp kalmış olmasıyla bağlantılı" diye bir soru uyanıyor ve Türkiye de, dış ilişkileriyle ilgili her konudaki kararını veya her adımını Kıbrıs açısından veya Kıbrıs için attığı izlenimini veriyor. Ayrıca zaman Türkiye'nin aleyhine işlediği ve Türkiye'yi haklı durumdan haksız görünür duruma getirdiği için, dünyayla ilişkilerimizde o açıdan bazı güçlüklerle karşılaşılıyor. Özellikle Batı'yla ilişkilerimizde bunun birtakım somut örnekleri görülüyor. Kıbrıs'ta bir şey olmuyor, ama Ortak Pazar'ın davranışıyla olsun, ekonomik konularda, askeri konularda olsun, Türkiye'nin ne kadar güç durumlarda bırakıldığı gözler önündedir.

– Efendim, Türkiye Kıbrıs sorununa saplanıp kaldı diye belirttiniz. Bu birdenbire şu çağrışımı yaptı, Callaghan'ın o sıralarda söylediği bir söz var, hatta bbc muhabiri sizinle görüşürken burada onu tekrarlamıştı, "ikinci harekâtın sonra Türk ordusunun Kıbrıs'ta âdeta saplanıp kalacağı" yolunda bir tahminde bulunmuştu. Aradan geçen zaman bu tahmini doğrular mı?..

– Callaghan'ın o sözü başka anlamda söylenmiş bir sözdü yanlış hatırlamıyorsam. Kıbrıs

Rumlarının birtakım gerilla harekâtıyla Türkleri tedirgin edebileceği, Türkleri ve Türk ordusunu tedirgin edebileceği anlamında söylenmişti diye hatırlıyorum. Bunu biz o zaman da bir kaba tehdit olarak yorumlamıştık, şimdi de öyle yorumluyorum. Bunun gerçekleşmesi olasılığını hiçbir zaman görmedim ama Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir bölümünün oradaki görev süresinin uzayıp gittiği bir gerçektir. Bu arada dediğim gibi, Kıbrıs Türk ekonomisi yeteri kadar dinamizm içine giremediği gibi, demokratik mekanizma işlemeye başlamış olmakla birlikte, Kıbrıs Türk kesiminde etkin bir yönetimin de kolay kolay kurulamadığını ve kurulamayacağını sanıyorum. Çünkü yetki dağılımı konusunda, hiç değilse fiili durum bakımından, birçok çelişkiler, en azından işlerin yürümesini yavaşlatıcı etkenler ortaya çıkıp durmaktadır.

– Bu konuyla bağlantılı olarak peş peşe sormak istediğimiz sorular var. İlk olarak, Kıbrıs'ta giriştiğimiz harekât, olayın üzerine yapılan incelemeler, araştırmalar ya da ilgili kişilerin konuşmalarından gözüküyor ki, kuraldışı bir olay oldu. Özellikle Mehmet Ali Birand'ın kitabında, bu belirgin biçimde seziliyor. Yani harekât beklenmiyordu. Türkiye'nin yapacağı bu harekâtı İngilizlerin beklemediği, Amerikalıların pek tahmin etmediği ortaya çıkıyor. Doğru ya da yanlış ama bu izlenimi yaratıyor araştırmalar. Ve gerçekten Kıbrıs Harekâtı bütün bir Akdeniz dengesini, tarihsel doğrultusu açısından bile ciddi oynamalara götürdü. Bir türlü çözümlenemeyen bir sorun yaratıldı. Çünkü bu sorun bu biçimiyle beklenmiyordu, yani sorunun doğuşu kuraldışıydı. Belki orada kural, Türkiye'nin çıkartma yapmaması, geçmişte olduğu gibi birtakım şeyler söylemesi, karşı tarafın da subaylarını adadan çekmesi idi. Bu kuraldışı olayın boyutları, belki de bizim kendi zaman perspektifimiz açısından görüp sezebildiğimizden de önemli ve büyük. Birdenbire allak bullak oldu Akdeniz. Bu sarsılan dengelere iki yıl sonra baktığımızda (ki bu sarsıntı uzun vadede ve tarih açısından mutlaka Akdeniz'de yaşayan halkın yararına bir sarsıntıdır) nasıl bir analiz yapıyorsunuz? Dengeler nasıl değişti? Amerika'nın durumu ne oldu? Sovyetler'in durumu ne oldu? İkincisi, Türkiye'nin tarihsel çizgisinde Kıbrıs bir çeşit katalizör gibi gözüküyor. Birtakım şeyler çok hızlandı, Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra, özellikle dış ilişkilerde olağanüstü bir hızlanma, bir gelişme başladı. Bu gelişme, bir noktaya kadar, Türkiye'deki iktidarın sınıfsal yapısından âdeta bağımsız olarak kendini zorluyor ve kabul ettiriyor. Yani, Demirel iktidarına bakıyoruz. Türkiye'nin tarihinde hiçbir dönemde, rastlanmadık ölçüde, Doğu Bloku'yla yakın ilişkilere girmekte. Ya da bunları arıyor. Böyle bir bakış açısını acaba nasıl değerlendiriyorsunuz?

– Öyle sanıyorum ki, Batılılar Türkiye'nin blöf yaptığını ciddi olarak sandılar ve bir çıkarma harekâtını gerçekten düşünmüş olsa bile baskı altında son dakikada bundan vazgeçirilebileceğini umdular. Fakat biz kararlıydık, çünkü başka çözüm olamayacağını biliyorduk. Daha doğrusu, bir ölçüde geçerli sayılabilecek başka çözümler olup olmayacağına teşhisler koymak istedik. Özellikle İngiltere'yle yaptığımız görüşmelerle başka çare olmadığını kesinlikle gördük. Asla blöf yapmak niyetinde değildik, ama bu konuda bazıları ya kendilerini aldattılar veya gerçekten blöf sanmış olabilirler. Bir de bizi, tabir caizse, birtakım umacılarla ürkütebilmek istediler. Fakat biz diplomatik tedbirlerimizi de çok özenle düşünmüştük ve o korkutma gayretleri etkisi altında kalmıyorduk. Örneğin Türkiye böyle bir harekâta girişirse, Sovyetler Birliği'nden buna şiddetli tepki gelebileceği, başka bazı bölge ülkelerinden tepki gelebileceği gibi varsayımlar ileri sürülüyordu. Fakat biz Kıbrıs sorununa çözüm ararken, Kıbrıs'la uzaktan yakından ilgili bütün devletlerin haklı sayılabilecek kaygılarını da özenle göz önünde tutan bir politika izliyorduk. Böylelikle hiç kimsenin bir tedirginlik duymasına neden bırakmayacak biçimde hareket ediyorduk. Kıbrıs için başından beri ısrarla öne sürdüğümüz çözüm de bu açıdan özel bir önem taşıyordu. Bizim Kıbrıs'ı Türkiye'ye ilhak etmeyi düşünmediğimizi, Kıbrıs'ı işgal etmeyi düşünmediğimizi, taksim etmeyi düşünmediğimizi, hatta Kıbrıs'ın yalnız bağımsızlığına değil, bağlantısızlığına da saygı gösterdiğimizi belirtmemiz, bütün

bölge ülkelerinde bizim tutumumuzla ilgili olarak güven uyandırıyordu.

– Efendim, Harekât'ın Akdeniz'deki dengeye etkisi ne olmuştur?

– Kıbrıs doğrudan doğruya Doğu Akdeniz'deki dengede ne ölçüde etken olmuştur veya olabilirdi?

Eğer biz Kıbrıs'ı kendi haline bıraksaydık, asıl o zaman Doğu Akdeniz'in dengesini altüst edebilirdi veya biz Kıbrıs'ta durulacak noktayı bilmeseydik, o zaman bölge dengesi altüst olabilirdi. Biz, tam tersine, bölgedeki dengenin sağlıklı bir ölçüde korunmasına özen gösterdik. Buna rağmen Ortadoğu'da ve Doğu Akdeniz'de bazı değişiklikler olduysa bu ne ölçüde Kıbrıs'tan dolayıdır ne ölçüde başka nedenlerden dolayıdır, onu kestirmek biraz zor.

Türkiye'nin dış ilişkilerinde ondan sonra yer alan gelişmelere gelince, bence bu gelişmeler çok daha farklı, çok daha sağlam bir zemin üzerinde ve çok daha bilinçli olabilirdi. Kendi meşru haklarını savunabilecek ve sağlayabilecek güçte olduğunu gösteren, aynı zamanda da haklılığını bütün dünyaya kabul ettiren bir Türkiye, bu kadar hızla değişen bir dünyada bugüne kadar kendine çok iyi bir yer yapmış olabilirdi ve dünyadaki değişimin sağladığı ekonomik işbirliği olanaklarından da çok ileri ölçüde yararlanabilirdi.

Türkiye bu fırsatları büyük ölçüde kaçırmıştır, kaçırmaktadır. Buna karşılık, dediğim gibi, bugün hükümetler de, dış ilişkileri daha çok yönlü hale getirme yolunda adımlar atmaktadır. Biz de bunu memnuniyetle karşılıyoruz. Ancak, bunu yeterli ve inandırıcı bulmuyoruz. Sayın Demirel zaman zaman dış politikada “yeni çizgi”den söz ediyor; fakat hep belirttiğim gibi, Türkiye'nin jeopolitik mevkiindeki bir ülke savunmasında eski çizgisini sürdürürken, dış politikasında “yeni çizgi”yi gerçekte izleyemez, ancak görüntüde izler.

– Eski çizgi dediniz...

– Yeni bir savunma kavramı oluşturmadı Türkiye. Her şey eskisi gibi devam edecekmiş varsayımına dayanan bir savunma kavramı hâlâ yürürlükte. Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığına yeni kavuştuğu tarihlerde dünyanın belki de en güçlü, en büyük devletlerinden biri durumunda olan Türkiye, bugün, denizlerarası Amerika Birleşik Devletleri'nin kongresinden “benim savunmamla ilgili ne zaman ne karar çıkacak” diye bekleme durumunda bırakılmıştır. Bu son derecede acı bir durumdur ve Türkiye'yi bu durumda bırakan bir hükümetin kendini milliyetçi olarak kabul ettirebilmesi olanak dışıdır. Ben hiçbir zaman Amerika'ya karşı rest çekme, blöf yapma, tehditte bulunma tarafı olmam. Hiçbir devlete karşı bu türlü davranışları uygun bulmam. Ama dünyanın bugünkü koşulları altında ve Türkiye'nin bugünkü durumunda Türk Devleti, dış politikasında ve savunma politikasında daha bağımsız olabilirdi. Türkiye'nin savunması bir denizlerarası ülkenin kongresinden çıkacak karara bağlı olmaktan kurtulmalıdır. Bugün bir İngiliz gazetesinde Türk Hükümeti'nin bir Başbakan Yardımcısı'nın vermiş olduğu bir demeci, bir yabancı gazeteciye vermiş olduğu bir demeci okudum. Orada ilginç bir bilgi veriyor Başbakan Yardımcısı. Diyor ki, “Dünyada üretilen veya satın alınan silahların yarısından çoğu bizim bölgemizedir.” Böylesine hızlı bir silahlanmanın olduğu bir bölgede Türkiye'nin savunması bir buçuk yıldır askıda. Milli savaş sanayii diye konuşarak hükümet kuranlar, milliyetçilikten söz edenler, bunu şaşılacak bir umursamazlıkla ve sorumsuzlukla karşılıyorlar.

O arada daha ilginç durumlar da var. Türkiye'nin ekonomik bakımdan nasıl bir bunalımlı döneme girdiği belli. Dış ödemeler dengesinin nasıl çıkmaza düştüğü belli. Transferlerin ve ariyerelerin ne kadar geciktiği belli. Böyle bir dönemde Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabileceği sorusu, herhalde, bizim aklımıza geldiği gibi, başkalarının da aklına gelmektedir.

– Bu arada şunu da sorabilir miyim? Bu savunmanın bir buçuk yıldır askıda olmasıyla Ege'deki haklarımızı kullanmakta Demirel Hükümeti'nin gösterdiği büyük çekimserlik arasında bir bağlantı görmek mümkün mü?

– Bir ölçüde bağlantısı olabilir. Fakat tek nedeninin bu olduğunu sanmıyorum. Aslında, Kıbrıs konusunda olduğu gibi, hatta ondan daha fazla, Ege konusunda zamanın geçmesi Türkiye'nin aleyhine olmuştur. Bildiğiniz gibi Cumhuriyet Halk Partisi hükümetteyken bu konuda hem bütün dünyaya haklılığını kabul ettiren hem de süratle sonuçlar almasını sağlayan bir tutum izlemeye başlamıştı. Biz hükümetteyken ilkin Yunanlılara bu konuyu yüksek düzeyde müzakerelerle çözme gereğini söyledik ve ısrar ettik.

Demirel Hükümeti kurulduktan sonra, başlangıçta Uluslararası Adalet Divanı'na gitme fikrine o da angaje oldu. Bizim uyarılarımıza rağmen angaje oldu. Sonradan bunun yanlış bir hareket olduğunu sanırım anladı, fakat dönüş yapmakta güçlük çekti ve dönüş yaparken, kendini bu kez mızıkçılık yapmış gibi göstermiş oldu. Biz sürekli olarak Ege konusunda “daha kararlı” bir davranış izlenmesi için uyarılarımızı sürdürdük ve bütün dış temaslarımızda da Türkiye için Ege sorununun taşıdığı önemi anlattık.

– Sizin hükümetiniz zamanında Çandarlı gemisinin Ege'ye çıkması ve bir de yetki yasası çıkartılması sorunları vardı.

– Bizim hükümetimiz zamanında Çandarlı gemisi Ege'ye açıldı, araştırmalar yaptı. Ayrıca 1974 sonbaharına doğru yabancı ülkelere bağlı şirketlerin ortak olduğu Longva gemisine Ege'de aramalar yaptırmak üzere bağlantı kurduk. Bizden sonraki hükümet tereddüt gösterince arama yapılamadı. Tabii ki bir yabancı geminin Türk Hükümeti'nden daha az tereddüt göstermesi beklenemezdi. Bu konuda Sayın Irmak Hükümeti'ni eleştirmek haksızlık olur. Bizim ve bir ölçüde DP'nin dışında diğer partilerden hiçbiri Irmak Hükümeti'ni bu konuda etkilemeye yanaşmadı. Kendilerine “milliyetçi” diyenler bu konuyla ilgilenmediler. Meclis'ten güven oylamasında on yedi beyaz oy alan bir hükümetten bu durumda fazlasını beklemek haksızlık olurdu.

– Efendim bir de yetki yasası var.

– Evet biz hükümetteyken Meclislere bir yetki yasası tasarısı sunmuştuk ve iç mevzuatımızda ulusal çıkarlarımız doğrultusunda değişiklikler yapmak üzere kanun kuvvetinde kararnameler çıkarma yetkisi istemiştik. Bunu engelleyen AP daha sonra, kendi hükümeti devrinde aynı nitelikte bir yetki yasası çıkardı. Ancak yasayı çıkarmak yetmiyordu, hiçbir anlam taşııyordu. Önemli olan yasanın tanıdığı bir yıllık süre içinde gerekli kararnameleri çıkarmaktı. Bildiğiniz gibi kendisine milliyetçi adı takan Hükümet bu olanağı kullanmadı. Birkaç ay evvel Sayın Çağlayangil'le bir konuşmamızda bu konuya değinmiştim. Bana ilginç şeyler söyledi. “Bu yasayı unuttuk iyi ki hatırlattınız” dedi. Unutmuşlardı veya unutmuş görünüyorlardı. Geçtiğimiz haziran ayında yetki yasasının süresi doldu. Unutkanlık veya unutmuş görünme devam etti.

– Galiba bu konuda Sayın Cumhurbaşkanı'na bir başvurunuz olmuştu.

– Evet, bu konuyu kendilerine ilettim. Geçen yıl sonunda bir de rapor sundum. Aynı nitelikte bir raporu Başbakan Demirel'e de sundum. Fakat sonradan öğrendim ki Başbakan, bu raporu, ilgili servislere bile iletmemiş.

Hükümetin bu konudaki kayıtsız ve sorumsuz tutumuna bir başka örnek vermek isterim.

Federal Almanya Başbakanı Sayın Schmidt Türkiye'ye geldiğinde Sayın Demirel bir yemek verdi. Bu yemekte yaptığı resmi konuşmada, Türk Başbakanı Demirel, Türkiye ile Yunanistan arasında yalnız bir sorundan söz etti: Kıbrıs sorunundan... Federal Almanya Başbakanı ise, aynı yemekteki konuşmasında, Türkiye ile Yunanistan arasında başlıca iki sorun olduğunu, bunların Ege ve Kıbrıs sorunları olduğunu hatırlattı.

İki Başbakan ortak bir basın toplantısı yaptılar. Televizyondan izledik. O basın toplantısında da, Türk Başbakanı, yine yalnız Kıbrıs sorunundan, Alman Başbakanı ise hem Kıbrıs hem Ege sorunundan söz etti. Görülüyor ki bir yabancı ülkenin başbakanı bile bizim Ege sorunumuzla, Türk

Başbakanı'ndan daha çok ilgilenmektedir.

Bu acı durumla ilgili eleştirilerimden ve uyarılarımdan sonra, şükranla belirtmek isterim ki, Sayın Cumhurbaşkanı'mız, yabancı devlet adamlarının gelişi vesilesiyle yaptığı konuşmalarda, Ege sorununa özel bir ağırlık vermeye başladı.

Ege ile ilgili ulusal haklarımızı korumaya gereken özeni göstermeyen bu Hükümet tutumu karşısında, Yunanistan büyük mesafe aldı. Türkiye, dünya kamuoyu bakımından gücünü büyük ölçüde yitirdi.

Bu şuradan da belli: Biz hükümette bulunduğumuz sırada, Ege'ye petrolle ilgili ön araştırmaları yapmak üzere çıktığımızda dünyada hiçbir tepki uyanmıyordu. Yunanistan'ın itirazları, etkisiz kalıyordu. Bugün ise, bir Hora'nın Ege'ye çıkması büyük sorun oluyor. Yunanistan bu konuda birçok devletleri Türkiye'nin karşısına dikebiliyor. Oysa biz hükümetteyken, aynı devletlerin ilgili bulunduğu bir şirket bile Ege'de bizim adımıza arama yapmayı kabul ediyordu.

– Dış gezilerinizde Kıbrıs ve dış ödemeler konusuna değiniyor musunuz?

– Dış gezilerimde, en geç 1977 Ekimi'nde iktidara gelebilecek bir parti olarak hem genellikle dış ilişkiler alanında hem de özellikle dış ekonomik ilişkiler konusunda ne gibi adımlar atabileceğimizi araştırmaya, bunlara gerçekçi teşhisler koymaya büyük önem veriyorum.

Bu görüşmelerden edindiğim izlenim şudur: Dış politika yönünden tutarlı ve inandırıcı, ekonomik bakımdan çok yönlü ilişkilere açık ve güven verici bir iktidar, Türkiye'yi çok etkin ve saygın bir duruma ulaştırabileceği gibi, geniş ve verimli ekonomik ilişkiler de kurabilir ve Türkiye'nin dış ödemeler dengesi sorununu, kısa sürede, ekonomik gelişmemiz önünde bir engel olmaktan çıkarabilir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek başına kuracağı bir hükümetin, bu yönde hızla ileri adımlar atabileceğine inanıyorum.

Cephe Hükümeti'nin bir buçuk yıldır izlemekte olduğu ve bundan sonrası için de izlemeye niyetli görüldüğü sorumsuzca seçim ekonomisi, artık bir intihar ekonomisi ölçüsüne varmıştır. Bütçenin iş isten geçmeden CHP'nin işbaşına gelmesi çok şeyi değiştirebilir.

Türkiye, bölge ülkelerinin de kaygılarını ve bölge dengesini göz önünde tutan bir yaklaşımla hem bölge ve dünya barışına büyük katkıda bulunabilir hem de kendi durumunu güçlendirebilir.

– Kıbrıs ve dış ödemeler sorununu ve genel olarak Türkiye'nin dış politika sorunlarını Amerika gezinizde Kissinger'le görüşecek misiniz?

– Sayın Kissinger'le hem bir yemekte buluşacağız hem de ayrıca uzunca bir görüşmemiz olacak. Bu süre içinde iki ülkeyi ilgilendiren birçok soruna değinebileceğimizi sanırım. Herhalde benim için ilginç ve yararlı bir görüşme olacak.

EGE SORUNU

Ege Sorunuyla İlgili Basın Toplantısını Açış Konuşması ^[8]

Bir Türk sismik araştırma gemisinin Ege'de çalışmaya başlaması üzerine Yunanistan'ın Ege sorununu uluslararası kuruluşlara götürmeye kalkışması, öyle sanıyorum ki, bu ülkenin, sık sık yaptığı gibi, Türkiye ile arasındaki anlaşmazlıklara başka ülkeleri de çekme amacına yöneliktir. Oysa bu tutum, hiçbir zaman, iki komşu ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmekten ve sorunların çözümünü güçleştirmekten başka bir sonuç vermemiştir.

Dış temasarımdan edindiğim izlenime dayanarak söylüyorum ki, Yunanistan, Ege sorunu ile ilgili haksız tutumuna, başka devletlerden, umduğu desteği bulamayacaktır. Bir buçuk yılı aşkın süredir, bir yandan Türk Hükümetlerini Ege konusundaki haklarımızı arama ve kullanma bakımından daha etkin davranışlara teşvik ederken, bir yandan da bütün dış temaslarımızda görüştüğümüz yabancı devlet yöneticilerine, Türkiye'nin ulusal hakları açısından Ege sorununu anlatmaya özen gösterdik. Yunanistan'ın, geçmişte yarattığı birtakım oldubittileri hukuki dayanak gibi kullanarak, Ege'de aşırı haklar iddia etmesi, görebildiğim kadar, dünyanın hiçbir yerinde ciddiye alınmamakta, haklı bulunmamaktadır.

Yunanistan'ın, bu konudaki haksız tutumuyla ilgili olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nden tek yanlı garanti sağladığı yolundaki izlenimi de, öyle inanıyorum ki, kendi açısından aşırı iyimser bir yoruma dayanmaktadır.

1974 yılında, hükümette bulunduğumuz sırada, Çandarlı gemisini, Türk donanmasının eşliğinde, Ege'deki bazı Yunan adalarının batısına Ege Denizi'nin ortalarına kadar göndermiştik. Çandarlı'nın araştırma yaptığı alanın, kıta sahanlığı bakımından hak iddia ettiğimiz alanlardan biri olduğunu da o sırada resmen açıklamıştık. Yunanistan o girişimimize büyük bir tepki gösterememişti. Gösterdiği kadarı ile de, dünya kamuoyunu etkileyememişti.

CHP hükümetten ayrıldıktan sonra, Türkiye'nin, Ege'deki kıta sahanlığı araştırmalarını bir süre ihmal etmiş olması, şimdi bu araştırmalar, üstelik 1974'tekinden çok daha sınırlı bir alanda, yeniden başlayınca, Yunanistan'ın sert tepki göstermesine haklılık kazandırmaz.

Bizim görüşümüze göre, Ege konusunda bugünkü Türk Hükümeti'ne yöneltilebilecek başlıca kusur, hak iddiası ve kullanımı bakımından, 1974'teki aşamanın daha ilerisine gitmiş olması değil, bir hayli gerisinde kalmış olmasıdır.

1974'te, Çandarlı gemisi Ege'ye gönderildiği zaman, bu geminin araştırma yaptığı alanlardaki kıta sahanlığı üzerinde hak iddia ettiğimizi resmen açıklamıştık. Şimdi ise, Türk Hükümeti, böyle bir hak iddiasında bile bulunmamaktadır.

Yunanistan'ın ona rağmen gösterdiği tepkiyi, hele nerede ise savaş tehditlerinde bulunmasını anlama olanağı yoktur.

Bizim bu konuda Türk Hükümeti'ne tavsiyelerimiz şunlardır:

1) MTA Sismik-1 araştırma gemisinin Ege'de, Türk karasuları dışındaki çalışmalarını sürdürülürken, Türk Hükümeti, bunun, yalnızca bir bilimsel araştırma ile değil, ulusal hak iddialarımızla ilgili olduğunu resmen açıklamalıdır. İki yılı aşkın bir süre önce yaptığımız ve dünya kamuoyunun herhangi bir tepkisiyle karşılaşmadığını gördüğümüz bu tür açıklamalardan şimdi kaçınmak için bir neden yoktur. Bu konuda gösterilen çekingenliğin, Yunanistan'ı haksız tutumunda cüretlendirmekten başka bir sonuç sağlamadığı ortaya çıkmıştır.

2) Türk Hükümeti, MTA Sismik-1 gemisinin "ihtilafli sularda" araştırma yaptığını söylüyor. Bizim görüşümüze göre böyle bir yaklaşım ve açıklama doğru değildir. Türk Hükümeti, Ege'de kıta sahanlığı bakımından hak iddia edebileceğimiz alanları resmen açıklamalıdır ve araştırmaları bu alanlarda sürdürmelidir. Bu konuda Yunanistan açısından bir ihtilaf varsa, bunu söylemek,

Türkiye'ye değil, Yunanistan'a düşer.

3) Türk basınında, geçen ay, resmi kaynaklara dayanılarak bir kıta sahanlığı haritası yayınlanmıştır. Resmen yalanlanmamış olmakla birlikte, bu haritanın, kıta sahanlığı ile ilgili olabileceğine ihtimal vermek istemiyoruz. Çünkü, Ege'nin jeolojik yapısı göz önünde tutulursa, bu haritada Türkiye'nin kıta sahanlığı gibi gösterilen alanlar, doğal haklarımızın çok gerisinde kalmaktadır. Bu konuda derhal bir resmi açıklama yapılmalıdır. Bunda geç kalınması, ileride büyük sakıncalar doğurabilir ve bundan Hükümet sorumlu olur.

4) Hükümet yetkililerinin, kıta sahanlığı bakımından hak iddia etmemiz gereken alanlar için, "açık deniz" veya "uluslararası sular" gibi deyimleri kullanmaları ve başka devletlerin de isterlerse bu alanlarda deniz yatağı araştırmaları yapabileceklerinden söz etmeleri çok yanlış ve sakıncalıdır. Gemilerin seyri bakımından bu tanımlama doğru olsa bile, Ege'nin deniz yatağı bakımından doğru değildir. Uluslararası deniz hukuku çalışmalarında Ege durumundaki denizler için, "özellikli bulunan deniz" veya "yarı kapalı deniz" gibi deyimler kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumdaki denizlerde ise kıyı devletlerinin, deniz yatakları bakımından bazı ayrıcalıkları, özel hakları bulunduğu anlayışı dünyada yaygındır. Ona rağmen, Türk Hükümeti'nin, aşırı bir cömertlikle, Ege'yi, deniz yatağı bakımından açık denizlerle bir gibi göstermesi, ileride başka devletlerin de hak iddia etmelerine yol açabilir ve Türkiye'yi çok güç durumda bırakabilir.

5) Türk Hükümeti, anlaşılmaz nedenlerle, deniz hukukuna ilişkin iç mevzuatımızı çağın gerçeklerine göre düzenleme olanağını sağlayan yetki yasasını kullanmaktan vazgeçmiştir; bu yasanın süresini geçirmiştir. Oysa bir ülke, kendi mevzuatıyla kendi ulusal deniz haklarını belirlemeden, nerede ne hak iddia edeceğini bilemez. Yetki yasası derhal yeniden çıkartılmalı ve bununla ilgili yasa gücünde kararnamelemler daha çok geç kalınmaksızın yayınlanmalıdır.

6) Ege'de Türkiye'nin kıta sahanlığının tanımlanması bakımından olsun, bu tanımlamanın hangi ölçüklere dayanacağı bakımından olsun, bazı devlet daireleriyle konuyu iyi bilen bazı Türk uzmanları arasında, hatta belki de doğrudan doğruya bazı devlet daireleri arasında, derin görüş ayrılıkları bulunduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası deniz hukuku çalışmalarında ortaya çıkan eğilimlerin veya kavramların yorumlanışında da, bazı Türk uzmanlarının Hükümet'ten değişik düşündüğü bilinmektedir. Gerek Hükümet üyelerince Ege sorunuyla ilgili olarak zaman zaman kullanılan sakıncalı deyimler, gerek basında çıkan ve Türkiye'nin gerçek ulusal haklarıyla bağdaşmayan haritalar, bizde Hükümet'in, bu konuyla derinliğine ilgilenmediği, o yüzden bazı yanlış kavramları veya tanımlamaları benimser görüldüğü izlenimini yaratmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu ve Hükümet, deniz bilimiyle ve deniz hukuku ile yakından ilgilenen Türk uzmanlarını dinlemek üzere derhal toplanmalıdır ve ilgili devlet kuruluşları yetkilileri ile bu uzmanları tartıştırmak, önemli kavramlar, tanımlamalar, gelişmeler ve Ege deniz yatağındaki sınırlamalar üzerinde daha sağlam bir anlayışa varmalıdır. Aksi halde, Türkiye'nin bazı hakları gözden kaçırılabilir ve yitirilebileceği gibi, ileride Hükümet bu yüzden ağır sorumluluk altında kalabilir. Hükümet, böyle bir yaklaşım izler ve Türkiye'nin Ege'deki ulusal haklarını daha açık ve kesin bir şekilde savunursa, Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve öyle inanıyorum ki, Türk kamuoyunu daha çok yanında bulacaktır ve Yunanistan'ın Ege sorunuyla ilgili ciddi müzakerelere yaklaşma olasılığı artacaktır.

Bu arada, şimdiye kadar sürdürülen teknik düzeydeki görüşmelerden hiçbir sonuç alınamayacağı, bir an önce iki ülke arasında yüksek düzeyde görüşmelere başlanması gerektiği inancımızı da bir kez daha belirtmek isterim.

Türkiye, Ege davasında haklıdır. Haklılığını bütün dünyaya benimsetebilecek durumdadır. Yunanistan gibi aşırı hak iddiaları ile veya tehditlerle ortaya çıkmayı hiçbir zaman düşünmemiştir.

Türkiye'nin amacı, Ege'de iki kıyı devletinin de haklarını adaletli ölçülerle sağlayacak bir anlaşmaya barışçı yollardan varılmasıdır.

Böylesine makûl bir yaklaşım içinde Ege sorununa kararlı olarak çözüm arayacak bir Türkiye'nin, yıllardan beri, Ege'nin deniz yatağı üzerinde tek taraflı ve aşırı hak iddialarında bulunan ve on beş yıla yakın süredir birtakım oldubittilerle fiili durum yaratmaya kalkışan Yunanistan karşısında dünya kamuoyunu yanında bulacağından hiç kuşku duymuyorum.

Basın Toplantısında Sorulan Sorular ve Ecevit'in Cevapları

SORU – Sözlereinizden, iktidara geldiğiniz zaman bugünkü Türk Hükümeti'nin Ege sorunu ile ilgili politikasına kendinizi bağlı saymayacağımız anlaşılıyor...

CEVAP – Cumhuriyet Halk Partisi'nin başında bulunduğu 1974 Hükümeti de bizden sonra gelen hükümetler de Ege'nin kıta sahanlığı üzerinde Türkiye'nin hakları bulunduğu görüşünde birleşmişlerdir. Bizim ayrılığımız, daha çok yaklaşım bakımındandır, kullanılan bazı önemli deyimler ve kavramlar bakımındandır. Biz genel olarak Türkiye'nin daha açık ve kesin bir şekilde haklarını dünyaya anlatmasından yanayız. Nitekim, muhalefette bulunduğumuz dönemde de biz bu görevi istisnasız bütün dış temaslarımızda, kamuoyuna açıklamalarımızda yerine getirdik. Ayrıca konuşmamda da belirttiğim gibi, Türkiye'nin Ege'deki kıta sahanlığı haklarını coğrafi sınırlaması bakımından da açık ve kesin bir şekilde belirtmesi gerekir. Bu konuda yayınlanan bir harita, konuşmamda belirttiğim gibi son derecede sakıncalıdır. Bunun aslında kıta sahanlığıyla ilgili olmayan bir harita olduğunu umuyorum. Ancak Hükümet'in bunu açıklığa kavuşturmakta ihmalci davrandığına inanmak istiyorum. O bakımdan Hükümet'i aydınlatma gereğini duydum. Yani amaç bakımından elbette aramızda bir fark söz konusu olamaz, olmamalıdır. Fakat bu gibi konularda yaklaşım, yöntem ve üslup bazen hayati önemde olabilir. O bakımdan bazı önemli farklılıklara dikkati çekmeyi görev bildim.

– Yetkili yüksek kurulların toplanmasını ve karar almasını istiyorsunuz. Siz Parlamento'yu olağanüstü toplantıya çağırabilecek durumdasınız. Bu konuda çağırmayı düşünüyor musunuz?

– Evvela Hükümet'in ve tabii Hükümet'le birlikte konunun özellikleri bakımından Milli Güvenlik Kurulu'nun Ege konusunda izleyeceği tutum bakımından ve ileri süreceği hak iddiaları bakımından daha sağlam verilere dayanacak bir açıklığa kavuşması gerekir. Hükümet görüşlerini, tutumunu böyle bir açıklığa kavuşturmadan, Meclis'teki görüşmeler de verimsiz olabilir. Hatta belki ülke yararı bakımından sakıncalı olabilir. Çünkü Hükümet'in önceden üzerinde kesin karara varacağı tanımlamalar ve kavramlar üzerinde bir Meclis tartışması yapılırken, tereddütlere ve yanlışlığa düştüğü görülecek olursa, bu, Türkiye'nin yararı açısından son derece sakıncalı olur. Elbette konu, Hükümet de uygun görürse Meclis'e getirilecek önemdedir. Fakat önce Hükümet'in kendi görüşlerini dediğim gibi sağlam esaslara dayandırması gerekir. Bizde genellikle bu gibi konularda resmi kuruluşlar dışındaki uzmanların görüşleri ihmal edilir. Oysa demokratik olsun olmasın, bütün ülkelerde hükümetler özellikle çağımızda uzmanların bilgisine ve görüşlerine büyük önem vermektedirler. İlk onların bilgisine ve görüşlerine başvurduktan sonra, kendi görüşlerini ve tutumlarını oluşturmaktadırlar. Biz hükümette iken, buna büyük özen gösteriyorduk. Ortak Pazar'la ilişkilerimiz konusunda olsun, kıta sahanlığı ile ilgili çalışmalarımız konusunda olsun resmi kuruluşlar dışındaki uzmanlara da danışmayı ödev biliyorduk ve bundan çok yararlanıyorduk. Bildiğim kadar bizden sonra gelen hükümetler, bunda ihmalci davranmışlardır veya bunun yararını bizim kadar veya başka birçok ülkeler kadar kavrayamamışlardır. Biz bu uzmanlardan bir kısmıyla zaman zaman bilgi almak, görüş almak ve yararlanmak için temas ediyoruz. Bu temaslardan da şunu görüyoruz ki, hükümet bazı kavramları muhtemelen yanlış olarak kullanmaktadır. İlerde büyük sakıncalar doğurabilecek yanlışlıklar yapmaktadır. Onun için çağımızın modern devlet yönetimi yöntemlerine uygun olarak Hükümet'in ve Milli Güvenlik Kurulu'nun huzurunda ilgili bilgili uzmanlarla devlet kuruluşlarının yetkilileri tartıştırılmalıdır ve Hükümet ondan sonra kesin bazı kararlara varmalıdır.

– Bu önerilerinizi daha önce hükümete bildirdiniz mi? Yoksa bugün için bu önerileriniz gecikmiş sayılmaz mı?

– Hükümetten ayrıldığımız haftalardan başlayarak. Hükümet'i Ege sorununda sürekli uyardık. Bu

uyarılarımızı hem kamuoyu önünde yaptık, hem de bir kez Cumhurbaşkanı'na ve Hükümet'e yazılı olarak bildirdiğimiz görüşlerimizle yaptık. Belki bazı gazeteci arkadaşlarımız hatırlayacaklardır, bizim yazılı olarak Hükümet'e bildirdiğimiz bu görüşler ilgili devlet dairelerine bile bildiğimiz kadar intikal ettirilmedi. Maalesef Hükümet bunlara beklediğimiz önemi vermedi. Bir buçuk yılı aşkın bir süredir Ege'deki denizaltı araştırmalarına ara verilmesinin sakıncalarına Hükümet'in dikkatini çekmek istiyoruz. Ayrıca özellikle, MTA Sismik-1'in denize açılmasının söz konusu olduğu günlerden beri başta Sayın Başbakan olmak üzere, bazı Hükümet yetkililerinin kullandığı deyimlerin, izledikleri yaklaşımın sakıncaları üzerinde ısrarla duruyoruz. Hükümet zaman zaman bizim bu uyarılarımızı sert tepkilerle karşıladı; bunu haksız bulduk ve uyarılarımızı iyi niyetle sürdürdük. Bu haritayı ise, Amerika gezimden döndükten sonra gazete koleksiyonlarını karıştırırken gördüm. Ve bugün bu vesileyi kullanarak Hükümet'in dikkatini çekmeyi görev bildim.

– Sayın Başbakan özellikle, uluslararası sular deyimini kullanmakta. Dün akşam bir yabancı gazetecinin sorusunu cevaplarken de aynı deyim kullandı. “Efendim biz uluslararası sularda araştırma yapıyoruz, Yunanistan'ın bu çıkışı anlamak mümkün değildir” dediler. İkincisi, Yunanistan'ın nota alışverişinde son derece mülayim bir dil kullanılmakta, olaylar anlatılmakta özellikle son notada ve notanın sonunda sadece şöyle bir deyim kullanılmakta: “Herhangi bir sorun çıktığı takdirde sorumlu olan Yunanistan'dır” denmekte. Oysa, iç politikaya dönük demecinde son derece sert bir dil kullanılmakta, savaş havası estirilmekte, buna örnek olarak da, “Yunanistan'ın herhangi bir şey yapması çılgınlık olur, cevabımız son derece sert olacaktır” diyerek bir savaş havası estirilmektedir. Bunu nasıl yorumlarsınız?

– Uluslararası sular deyimini Ege için kıta sahanlığı sorunu ile ilgili olarak kullanmanın son derece sakıncalı olacağını, gerek bugünkü konuşmamda, gerek daha önce verdiğim demeçlerde Hükümet'i bu konuda uarmaya çalıştım. Fakat öyle sanıyorum ki, nedense Sayın Başbakan'da muhalefetten, özellikle CHP'den gelen iyi niyetli uyarıları bile duymazlıktan gelme gibi bir davranış vardır. Oysa çok partili demokratik rejimde, muhalefetin görevi ve yararı bu gibi uyarıları yapmasındadır. Bu uyarılara uyan bir hükümet küçük düşmüş olmaz. Aksine demokratik ve yapıcı bir davranış içinde olduğunu göstermiş olur. Ege Denizi'nin bazı bölgeleri yolcu gemilerinin, şileplerin, balıkçı gemilerinin geçişi bakımından uluslararası sular veya açık deniz kavramları ile tanımlanabilir. Fakat dediğim gibi, deniz yatağı bakımından, kıta sahanlığı bakımından Ege için açık deniz, uluslararası sular deyimini kullanmak çok sakıncalıdır. Bizim dışımızda birçok devletler dediğim gibi ve New York'ta toplanan Uluslararası Deniz Hukuku Konferansı bu durumdaki denizler için, özelliği olan deniz veya yarı kapalı olan deniz deyimlerini kullanmayı yeğlemektedirler. Sayın Başbakan'ın Ege sorunu ile ilgili olarak ve MTA Sismik-1 gemisinin Ege'deki çalışmaları ile ilgili olarak Yunanistan'a karşı başka, Türk kamuoyuna karşı başka bir üslup kullanması bizim de dikkatimizi çekiyor. Bunu son derecede yadırgıyoruz. Bunu, böylesine hayati bir dış sorunu iç politikada bizce olumsuz ve gereksiz bir şekilde kullanma amacına yorumluyoruz. Ve son derece de sakıncalı buluyoruz. Türk kamuoyuna yönelik konuşmalarında ve demeçlerinde bu kadar sert ve hırçın bir üslup kullanırken, Yunanistan'a karşı da başından beri değindiğimiz ve yakındığımız gibi Sayın Başbakan bizce aşırı ölçüde yumuşak bir dil kullanmaktadır. Elbette bu dilin üslup bakımından yumuşaklığına hiçbir itirazımız yoktur, tam tersine biz uluslararası ilişkilerde uygar, hatta yumuşak bir dil kullanmaktan yanayız. Ama Türkiye'nin ulusal haklarını belirleme bakımından da Sayın Başbakan dışadönük demeçlerinde ve konuşmalarında çok yumuşak ve aşırı ölçüde çekingen davranmaktadır. Örneğin, Yunan Hükümeti öteden beri ısrarla, Ege'nin kıta sahanlığı üzerindeki, deniz yatağı üzerindeki hak iddialarını bir ulusal egemenlik sorunu olarak ilân ederken, bu deyim kullanırken, Türk Başbakanı ve Türk Hükümeti bunu bir ulusal egemenlik sorunu olarak göstermekten, ortaya

koymaktan nedense özenle kaçınmaktadır. Oysa bizim bu gibi konularda Yunanistan'dan daha çekingen davranmamız için hiçbir gerek yoktur. Aslında çağımız gibi bir yaygın iletişim, haberleşme çağında bir başbakanın yurtiçine dönük konuşmalarda başka bir üslup, yurtdışına dönük konuşmalarda başka bir üslupla konuşması taktik açısından da hiçbir yarar sağlamaz. Çünkü yabancı gözlemciler, elbette bir başbakanın içedönük konuşmalarını da, dışadönük konuşmalarını da dikkatle izlerler. Ve bu konuşmalar arasındaki çelişkiler, dünya kamuoyunda olumsuz bir izlenim yaratır.

Hürriyet'e Demeç^[9]

Yunanistan'ın Ege'deki Türkiye kıyılarına yakın bazı adaları uluslararası anlaşma hükümlerini çiğneyerek açıkça silahlandırması, iki ülke arasında gerginliği artıran ciddi bir sorundur.

Yunanistan'ın bu konuda izlediği taktik şöyle görünüyor:

Gerçekte adaların anlaşma hükümlerine rağmen silahlandırılması, iki ülke arasındaki gerginliğin artması sonucunu doğurduğu halde, Yunanistan, durumu tersine çevirerek, iki ülke arasında artan gerginliğin ve Türkiye'den gelen "tehdit"lerin sonucu olarak adaları silahlandırma zorunda kaldığını öne sürmektedir. Yani, adaları silahlandırmasını, yeni bir gerginlik nedeni olarak değil, var olan gerginliğin sonucu gibi göstermektedir.

Bu Yunan taktiğini dünya kamuoyunda etkisiz bırakmanın en akılcı yolu, Türkiye'den söz konusu adalara herhangi bir tehdit yönelmediğine dünyayı inandırmaktır. Son zamanlarda, bazı Türk hükümet üyelerinin, Yunan iddialarını doğrulayıcı nitelikte konuşmalar yapmaları, hele Başbakan'ın da bu yönde imalara başlaması ise, tam tersine, dünya kamuoyunda Yunan iddialarını haklı gibi göstermekten başka bir sonuç vermemektedir.

Çağımızda uluslararası ilişkiler dünya kamuoyundan soyutlanarak yönetilemez. İç politika hesaplarından başka bir şey düşünmediği için uluslararası ilişkilerde bile dünya kamuoyunu dikkate alma gereğini duymayan bugünkü hükümet ise, bu davranışı ile dünya kamuoyunda ve uluslararası toplantılarda sürekli puan yitiriyor veya yenik düşüyor. Hem de en haklı olduğumuz davalarda yenik düşüyor.

Ege çok önemli bir deniz geçididir. Ege'deki adaların silahlandırılması, Doğu Akdeniz bölgesindeki hassas denge açısından da büyük önem taşımaktadır ve en az Türkiye için olduğu kadar, dünyada ağırlığı bulunan başka bir kısım devletler bakımından da ciddi kaygı konusu olabilecek nitelikte bir olaydır. O nedenle, Türkiye, bu adaların silahlandırılmasına karşı çıkarken, uluslararası anlaşmalar açısından kesinlikle haklı olduğu gibi, uluslararası siyasal durum ve denge nedeniyle de birçok devletlerin kesin ve açık desteğini kazanabilir. Fakat, anlamsız ve geçersiz birtakım iç politika hesaplarıyla, hükümet üyelerinin ve hükümeti destekleyen bazı yayın organlarının, adalar üzerinde emellerimiz bulunduğu izlenimini yaratan çıkışlarda bulunmaları, bizi adaların silahlandırılmasından kaygı duyması beklenen devletlerin açık desteğinden de yoksun bırakabilir.

Hükümetin bu davranışı ardındaki iç politika hesaplarını "anlamsız ve geçersiz" diye niteleyişimin nedeni ise, Türk halkının bu türlü hesapları çok kolaylıkla fark edecek ve uluslararası alandaki gücümüzün ve haklılığımızın iç politika hesapları yüzünden zedelenmesini bağışlamayacak olgunlukta bulunduğu inanışındandır.

Türkiye'nin şu sırada Ege ile ilgili temel sorunları, kıta sahanlığı, hava ve deniz kontrol alanı ve adaların anlaşmalara rağmen silahlandırılması sorunlarıdır. Hiçbir davranışımız, bu çok haklı olduğumuz sorunlarda Türkiye'yi zayıf düşürebilecek, birtakım art niyetler besliyormuş gibi gösterebilecek nitelikte olmamalıdır. Kıta sahanlığı sorunumuzun Ege'deki Yunan adalarıyla ilişkisi ise, adaların kıta sahanlığı bulunup bulunmadığı veya var sayılıp sayılmayacağı açısındandır. Bu konuda açıktan bir hak iddia etmekte son derece çekingen görünen Türk Hükümeti'nin, iç politika alanında bu çekingenliğini gözden saklamak için doğrudan doğruya adalar üzerinde hak iddia ettiği izlenimini verecek konuşmalar yapması, akıl almaz bir çelişkidir ve sorumsuzluktur.

Adaların da kıta sahanlığına sahip olduğuna ilişkin Yunan tezi karşısında bugünkü Türk Hükümeti'nin ne kadar çekingen davrandığına iki somut örnek vermek isterim:

Birincisi, MTA Sismik-1, Ege'ye çıkışında, Semadirek (Samatraki) adasının bir hayli doğusundaki meskun olmayan bir kaya parçasının bile çok uzaklarından geçmek üzere bir kavis

çizmiştir.

İkincisi, 1974'te Çandarlı bazı Yunan adalarının bir hayli batısına, Ege'nin ortalarına kadar açıldığı halde şu âna kadar MTA Sismik-1'in adaları batıya doğru aşmamasına özen gösterilmiştir.

Türk Hükümeti, adaların kıta sahanlığı konusundaki aşırı Yunan iddialarına karşı makûl ve inandırıcı bir görüşle ortaya çıkıp, Türkiye'nin Ege'deki kıta sahanlığı ile ilgili hak iddialarını dünya kamuoyuna benimsetmeye çalışacak yerde, adaların kime ait olduğu veya olması gerektiği konusunda iç politika hesaplarıyla ilgili tartışmalar açarak, ülkemiz üstüne yersiz kuşkular çekmektedir. O yüzden, Türkiye, Ege'deki adaların silahlandırılması konusunda da, davacı olabilecek durumda iken, Yunanistan'ın Türkiye'den davacı durumuna geçebilmesi kolaylaştırılmış olmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir buçuk yılı aşkın bir süre tekrarladığı ısrarlı uyarılardan sonra, Hükümet, Ege'nin deniz yatağı ile ilgili ulusal haklarımız yönünde, çok gecikerek de olsa, bazı adımlar atmaya başladı. Fakat bu adımların atılışında ve tanımlanışında akıl almaz bir çekingenlik gösterdi. Üstelik, bu çekingenliği gösterirken, Türkiye'nin Ege'deki haklarına ve kararlılığına gölge düşürebilecek ifadeler ve terimler kullandı.

1974'te, Cumhuriyet Halk Partisi'nin başında bulunduğu hükümet, Türk donanması eşliğinde Çandarlı gemisini, Ege'nin deniz yatağında arama yapmaya gönderirken, o hükümetin başkanı olarak, içerde ve dışarıda, açıkça şunları söylüyordum:

“Müzakerelerin Yunan tutumu dolayısıyla gecikmesi bizim Ege Denizi'nde meşru haklarımız saydığımız hakları kullanmamızı geciktiremez, geciktirmeyecektir.” (Alman televizyonunda konuşma: 8 Mayıs 1974)

“Petrol aramalarını, esasen Türkiye'nin kıta sahanlığına dahil bulunduğu hiçbir ölçüyle tartışma konusu yapılamayacak alanlar içinde sürdüreceğiz” (Ankara aa Bülteni: 25 Mayıs 1974)

“Bizim kendi meşru hakkımız saydığımız alanlarda tek taraflı olarak girişimlerimizi sürdürmemiz zorunludur.” (Almanya'nın Sesi Radyosu'na demeç: 26 Haziran 1974)

“Meşruluğuna inandığımız haklarımızı sonuna kadar kullanacağız. O arada Ege'de, bizim olduğuna inandığımız kıta sahanlığı içinde petrol aramamızı... aynen devam ettireceğiz. Ama bütün bunları kışkırtıcı olmadan yapacağız, dünya gözünde haklılığımızı, barışçılığımızı koruyarak yapacağız.” (Millet Meclisi'nde konuşma: 3 Temmuz 1974)

Bu konuda bugünkü hükümetin kullandığı üslup ile, 1974'te bizim hükümette iken kullanmış olduğumuz üslup arasındaki bazı önemli farklar şunlardır:

Bugünkü hükümet, MTA Sismik-1 gemisinin Ege'deki çalışmasını sadece bir “bilimsel araştırma” olarak niteliyor. Biz ise, 1974'te, yalnız “bilimsel araştırma”dan değil, aynı zamanda ve daha çok “petrol araması”ndan söz etmiştik. Bunun uluslararası deniz hukuku açısından bir anlamı vardır. Çünkü “bilimsel araştırma” tüm açık denizlerde her devlete –belli teknik koşullara bağlı olarak– tanınan bir haktır. “Arama” ise, ancak, bir devletin kendi hak sahibi olduğu deniz alanlarında veya kıta sahanlığında yapabileceği bir çalışmadır.

Bugünkü hükümet “arama” yerine “bilimsel araştırma” terimini bilerek tercih etmiştir. O kadar ki, Ege'ye gönderdiği geminin adı “Hora” iken, bunu bile değiştirerek gemiye “MTA Sismik-1” gibi çok “bilimsel” bir ad takmıştır. Bugünkü hükümetin “arama” yerine “bilimsel araştırma” terimini bilerek tercih ettiği şuradan da bellidir ki, Başbakan Sayın Demirel, MTA Sismik-1'in Ege'deki seyir programına giren alanlar için, bütün uyarılarımıza rağmen ısrarla “açık deniz” terimini kullanmıştır. Oysa, Ege Denizi'nin yüzeyi için, seyrüsefer açısından “açık deniz” terimi kullanılabilir ama deniz yatağı ve kıta sahanlığı açısından, hatta balıkçılık açısından, Ege'nin “açık deniz” sayılabilecek alanı yoktur, bizim açımızdan olmaması gerekir.

Sayın Başbakan, MTA Sismik-1'in Ege'ye açılışını, bir şilebin veya kendi talihsiz deyiimiyle bir

“balıkçı teknesi”nin Ege’ye çıkışına benzeterek de, ulusal haklarımıza ve çıkarlarımıza ters düşen bu terimleri bilinçli olarak kullandığını göstermiştir.

Yine Sayın Başbakan Demirel, “Her isteyen devlet isterse Ege’de bilimsel araştırmalar yapabilir” tarzında konuşmuştur. Böylece de, bir yandan iç politika istismarı için, MTA Sismik-1’in hareketine neredeyse bir “fetih seferi” havası verilerek, şaşaalı törenler düzenlenirken, öte yandan, dışadönük olarak her devletin, hemen her yerde yapabileceği “bilimsel” çalışmayı yapmaktan başka bir amaç güdülmediği, hem de altı çizilerek defalarca belirtilmiştir.

Üstelik, Demirel Hükümeti adına yapılan birçok açıklamalarda, MTA Sismik-1’in Ege’de belli alanlarda “her devletin yapabileceği bilimsel araştırmalar” yapmasının o alanlarda “hak iddia ettiğimiz anlamına gelmeyeceği” de ısrarla belirtilmiştir.

Bu, 1974’teki tutumumuza göre çok büyük ve çok sakıncalı bir gerilemedir. Çünkü yukarıya aktardığım 1974’teki hükümet adına söylenmiş sözlerimden açıkça görüldüğü gibi, biz o sırada, Çandarlı gemimizin Türk donanması eşliğinde “arama” yaptığı alanların “kendi meşru hakkımız saydığımız alanlar” olduğunu, “Türkiye’nin kıta sahanlığına dahil bulunduğu hiçbir ölçüye göre tartışma konusu yapılamayacak alanlar” olduğunu, “bizim olduğuna inandığımız kıta sahanlığı” olduğunu, içerde ve dışarıda, defalarca, açık ve kesin olarak belirtmiştik.

Bizim bu konuda Demirel Hükümeti’ne yaptığımız uyarıları bir muhalefet gayretkeşliği veya aşırılığı gibi yorumlamaya kalkışan bazı kimseler, herhalde 1974’te, kendimiz hükümette bulunurken söylediğimiz sözleri okuduklarında, bunun hiç de öyle olmadığını; bugünkü hükümeti, sadece, hak iddiası ve kullanımı bakımından bizim 1974’te vardığımız çizginin gerisine düşmemesi için iyi niyetle uyardığımızı teslim etmek zorunda kalacaklardır. Ege konusunda, hükümet sorumluluğunu taşırken söylediklerimizle ve yaptıklarımızla, bugün söylenmesini ve yapılmasını istediklerimiz arasında hiçbir fark yoktur.

Bizim 1974’te tekrar tekrar “kendi hakkımız” dediğimiz, “meşru hakkımız” dediğimiz, “bizim kıta sahanlığımız” dediğimiz alanlar için, daha doğrusu, o alanların çok daha berisinde, çok daha gerisinde kalan alanlar için, bugünkü Türk Hükümeti, “ihtilafı alanlar” deyimini kullanmakta da ısrar ediyor. Belli bir alan üzerinde hak iddia etmekle, üstelik o hakkı fiilen kullanmakta olduğunu bütün dünyaya, bizim 1974’te yaptığımız gibi, ilân etmekle, o alanı “ihtilafı” kabul ve ilân etmek arasında büyük fark vardır. Bizim 1974’te hak iddia ettiğimiz, şimdi de Türkiye’nin tereddütsüz hak iddia edebileceği alanlar için bugün “ihtilafı” deyimini kullanmak, Yunanistan’dan beklenebilirdi ama Türkiye’den beklenmezdi, Türkiye’ye düşmezdi.

Eğer bugünkü hükümet, Ege sorunu gibi bir ulusal sorunda, küçük iç politika hesaplarına ve komplekslerine kendini kaptırmasaydı, 1974’te bu sorunla ilgili olarak atmış olduğumuz adımları bütün dünyaya hatırlatır ve şöyle derdi:

“Türkiye 1974’te Ege’de ‘kendi meşru hakkı saydığı’ ve öyle ilân ettiği alanlarda resmen ‘petrol araması’ ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Üstelik Ege’deki kendi doğal uzantısının batı sınırlarına kadar petrol arama ve çıkarma ruhsatları verdiğini Resmi Gazete’de ilân etmiştir. Bir kısmına Çandarlı gemisini de Donanma eşliğinde çıkardığı bu alanların ‘karasularımız dışında ve Türk kıta sahanlığında bulunan ve ekli haritalarda tespit olunan alanlar’ olduğunu da Türkiye, 18 Temmuz 1974 günlü Resmi Gazete’sinde açıklamıştır. O sırada Yunanistan dışında hiçbir devlet, Türkiye’nin bu davranışındaki haklılığını tartışma konusu bile yapmamıştır. Türkiye’nin 1974’teki bu açık ve resmi hak iddialarına ve hak kullanımına rağmen, Yunanistan, konuyu ne Güvenlik Konseyi’ne ne Uluslararası Adalet Divanı’na götürebilmiştir. Şimdi Türkiye, iki yıl sonra, aynı ulusal hakkı bırakılan yerden kullanmaya devam ediyor. Bunun itiraz edilecek nesi var?” diye konuşabilirdi bugünkü hükümet, buna karşı dünyada kimse söyleyecek söz bulamazdı.

Fakat bugünkü hükümet, böyle davranacak yerde, dünyaya karşı böyle konuşarak herkesi susturacak yerde Başbakan'ın ağzından, "1974'te hiçbir şey yapılmadı" diyerek, "Devlet arşivlerinde bu konuda hiçbir şey yok" diyerek, kendi yakın ulusal tarihimizi, göz göre göre inkâr etmiştir.

Üstelik 1974'tekinin çok gerisinde kalan girişimlerle, "Ege'de her devletin yapabileceği bilimsel araştırmalar"la yetindiğini dünyaya ilân etmiştir.

Bu davranış, son derece yakışsız iç politika hesapları ve kompleksleri uğrunda, Türkiye'nin ulusal haklarını tehlikeye düşürmeyi bile göze almaktan başka türlü yorumlanamaz.

Kaldı ki, 23 Ağustos 1976 günü, Dışişleri Enformasyon Dairesi Genel Müdürü'nün yaptığı bir açıklama bile Başbakan Demirel'in inkâr ettiği, bilmezlikten geldiği bazı tarihsel gerçekleri belirtmektedir. Başbakan Demirel daha önce CHP'nin başında bulunduğu hükümetin, Ege'deki kıta sahanlığımızı doğal uzantıya göre saptadığını inkâr ederken, Enformasyon Dairesi Genel Müdürü, Ege kıta sahanlığındaki tezimizin öteden beri doğal uzantı kavramına dayandırıldığını söylemekte ve bu konuda, "Herhangi bir değişiklik söz konusu değildir" demektedir. "Ege'de muhtelif Türk Hükümetleri tarafından daha evvel verilmiş olan tüm arama ruhsatlarında herhangi bir değişiklik yoktur" diyerek de, bu hükümetten önce –o arada 1974 Hükümeti döneminde– verilen arama ruhsatları gerçeğini hatırlatmaktadır.

Sayın Demirel'in bu konuda tarihi deşmekten kaçınmasında, hatta tarihi inkâra kalkışmasında, başka bir neden de olsa gerektir. 21 Ağustos 1976 günlü bazı gazetelerde çıkan bir Türk Büyükelçisi'nin açıklamasında da belirtildiği gibi, Yunanistan, 1960'larda Ege'de kendi karasuları dışında, o arada yer yer Türkiye'nin doğal uzantısı üzerinde harıl harıl petrol arar, sondaj yapar, ruhsat çıkarırken, o dönemin Demirel Hükümetleri susmuşlardır. Hiçbir itirazda, hiçbir girişimde bulunmamışlardır. Ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis de şimdi, o zamanki Demirel Hükümetlerinin bu akıl almaz ihmali, kendi haklılığına kanıt gibi kullanmaya kalkışmaktadır; "Eğer Türkiye haklı olduğuna inansaydı, bizim bu çalışmalarımıza zamanında itiraz ederdi" demektedir.

Karamanlis'in bu hatırlatmasına cevap verebilecek durumda olmadığını herkesten iyi bildiği içindir ki, şimdi, Sayın Demirel, Karamanlis'in karşısına çıkıp, "1974'te Türkiye, Donanma eşliğinde Ege'ye açılan Çandarlı gemisiyle resmen arama yaparken, Çandarlı'yı bu amaçla bazı Yunan adalarının batısına, Ege Denizi'nin ortalarına kadar gönderirken Çandarlı'nın dolaştığı alanları ve o zamanki Türk Hükümeti'nin arama ruhsatı çıkardığı alanları Türkiye'nin kıta sahanlığı olarak ilân ederken, Yunanistan bütün bunlara uluslararası kuruluşlarda neden itiraz etmedi?" diye sormamakta, soramamaktadır.

Çünkü, Sayın Demirel için kendi kişisel kompleksleri ve birtakım zavallıca iç politika hesapları, Türkiye'nin ulusal haklarından çok daha önde gelmektedir.

Daha iki yıl önce, bütün dünyanın gözleri önünde, amacı, niteliği resmen açıklanarak kullanılmış bir ulusal hakkımızı, şimdi, "MTA Sismik-1'in bilimsel araştırması o alanlarda hak iddia edeceğimiz anlamına gelmez" diyecek kadar yozlaştıran bir hükümetin, adalar konusunda kışkırtıcı konuşmalar yapması da, yine, herkesin sezdiği gibi, birtakım küçük iç politika hesaplarına dayanmaktadır.

O yüzdendir ki, adaların silahlandırılmasına itirazında da çok haklı olan Türkiye, hiç gereği yokken, haksız bir görüntü içine sürüklenmektedir.

Kaldı ki, Ege'de Türkiye yakınlarında bulunan Yunan adaları da, büyük ölçüde Sayın Demirel'in eski başbakanlığı yıllarında silahlandırılmıştır ve buna karşı zamanın Demirel Hükümetleri hiçbir ciddi girişimde bulunmamışlardır. Bugünkü gibi, Türkiye'yi dünya kamuoyu önünde güç duruma düşürebilecek çıkışlarla, Sayın Demirel, geçmişteki yanlışlıklarının ve ihmallerinin kefareti ödemiş olmayacaktır. Tersine, korkarız ki, Türkiye'nin başına yeni dertler açacaktır, en haklı olduğumuz konularda bile Türkiye'yi zayıf düşürecektir.

Milliyet'e Demeç [\[10\]](#)

Yunanistan'ın Ege sorununu Güvenlik Konseyi'ne ve Uluslararası Adalet Divanı'na götüreceğini açıklaması üzerine, 11 Ağustos 1976 günü Ankara'da düzenlediğim basın toplantısında şöyle diyordum:

Dış temaslarımdan edindiğim izlenime dayanarak söylüyorum ki, Yunanistan, Ege sorunu ile ilgili haksız tutumuna, başka devletlerden, umduğu desteği bulamayacaktır. Bir buçuk yılı aşkın süredir, bir yandan Türk Hükümetlerini Ege konusundaki haklarımızı arama ve kullanma bakımından daha etkin davranışlara teşvik ederken, bir yandan da bütün dış temaslarımızda görüştüğümüz yabancı devlet yöneticilerine, Türkiye'nin ulusal hakları açısından Ege sorununu anlatmaya özen gösterdik. Yunanistan'ın, geçmişte yarattığı birtakım oldubittileri hukuki dayanak gibi kullanarak, Ege'de aşırı haklar iddia etmesi, görebildiğim kadar, dünyanın hiçbir yerinde ciddiye alınmamakta, haklı bulunmamaktadır.

Yunanistan'ın bu konudaki haksız tutumuyla ilgili olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nden tek yanlı garanti sağladığı yolundaki izlenimi de, öyle inanıyorum ki, kendi açısından aşırı iyimser bir yoruma dayanmaktadır.

Birçok ülkelerde devlet adamlarıyla, politikacılarla, uzmanlarla, benim ve arkadaşlarımla yaptığımız görüşmelerden sonra bu kanaata vardığım içindir ki, bugünkü Türk Hükümeti'nin, Ege kıta sahanlığı konusunda gösterdiği çekingenliği anlayamıyordum.

Bu çekingenlik, Hükümet'in kuruluşundan 1976 Temmuzuna kadar, Ege'deki haklarımızın hemen hiç sözünü etmemek, bu haklarla ilgili hiçbir ciddi girişimde bulunmamak biçiminde kendini gösterdi. O kadar ki, bu yıl mayıs sonlarında ülkemize gelen Federal Almanya Başbakanı Sayın Schmidt, Türk Başbakanı'nın verdiği yemekte olsun, Türk Başbakanı ile ortak basın toplantısında olsun, Türkiye ile Yunanistan arasında başlıca iki sorun bulunduğunu, bunların Kıbrıs ve Ege sorunları olduğunu söyleme gerçekçiliğini gösterirken, Türk Başbakanı Sayın Demirel, yalnız Kıbrıs sorununa değinmişti. Bunu ne kadar yadırgadığımızı o sırada belirtmiştim.

Bu yıl temmuz ayında, adı değiştirilip "bilimsel"leştirilen Hora (MTA Sismik-1) gemisinin Ege'ye çıkarılışında da, Türk Hükümeti'nce gösterilen çekingenlik şaşırtıcı idi. Çekingenlik, geminin "açık denizlerde herkesin yapabileceği bir bilimsel araştırma ile" görevlendirildiği ve bunun, araştırma yapılacak alanlarda kıta sahanlığı açısından "hak iddia edeceğimiz anlamına gelmediği" ısrarla belirtilecek ölçüye varmıştı. Öylece, 1974'te hak iddiası bakımından vardığımız çizginin, iki yıl sonra, çok gerisine düşülmüş oluyordu. Çünkü 1974'te Çandarlı gemisine Ege'ye, bazı Yunan adalarının batısına gönderirken, bu geminin, "bizim kıta sahanlığımız saydığımız", "meşru hakkımız" saydığımız bazı alanlarda –bilimsel araştırma da değil– doğrudan doğruya "arama" yapacağını bütün dünyaya resmen ve defalarca açıklamıştık. Yunanistan'ın bir-iki sızlanması dışında da hiçbir devlet buna ses çıkarmamış, haklılığımızı tartışmamıştı. Yunanistan da konuyu uluslararası kuruluşlara götürememişti.

Şimdi, Güvenlik Konseyi kararından sonra, bugünkü Türk Hükümeti de, bu konuda bir buçuk yıldır gösterdiği çekingenliğin ve hareketsizliğin gereksizliğini anlamaya başlamış olsa gerektir.

Gerçi Güvenlik Konseyi kararı çok açık değildir. İki tarafı da kollayıcı bir üslup ve ifade ile kaleme alınmıştır. Ama Türkiye'nin Ege'deki haklarını belirtme konusunda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, herhalde, bugünkü Türk Hükümeti'nden daha ileri gitmesi, daha açık ifade kullanması beklenemezdi.

Konsey kararının en olumlu ve önemli yönü, Türkiye ile Yunanistan'dan, aralarındaki Ege sorununun “doğrudan doğruya müzakere” yoluyla “sonuçlanması için ellerindeki bütün olanakları kullanması”nı istemesidir.

Konsey kararının Türkiye açısından sakıncalı yorumlanabilecek yönü ise, “Türkiye ile Yunanistan Hükümetlerini, Uluslararası Adalet Divanı'nın geriye kalan (yani doğrudan doğruya müzakerelerden sonra geriye kalacak olan) ayrılıklarının giderilmesindeki kaygısını nazarı itibara almaya devam etmeye davet eder” diyen paragrafıdır.

Bu sözler, Ege sorununun siyasal yönü ve esasları üzerinde, tarafların doğrudan doğruya müzakere yoluyla anlaşmaları zorunlu olduğunu, ondan sonra, ancak “geriye kalan görüş ayrılıklarını giderme” bakımından, Uluslararası Adalet Divanı'nın da “katkısı”nı nazarı itibara alabilecekleri görüşünü ortaya koymaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı'na değinen Demirel-Karamanlis ortak bildirisi, bu konuda bu kadar açık ve ılımlı değildi; iki hükümetin, daha müzakere yoluyla anlaşma aramaksızın Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulmasında anlaştıkları izlenimini veriyordu. Güvenlik Konseyi'ndeki ifade, bu izlenimin sakıncalarını da gidermiş olmaktadır.

Güvenlik Konseyi kararının, Yüksek Adalet Divanı ile ilgili paragrafının, “devam etmeye davet eder” ibareleri de ilginçtir. Böylelikle, Güvenlik Konseyi, Başbakan Sayın Demirel'in, daha önce, Yunan Başbakanı Sayın Karamanlis'le –bizim uyarımızı dikkate almaksızın– Uluslararası Adalet Divanı'na gitmeyi kabul anlamına gelebilecek bir ortak bildiri yayınlamış olmasına atıfta bulunuyor olsa gerektir. Demek ki, bu bir ölçüde olumsuz gibi yorumlanabilecek paragrafın da sorumluluğu, aslında, Güvenlik Konseyi'nden çok, Türk Hükümeti'ne düşmektedir.

Fakat bence bu paragrafı da gözde büyültmeden, Güvenlik Konseyi kararının olumlu yönünü dikkate almakta Türkiye açısından yarar vardır.

Biz, öteden beri, Ege sorununun teknik düzeyde görüşmelerle bir yere varamayacağını, yüksek düzeyde doğrudan doğruya müzakerelerle ele alınması gerektiğini öne sürüyorduk. Nitekim, 1974'te, Yunan Cunta Hükümeti'nin başbakanı bile teknik düzeyde görüşmelere razı olduğu halde, bir yarar sağlamayacağını, zaman yitirilmesine yol açacağını bildiğimiz için, biz kabul etmemiştik. 1974'te bizim reddettiğimiz teknik düzeyde görüşmeleri, daha sonra, bugünkü Türk Hükümeti'nin neden kabul etme gereğini duyduğunu da anlayamamıştık.

Şimdi Ege sorunu üzerinde yüksek düzeyde doğrudan doğruya siyasal müzakere için, Yunanistan'ın da kolay reddedemeyeceği bir kapı açılmış bulunuyor.

Türk Hükümeti bu müzakerelerin bir an önce başlamasını istemelidir. Güvenlik Konseyi kararına dayanarak değil, kendi görüşü ve isteği olarak bunu önermelidir. Yunan Hükümeti de, belki, Güvenlik Konseyi kararına dayanarak, bu isteği daha kolaylıkla kabul edebilir ve kendi kamuoyunda bir direniş varsa, bu direnişi o yoldan aşabilir. Yoksa herkes Yunanistan'ı, “hem konuyu Güvenlik Konseyi'ne siz götürdünüz, hem de şimdi Güvenlik Konseyi'nin çağrısına uymuyorsunuz” diye kınayabilir.

Ancak, Yunanistan'ın, Güvenlik Konseyi çağrısına uyduğunu göstermesinin birinci koşulu, Uluslararası Adalet Divanı'ndaki başvurusunu geri çekmek olmalıdır. Çünkü, Güvenlik Konseyi bile, en azından bu aşamada, Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesini önermekten dikkatle kaçınmıştır ve sorunun iki devlet arasında doğrudan doğruya müzakere yoluyla çözülmesine ağırlık ve kesin öncelik vermiştir.

Yunanistan, Uluslararası Adalet Divanı'ndaki başvurusunu geri çekmezse, kendi isteği ile toplanıp karar alan Güvenlik Konseyi'nin çağrısına, daha ilk adımda uymamış duruma düşer. Fakat eğer Yunanistan bu koşulu yerine getirir ve Uluslararası Adalet Divanı'ndaki başvurusunu geri çekerse, Türk Hükümeti, o yeni aşamada, Ege'deki ulusal haklarımızı açık ve kesin biçimde

belirterek, Türkiye'nin barışçı niyetlerine ve haklılığına gölge düşürmeyici bir üslup kullanmaya da özen göstererek, Güvenlik Konseyi kararı uyarınca yüksek düzeyde doğrudan doğruya görüşmelere hazır olduğunu açıklamalıdır, düşüncesindeyim.

Yunanistan'ın, Uluslararası Adalet Divanı'na başvurusunu geri çekmemesi durumunda ise, bundan Güvenlik Konseyi kararına uymadığı anlamı çıkacağına göre, ikili görüşmelerin Güvenlik Konseyi kararına dayatılması söz konusu olmaz; fakat Türk Hükümeti, kendi girişimiyle, yüksek düzeyde doğrudan doğruya müzakere çağrısında bulunarak, Türkiye'nin iyi niyetini gösterebilir.

[1]“Ecevit’in Açıklamaları” adı altında yayınladığımız bu bölüm, Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Sayın Abdi İpekçi’nin CHP Genel Başkanı Ecevit’le yaptığı ve Milliyet gazetesinde 28 Haziran ile 5 Temmuz 1976 tarihleri arasında aynı başlık altında yayınlanmış olan görüşmelerin tam metnidir.

[2] Sözkonusu kitabın yayınevimiz baskısında 170. sayfa. (e.n.)

[3]Sözkonusu kitabın yayınevimiz baskısında 171. sayfa. (e.n.)

[4]Sözkonusu kitabın yayınevimiz baskısında 172. sayfa. (e.n.)

[5]İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Celal Umur, yolladığı mektupta, “Ticaret Odası” deyimini ile hangi Ticaret Odası’nın kastedildiği açıkça belli olmamakla beraber, Milliyet gazetesinin merkezinin İstanbul olması, mülakatta bahsi geçen demir ithalâtının büyük kısmının şehrimizde realize edilmiş bulunması nedeniyle, okuyanların söz konusu deyimle, “İstanbul Ticaret Odası’nı anlamaları mümkün ve doğaldır” diyor. Oda hakkında yanlış sanı ve kanılar uyandırabilecek müphem ifadeler kullanılmış olmasını üzüntüyle karşıladığını belirtiyor. Ve, “Odamız, hür demokratik sistemin en samimi savunucusudur. Bu nedenle, hiç bir nev’i tedhiş hareketini finanse etmesi ve bu yolda herhangi bir yardım da bulunması, tasavvur dahi olunamaz” diye ekliyor.

[6]9 Temmuz günü Milliyet gazetesinde yayınlanan açıklamalarda da belirtildiği gibi, tedhiş hareketlerini yürüten bazı kuruluşlara yardım ettiğine dair elimizde belge bulunan kuruluş, Ankara Ticaret Odası'dır. İstanbul Ticaret Odası'nın demokrasiye bağlılığını ve tedhiş hareketleri karşısındaki demokratik tavrını belirten sözlerinden sevinç duyarak sözlerimin İstanbul Ticaret Odası'yla ilgisi olmadığını bir kez daha doğruluyorum. Bülent Ecevit.

^[7]Bülent Ecevit, Türkiye 1965-1975, s. 67-78. Aynı kitabın yayınevimiz baskısında 3-12. sayfa.
(e.n.)

[8]Bülent Ecevit Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan iki yıl sonra Politika yazarları İsmail Cem ve Adil Özkol'la yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ı ve Türk dış politikasını değerlendirdi. Kitabın bu bölümünde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Ecevit'in bu konuşmasının tam metni yer almıştır.

[9] 11 Agosto 1976.

[10]28 Ağustos 1976.